

CONTINGENTIE IN HET LICHT VAN LEEGTE

een fenomenologisch onderzoek
naar de leegte van fenomenen

29 juni 2025

19.753 woorden

s4194462

Auteur: Wiki Dijkstra

Begeleider: Michael Scherer-Rath

*Scriptie ter verkrijgen van de graad
"Master of Arts" in de theologie
en religiewetenschappen
Radboud Universiteit Nijmegen*

Verklaring voor eigen werk

Hierbij verklaar en verzeker ik, Wiki Dijkstra, dat voorliggende eindwerkstuk getiteld '*Contingentie in het licht van leegte – een fenomenologisch onderzoek naar de leegte van fenomenen*', zelfstandig door mij is opgesteld, dat geen andere bronnen en hulpmiddelen dan die door mij zijn vermeld zijn gebruikt en dat de passages in het werk waarvan de woordelijke inhoud of betekenis uit andere werken – ook elektronische media – is genomen door bronvermelding als ontlening kenbaar gemaakt worden.

Utrecht, 29 juni 2025

Enkele andere overwegingen

Hoe zal ik dit uitleggen, dit waarom
wat wij vinden niet is
wat wij zoeken?

Laten we de tijd laten gaan
waarheen hij wil,

en zie dan hoe weiden hun vee vinden,
wouden hun wild, luchten hun vogels,
uitzichten onze ogen

en ach, hoe eenvoudig zijn raadsel vindt.

Zo andersom is alles, misschien.
Ik zal dit uitleggen.

Rutger Kopland (1934 – 2012)

Uit: *Tot het ons loslaat* (1997)

Samenvatting

Dit onderzoek verkent hoe gevorderde beoefenaars van leegte binnen de School voor Zijnsoriëntatie omgaan met ervaringen van contingentie, gebeurtenissen die onverwacht en existentieel ontregelend zijn. Leegte verwijst hierbij niet naar 'niets', maar naar het ontbreken van een zelfstandig, inherent bestaan van fenomenen. Via een kwalitatieve, hermeneutisch-fenomenologische benadering werden zeven semigestructureerde CLZ-interviews afgenomen. De analyse toonde dat ervaringen van contingentie vaak niet lineair of eenduidig worden geïnterpreteerd, waarbij spiritualiteit geen aparte laag vormt maar alle dimensies doordringt. Naast narratieve integratie wordt een alternatieve modaliteit van 'toe-eigenen' geïntroduceerd. De bevindingen verruimen gangbare modellen en suggereren dat ervaringen van contingentie niet altijd narratief of religieus hoeven te worden geduid.

Voorwoord

Wat een vreemd lege bladzijde,
zul je nu misschien denken.

De leegte in deze scriptie
wijst niet naar de *afwezigheid* van 'iets'

Zoals we deze bladzijde 'leeg' noemen van
woorden.

Leegte wijst naar de *afwezigheid* van een inherente, zelfstandige aard.

Is deze bladzijde nog leeg,
zonder iemand die haar leeg noemt?

Misschien is ze niet enkel leeg van woorden.
Misschien is ze vooral leeg van een onafhankelijk bestaan.

Hoe zal ik dit uitleggen, dit waarom - wat wij vinden niet is - wat wij zoeken?

Stel je voor, voor een moment, dat je ongelijk hebt...¹

Als ik voor mezelf spreek, kan ik me talloze momenten herinneren waarop ik ongelijk had. Gelegenheden waarop een waarheid waarin ik geloofde, uiteindelijk niet waar bleek te zijn. Ongetwijfeld ben jij daar ook geweest, dus vermoedelijk zou het niet al te moeilijk moeten zijn om je voor te stellen wat het betekent voor geloof om te veranderen in ongeloof. Gewoonlijk beschouwen we dit als iets goeds, een beperkte overtuiging ruimt plaats voor een nieuwe. Maar wat als de kwestie van ongelijk hebben niet draait om de overtuigingen die we hebben, datgene waar we wel of niet in geloven, maar om het *geloven* zelf? Wat als *geloven* op zichzelf de crux vormt? Wat gebeurt er wanneer we al dat waar we in *geloven*... loslaten?

Dit onderzoek vormt een meditatie op deze vraag. We nemen het als vanzelfsprekend aan dat dingen bestaan, dat betekenissen ergens op rusten. Maar zodra je dat geloof werkelijk onderzoekt, begint het te wringen. In de boeddhistische leegteleer wordt onderwezen dat niets een onafhankelijk, losstaand bestaan heeft. Niet de objecten om ons heen, niet de begrippen waarmee we ze begrijpen, niet eens wijzelf.

Neem het voorbeeld van een boom.² Wanneer je naar een boom kijkt, zie je een op zichzelf staand 'iets'. Maar bestaat een boom buiten de aarde waarin hij geworteld is? Buiten de zon en de regen die hem laten groeien? Het 'iets', de boom, blijkt een samenspel van factoren. Tot zover is het goed te volgen. Maar als de boom niet op zichzelf bestaat, bestond hij dan überhaupt? Wanneer is de boom als 'boom' begonnen? En wanneer noemen we het geen 'boom' meer? Misschien was er alleen een tijdelijke samenkomst van omstandigheden die wij als 'boom' benoemden. Als je dit werkelijk doorvoelt, gaat het niet langer enkel over een boom. Dan gaat het over jou. Want als alles in tijdelijke afhankelijkheid verschijnt, geldt dat ook voor het 'ik'. Dan is het onderzoek naar de boom niet zomaar een filosofische speelruimte waarin ideeën worden gewogen en verworpen. Het is een existentiële afgrond.

Dit onderzoek gaat over die afgrond. Wanneer je beseft dat alles wat je als vanzelfsprekend en stabiel beschouwt, afhankelijk blijkt. En dat ook die afhankelijkheid geen vast begin- of eindpunt heeft. Niet zomaar als intellectueel idee, maar als een directe ervaring die inbreekt. Michiel Leezenberg noemt dit een 'denkontploffing': een moment waarin het denken stopt omdat de grond onder je aannames

¹ Stepien, R. K. (2024). *Buddhism between religion and philosophy: Nāgārjuna and the ethics of emptiness*. Oxford University Press. 1

² Knibbe, H. *Zie, je bent al vrij!* (Amersfoort: Asoka, 2017), 47.

verdwijnt.³ Een moment waarop je er niet meer uitkomt. Niet omdat het te ingewikkeld is, maar omdat de vraag zelf de bodem onder je denken wegtrekt. Een moment waarop de structuur waar je op leunde haar vanzelfsprekendheid verliest en waarin alles wat je dacht te geloven – zelfs het *geloven* zelf – op losse schroeven komt te staan. Dit moment, precies hier, is cruciaal.

In de les van Paul van der Velde, hoogleraar Hindoeïsme en Boeddhisme, hoorde ik voor het eerste over leegte. Een fascinatie was geboren. Niet veel later werd ik als student aan de School voor Zijnsoriëntatie door mijn leraren in de leegte-blik geïntroduceerd. Nooit had ik kunnen bedenken dat het zó is. Binnen Zijnsoriëntatie is de beoefening van leegte geen nihilistische ontkenning, geen metafysisch realisme, en ook geen ontologische filosofie. Leegte is een eeuwenoude soteriologie, een bevrijdingsleer. Niet door een ontkenning van de wereld, maar een doorzien van hoe die verschijnt. Leegte is zodoende niet iets dat je kunt geloven, het is iets – wat niet ‘iets’ is – dat de mogelijkheid van ons geloof zelf aantast. Ik wil je daarom uitnodigen om de leegte in dit onderzoek niet te willen begrijpen als een nieuw idee, maar het te lezen als het einde van het vasthouden aan ideeën als zodanig. Wat blijft er dan over?

Dat is de vraag die mij mateloos fascineert. Dit onderzoek gaat niet over leegte als theorie, het gaat over het moment waarop leegte zich toont. Methodologische spanning is hier onvermijdelijk. Een wetenschappelijk onderzoek vereist afbakening, terwijl leegte-inzicht zich juist onttrekt aan iedere vorm van conceptualisering. Het verdraagt geen kaders, geen modellen, geen analytische structuren. Toch moet het onderzoek ergens beginnen. Daarom neem ik *ervaringen van contingentie* als ingang. Dit zijn gebeurtenissen in het leven die niet noodzakelijk, maar onomkeerbaar zijn. Het kunnen zowel ingrijpende als vreugdevolle ervaringen zijn, zoals het verlies van een dierbare, een plotselinge ziekte, een scheiding, maar ook de geboorte van een kind of een bijzondere ontmoeting. In dit onderzoek richt ik me op de wijze waarop gevorderde beoefenaars aan de School voor Zijnsoriëntatie omgaan met ervaringen van contingentie. Hoe verhouden pogingen tot betekenisgeving zich tot een ervaringsgrond die geen richting kent, geen vorm vasthoudt, en alles omvat?

Het is geen sluitend model, en dat kan het ook niet zijn. Dit onderzoek is een poging om te luisteren naar de stemmen van hen die proberen te leven vanuit een openheid die aan alle betekenissen voorafgaat. Een openheid die zich voortdurend buiten de kaders wringt die ik moet aanbrenge om erover te kunnen spreken. Of om nog preciezer te zijn: een openheid die nooit in kaders heeft gezeten. Maar misschien is dat geen tekortkoming. Misschien is dat precies hoe het zich laat kennen.

Zo andersom is alles, misschien. Ik zal dit uitleggen.

³ Leezenberg, M. “Alles is leeg, zelfs jij en ik, zegt Nagarjuna,” *Filosofie Magazine*. Verkregen op 30 maart 2025 via <https://www.filosofie.nl/alles-is-leeg-zelfs-jij-en-ik-zegt-nagarjuna/>

Net als het voorbeeld van de boom, had deze masterscriptie niet kunnen verschijnen zonder een heel aantal factoren die daaraan hebben bijgedragen. Allereerst wil ik mijn scriptiebegeleider, Michael, van harte bedanken voor zijn scherpe vragen en heldere begeleiding gedurende dit proces. Steeds opnieuw wist je mijn complexe gedachtewoekeringen behapbaar te maken. Met grote waardering denk ik ook aan mijn leraren aan de School voor Zijnsoriëntatie, Esther en Jacqueline. Dank voor jullie moedige voorgaan, hartvolle begeleiding en het leggen van de verbinding met de respondenten. Aan mijn respondenten richt ik grote dank voor onze kwetsbare en inspirerende ontmoetingen. Jullie verhalen raakten me diep. Ik heb ervan genoten, geleerd, en meer ontvangen dan ik in woorden kan uitdrukken.

Ook wil ik mijn lieve vrienden bedanken. In het bijzonder studievrienden Leroy, Daan en Ruben: dank voor jullie dappere vastberadenheid, natuurlijke wijsheid, onophoudelijke positiviteit en (niet het minst!) aanstekelijke humor. De afgelopen jaren hebben we lief en leed gedeeld. Gelachen om ernst en ernstig geweest over lachen. We proosten op een bestaan als GVer. Ten slotte wil ik mijn ouders, Paul en Rita, bedanken voor mijn kantoor in jullie fijne huis en de talloze koffietjes. Jullie interesse en aanwezigheid maakte het een stuk makkelijker uit te houden.

Wiki Dijkstra

Utrecht, juni 2025

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
1.1 Achtergrond	5
1.2 Probleemstelling	8
1.2.1 Doelstelling	8
1.2.2 Vraagstelling	8
1.3 Onderzoeksofzet	9
2. Theoretisch kader	10
2.1 Leegte	10
2.1.1 Een introductie	11
2.1.2 Leegte in Zijnsoriëntatie	13
2.2 Contingentie	16
2.2.1 Een introductie	16
2.2.2 Contingentie in de moderne tijd	17
2.3 Religieus-filosofische benadering van contingentie	18
2.3.1 Definitie van contingentie	18
2.3.2 Latente filosofieën	19
2.3.3 Grenzen aan Wuchterl's theorie	20
2.3.4 Van filosofische grondslag naar narratieve praktijk	20
2.4 Narratieve integratie van ervaringen van contingentie	21
2.4.1 Definitie van contingentie	21
2.4.2 Model van narratieve integratie	21
2.5 Analysemodellen voor empirische operationalisering	23
2.5.1 ADCL-schema	23
2.5.2 Narratieve integratiemodi	25
2.5.3 De modellen als instrumenten voor structurering	26
3. Methode	27
3.1 Onderzoekdesign	27
3.2 Respondenten	28
3.2.1 Populatie	28
3.2.2 Selectiecriteria	30
3.2.3 Werving	30
3.3 Dataverzameling	31
3.4 Data-analyse	32
3.5 Positionering onderzoeker	33

4. Resultaten	35
4.1 Levenslijnanalyse.....	35
4.1.1 Vorm en betekenis	35
4.1.2 Getypeerde wendingen.....	38
4.2 Narratieve betekenisgeving.....	41
4.2.1 Aspect: actief versus passief	41
4.2.2 Aspect: positief versus negatief	44
4.2.3 Dimensies: spiritualiteit als transparante dimensie.....	46
4.3 Narratieve integratie.....	48
4.3.1 Narratieve integratie en de opkomst van toe-eigenen.....	48
4.3.2 Bespreking illustratieve casussen.....	49
4.3.3 Opkomst van toe-eigenen.....	51
4.3.4 Toe-eigenen als empirisch verschijnsel	52
4.4 Reflectie op levenslijn	54
4.5 Methodische reflectie	55
5. Conclusie.....	58
6. Discussie	60
6.1 Theoretische implicaties.....	60
6.2 Relevantie voor geestelijke verzorging	61
6.3 Toekomstig onderzoek	62
Bibliografie.....	64
Bijlagen	70
Bijlage A. Informatiebrief deelnemers	71
Bijlage B. Informed consent formulier	73
Bijlage C. CLZ-interview.....	74
Bijlage D. Idiografische analyse van de ervaringen van contingentie.....	84
Bijlage E. Aantekeningen, schema's en reflectieve memo's.....	112

1. Inleiding

1.1 Achtergrond

In de afgelopen decennia is er een groeiende belangstelling voor boeddhistische praktijken en principes in Westers wetenschappelijk onderzoek.¹ Deze zogenaamde wijsheidsgerichte boeddhistisch afgeleide praktijken richten zich op het ontwikkelen van ervaringsgericht inzicht.² In aanvulling op op aandacht gebaseerde meditatietechnieken, zoals mindfulness, richten wijsheidsgerichte praktijken zich op de directe ervaring van fundamentele inzichten in de aard van de werkelijkheid, zoals vergankelijkheid (anicca), niet-zelf (anatta) en leegte (sunyata).³ Empirisch onderzoek naar wijsheidsgerichte boeddhistisch afgeleide praktijken bevindt zich echter in een vroeg stadium, met name in vergelijking tot bijvoorbeeld mindfulness⁴, maar opkomende bevindingen wijzen op een rol voor dergelijke technieken bij het bevorderen van psycho-spiritueel welzijn en psychosociaal functioneren.⁵

Veel wijsheidsgerichte boeddhistische afgeleide praktijken houden zich bezig met het verminderen van lijden door inzicht te cultiveren in de ultieme aard van de werkelijkheid.⁶ Vanuit een traditionele boeddhistisch perspectief wordt het ontwikkelen van inzicht beschouwd als het voornaamste doel van meditatie.⁷ Binnen bepaalde boeddhistische denksystemen wordt gesteld dat mindfulness en concentratieve praktijken de geest kunnen stabiliseren en focussen, maar niet automatisch leiden tot het noodzakelijke inzicht dat de ultieme aard van de realiteit onthult en daarmee de wortels van het lijden doorsnijdt.⁸ Met andere woorden: meditatieve concentratie vormt de noodzakelijke bedding om de beoefenaar in een staat van diepe mentale kalmte en helderheid te brengen. Deze helderheid kan vervolgens worden gericht en gefocust, zodat ze de realiteit ‘doorziet’ door misvattingen over het bestaan van het zelf en fenomenen uit te roeien.⁹

¹ Van Gordon, W., Shonin, E. en Griffiths M. D., “Buddhist Emptiness Theory: Implications for Psychology,” *Psychology of Religion and Spirituality* 9, no. 4 (2017): 309.

² In de Engelstalige literatuur wordt gesproken over “*Wisdom-based Buddhist-Derived Meditation Practices*”, ook wel afgekort als *wisdom-based BDP*’s. Het plaatst de praktijk niet expliciet binnen een boeddhistische traditie, maar geeft wel de afkomst daarvan weer. Een hele mond vol, ik heb ervoor gekozen het de Nederlandse vertaling in plaats van afkortingen te herhalen.

³ Van Gordon, W., Shonin, E. en Griffiths M. D., “Buddhist Emptiness Theory: Implications for Psychology,” *Psychology of Religion and Spirituality* 9, no. 4 (2017): 309.

⁴ Van Gordon, W. Shonin, E. en Griffiths, M. D. “Towards a Second-Generation of Mindfulness-Based Interventions,” *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 49 (2015): 591.

⁵ Sahdra, B. K. et al., “Empathy and Nonattachment Independently Predict Peer Nominations of Prosocial Behavior of Adolescents,” *Frontiers in Psychology* 6 (2015): 263; Sahdra B. K., Shaver P. R, en Warren Brown, K. “A Scale to Measure Non-Attachment: A Buddhist Complement to Western Research on Attachment and Adaptive Functioning,” *Journal of Personality Assessment* 92 (2010): 116–127.; Van Gordon W. et al., “Meditation Awareness Training for the Treatment of Fibromyalgia: A Randomised Controlled Trial,” *British Journal of Health Psychology* 22 (2017): 186–206.

⁶ Shonin E., Van Gordon, W. en Griffiths, M.D. “The Emerging Role of Buddhism in Clinical Psychology: Toward Effective Integration,” *Psychology of Religion and Spirituality* 6, no. 2 (2014): 123.

⁷ Furnell, M. Van Gordon, M. en Elander, J. “Wisdom-Based Buddhist-Derived Meditation Practices for Prosocial Behaviour: A Systematic Review,” *Mindfulness* 15 (2024): 539–558.

⁸ Cutler J. en Newland, G. eds., *The Great Treatise on the Stages of the Path to Enlightenment*, Volume 3 (Boston: Shambhala Publications, 2014).

⁹ Van Gordon W. et al., “There Is Only One Mindfulness: Why Science and Buddhism Need to Work Together,” *Mindfulness* 6 (2015): 49–56.

Op het gebied van het transformeren van lijden en het bevorderen van inzicht in de ultieme aard van het zelf en de realiteit, is leegte (sunyata) wellicht de belangrijkste wijsheidsgerichte boeddhistisch afgeleide praktijk.¹⁰ Leegte verwijst naar het inzicht dat alle fenomenen verstoken zijn van, of dus 'leeg' zijn van, een intrinsiek bestaan.¹¹ Ondanks het grote belang van leegte binnen het boeddhisme, heeft het weinig empirische aandacht gekregen.¹² Wellicht komt dit doordat leegte door sommigen wordt beschouwd als één van de minst opgehelderde en minst begrepen boeddhistische leringen.¹³

Dit onderzoek richt zich op de beoefening van leegte binnen de School van Zijnsoriëntatie.¹⁴ Binnen Zijnsoriëntatie verwijst leegte niet naar een abstract concept, maar naar de directe, niet-conceptuele herkenning van de oorspronkelijke aard van de geest. De visie is mede geïnspireerd op dzogchen-boeddhisme, waarin leegte wijst naar de spontane, stralende helderheid waarin alle verschijnselen opkomen en verdwijnen.¹⁵ Leegte is zodoende niet iets wat men begrijpt, maar wat men herkent als zijn eigen wezen.¹⁶ Deze realisatie, in Zijnsoriëntatie aangeduid als 'ontologische leegte', vormt zowel de grondslag als de vervulling van het Zijnsgeoriënteerde pad.¹⁷ Zijnsoriëntatie integreert zodoende de wijsheidsgerichte boeddhistisch afgeleide praktijk van leegte in een Westerse context en biedt daarmee een eigentijds pad om leegte te realiseren.

Vanuit methodologisch perspectief vormt leegte een complex onderzoeksobject, aangezien het zich onttrekt aan discursieve conceptualisatie en zich manifesteert als een ervaringsgericht inzicht dat conventionele kaders van waarneming en betekenisgeving doorbreekt. Zodra leegte wordt benaderd als object van empirisch onderzoek of contemplatieve beoefening, vindt als het ware een verraad plaats aan de essentie van waar leegte naar wijst. Volgens de leegte-leer is namelijk zelfs leegte zelf verstoken van intrinsiek bestaan.¹⁸ Bijgevolg schuilt er tijdens de empirische studie én beoefening van leegte het risico dat leegte wordt 'ver-ietst' en ten onrechte wordt begrepen als een idee dat gerealiseerd, geanalyseerd en gecategoriseerd kan worden. Elke vorm van onderzoek naar leegte moet namelijk plaatsvinden binnen de normen en wetten van het empirisme, die niet noodzakelijkerwijs verenigbaar

¹⁰ Van Gordon, W. et al., "Exploring Emptiness and Its Effects on Non-Attachment, Mystical Experiences, and Psycho-Spiritual Wellbeing: A Quantitative and Qualitative Study of Advanced Meditators," *Explore* 15, no. 4 (2019): 261–272.

¹¹ Lomas, T. "Experiential Cartography, and the Significance of Untranslatable Words," *Theory & Psychology* 28, no. 4 (2018): 476–495.

¹² Cheng, "H. L. Nagarjuna, Kant and Wittgenstein: The San–Lun Mādhyamika Exposition of Emptiness," *Religious Studies* 17, no. 1 (1981): 67–85.

¹³ Shonin, E. Van Gordon, W., Singh, N. N. en Griffiths, M.D. "Mindfulness of Emptiness and the Emptiness of Mindfulness," in *Buddhist Foundations of Mindfulness*, ed. E. Shonin, W. Van Gordon, en N. N. Singh (New York: Springer, 2015), 159–178.

¹⁴ Hoewel dit onderzoek zich richt op de beoefening van leegte binnen de School voor Zijnsoriëntatie, is het onafhankelijk tot stand gekomen. De School is niet formeel betrokken geweest bij de opzet of uitvoering; het onderzoek is verricht op initiatief van mij als auteur en weerspiegelt mijn eigen verantwoordelijkheid en interpretatie.

¹⁵ Capriles, E. *Buddhism and Dzogchen: The Doctrine of the Buddha and the Supreme Vehicle of Tibetan Buddhism* (2007), 25.

¹⁶ Knibbe, H, *Zie, je bent al vrij!* 55.

¹⁷ *Ibid.*, 45.

¹⁸ Tsong-kha-pa, *The Great Treatise on the Stages of the Path to Enlightenment*, vol. 1, trans. and ed. The Lamrim Chenmo Translation Committee (Ithaca, NY: Snow Lion, 2004).

zijn met de aard van leegte, die zich buiten het bereik van conceptueel denken bevindt.¹⁹ Om deze reden benadert dit onderzoek ervaringen van contingentie als mogelijke ingang tot het fenomenologisch verstaan van leegte.

Ervaringen van contingentie zijn gebeurtenissen die noch noodzakelijk, noch onmogelijk zijn, en de narratieve coherentie van het levensverhaal onder druk kunnen zetten.²⁰ De breuk die daarbij in het levensverhaal ontstaat, kan aanleiding geven tot een interpretatiecrisis, maar ook tot ontvankelijkheid voor het onvoorziene.²¹ In het vakgebied van de geestelijke verzorging staat veelal het narratief model centraal, waarbij de geestelijk verzorger ondersteuning biedt bij het hervinden van betekenis via het levensverhaal.²² De cliënt geldt daarbij als 'homo narrativus', en de geestelijk verzorger als iemand die helpt het persoonlijke 'kleine verhaal' van de cliënt te verbinden met grotere levensbeschouwelijke of religieuze kaders.²³ Narratieve interpretatie fungeert daarbij als een gangbare manier van omgaan met ervaringen van contingentie.²⁴ Dit onderzoek sluit hierbij aan, maar stelt de vraag in hoeverre ook een verhouding tot ervaringen van contingentie mogelijk is waarbij het accent niet primair ligt op narratieve integratie of religieuze ontvankelijkheid.²⁵ Het inzicht in leegte, zoals die binnen de School voor Zijnsoriëntatie wordt beoefend, biedt een ervaringspraktijk waarin het herkennen en belichamen van een open en ongeconditioneerde grond centraal staat. Hoewel deze benadering geworteld is in een specifieke transmissielijn en geen model vormt voor generaliseerbare toepassing, kan zij binnen het wetenschappelijke discours over ervaringen van contingentie bijdragen aan het verbreden of verhelderen van het repertoire aan omgangsvormen met ervaringen van contingentie.

Dit onderzoek hanteert een kwalitatief fenomenologische benadering om te onderzoeken hoe gevorderde beoefenaars van leegte omgaan met ervaringen van contingentie. De empirische data werden verzameld via semigestructureerde interviews, waarin deelnemers werden uitgenodigd om terug te blikken op ingrijpende levensgebeurtenissen.²⁶ Het onderzoek tracht zo inzicht te bieden in de wijze waarop de beoefening van leegte zich fenomenologisch manifesteert en hoe dit mogelijk doorwerkt in de wijze waarop betekenis wordt gegeven aan ervaringen van contingentie.

¹⁹ Puhakka, K. "Encountering the Psychological Research Paradigm: How Buddhist Practice Has Fared in the Most Recent Phase of Its Western Migration," in *Buddhist Foundations of Mindfulness*, ed. E. Shonin, W. Van Gordon, en N. N. Singh (New York: Springer, 2015), 217–242.

²⁰ Scherer-Rath, M. "Ervaring van Contingentie en Spirituele Zorg," *Psyche & Geloof* 24, no. 3 (2013): 184–195.

²¹ Kruizinga, R., et al. "Modes of Relating to Contingency: An Exploration of Experiences in Advanced Cancer Patients," *Palliative & Supportive Care* 15 (2017): 444–453; K. Wuchterl, "Religious-Philosophical Contingency and Empirical Theology," *Journal of Empirical Theology* 32, no. 2 (2019): 169–187.

²² Weeseman, Y., van Laarhoven, H. en Scherer-Rath, M. "Modes of Narrative Integration of Experiences of Contingency in Highly Sensitive Children: A Qualitative Pilot Study," *Journal of Empirical Theology* 32, no. 2 (2019): 211–231.

²³ Schilderman, H. "Wat Is er Geestelijk aan de Geestelijke Zorg?" *Psyche & Geloof*, 2009.

²⁴ Park C. L. en Folkman, S. "Meaning in the Context of Stress and Coping," *Review of General Psychology* 1, no. 2 (1997): 115–144.

²⁵ Daarbij sluit het doel van dit onderzoek impliciet aan bij de conclusie van Weeseman (2019), waarin zij stelt: "Verder onderzoek zou ook kunnen beginnen te onderzoeken hoe mensen in staat zijn de onzekerheid van het leven te verdragen en open te blijven staan voor contingentie, en zo de ervaring van contingentie-zekerheid in hun leven te integreren."

²⁶ Van den Brand, J., et al., "An Instrument for Reconstructing the Interpretation of Life Stories," in *Religious Stories We Live By: Narrative Approaches in Theology and Religious Studies*, ed. Ruard Ganzevoort, Maaïke de Haardt, en Michael Scherer-Rath (Leiden: Brill, 2014), 169–180.

1.2 Probleemstelling

1.2.1 Doelstelling

Leegte (*sunyata*) vormt een fundamenteel principe binnen het boeddhisme en verwijst naar de afwezigheid van inherent, onafhankelijk bestaan. Hoewel leegte-besef theoretisch uitgebreid is onderzocht binnen de boeddhistische filosofie en westerse academische studies, blijft de empirische bestudering van de geleefde ervaring van leegte grotendeels onontgonnen.²⁷ Dit onderzoek richt zich op gevorderde beoefenaars binnen de School voor Zijnsoriëntatie. Centraal staat de vraag hoe zij ervaringen van contingentie interpreteren en integreren. Hoewel leegte zich principieel onttrekt aan discursieve conceptualisatie, kan via fenomenologische analyse van ervaringen van contingentie wellicht indirect zicht worden verkregen op hoe gevorderde beoefenaars deze leegte als realiteit beleven.

Het onderzoek beoogt geen uitspraken te doen over de overdraagbaarheid of juistheid van leegte als leerstelling, maar richt zich op de wijze waarop gevorderde beoefenaars ervaringen van contingentie verwoorden, duiden en situeren binnen hun levensverhaal. Op deze manier levert dit onderzoek een bijdrage aan het wetenschappelijk begrip van de toepassing van de wijsheidsgerichte boeddhistisch afgeleide praktijk van leegte. Tevens biedt het onderzoek aanknopingspunten om de rol van spirituele beoefening in de verhouding tot ervaringen van contingentie beter te begrijpen.

1.2.2 Vraagstelling

Om inzicht te verkrijgen in de wijze waarop gevorderde beoefenaars van leegte omgaan met ervaringen van contingentie, is de centrale onderzoeksvraag als volgt geformuleerd:

Op welke wijze verhouden gevorderde beoefenaars van leegte binnen de School voor Zijnsoriëntatie zich tot ervaringen van contingentie?

Om deze hoofdvraag te beantwoorden, zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

- a) Hoe ervaren gevorderde beoefenaars van leegte hun levensloop met betrekking tot ervaringen van contingentie?
- b) Hoe worden ervaringen van contingentie door hen beleefd en geïnterpreteerd?
- c) Welke modi van narratieve integratie van ervaringen van contingentie worden daarbij zichtbaar?
- d) Hoe reflecteren gevorderde beoefenaars van leegte op hun levensverhaal?

²⁷ Van Gordon W. et al., "Exploring Emptiness and Its Effects on Non-Attachment, Mystical Experiences, and Psycho-Spiritual Wellbeing: A Quantitative and Qualitative Study of Advanced Meditators," *Explore* 15, no. 4 (2019): 261–272.

1.3 Onderzoeksopzet

Om inzicht te verkrijgen de wijze waarop gevorderde beoefenaars van leegte omgaan met ervaringen van contingentie, wordt in dit onderzoek een kwalitatieve, hermeneutisch-fenomenologische benadering gehanteerd. De keuze voor deze benadering is ingegeven door de wens om de geleefde werkelijkheid van beoefenaars zo dicht mogelijk te benaderen.²⁸ De empirische data werden verzameld door middel van semigestructureerde diepte-interviews met gevorderde beoefenaars binnen de School voor Zijnsoriëntatie. De opzet van het interview is gebaseerd op het onderzoek van Van den Brand et al. naar Contingentie-ervaringen, Levensdoelen en Zelftranscendentie (CLZ-methode).²⁹ Respondenten is daarbij gevraagd terug te kijken op ingrijpende levensgebeurtenissen. Door vervolgens te analyseren hoe respondenten deze ervaringen beschrijven en interpreteren, is onderzocht op welke wijze zij zich verhouden tot ervaringen van contingentie. De focus ligt daarbij op de manier waarop respondenten hun geleefde ervaring onder woorden brengen, in achtneming van het besef dat leegte zich niet discursief laten vangen.

Voorafgaand aan deze analyse wordt leegte nader belicht, evenals relevante theorie met betrekking tot ervaringen van contingentie. Deze theoretische inbedding dient als achtergrond waartegen de empirische bevindingen worden geïnterpreteerd. Door deze aanpak beoogt het onderzoek niet alleen inzicht te bieden in de manier waarop leegte-besef zich fenomenologisch toont in de geleefde ervaring van beoefenaars, maar ook in de mogelijke rol van de beoefening van leegte in de omgang met ervaringen van contingentie.

²⁸ Beck, C.T. *Introduction to Phenomenology: Focus on Methodology* (Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2021), 59.

²⁹ Van den Brand et al., "An Instrument for Reconstructing the Interpretation of Life Stories," in *Religious Stories We Live By: Narrative Approaches in Theology and Religious Studies*, ed. Ruard Ganzevoort, Maaïke de Haardt, en Michael Scherer-Rath (Leiden: Brill, 2014), 169–180.

2. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk wordt het theoretisch kader uiteengezet dat de basis vormt voor de analyse van de empirische data. Het bestaat uit twee pijlers: het inzicht in leegte zoals benaderd binnen Zijnsoriëntatie en de ervaring van contingentie.

Allereerst wordt in paragraaf 2.1 het begrip leegte behandeld. Zowel in de klassieke boeddhistische context als in de specifieke vertaling daarvan binnen Zijnsoriëntatie. Daarbij komt naar voren hoe leegte kan worden begrepen als dynamische, relationele grond van alle ervaring, vrij van inherent, zelfstandig bestaan. Dit biedt een eerste kader om te begrijpen hoe gevorderde beoefenaars van Zijnsoriëntatie hun werkelijkheid ervaren.

Daarop aansluitend wordt in paragraaf 2.2 het fenomeen contingentie behandeld. Dit begrip wordt eerst historisch en filosofisch gesitueerd, om vervolgens in 2.3 via Wuchterls religieus-filosofische theorie te belichten hoe impliciete wereldbeelden de omgang met contingentie kleuren. Daarmee ontstaat ruimte voor de vraag hoe dit werkt binnen leegte beoefening. Tot slot worden in paragraaf 2.4 en 2.5 het narratieve integratie model geïntroduceerd, waarbij het ADCL-schema en de narratieve integratiemodi dienen als analytische instrumenten om in de empirische analyse zichtbaar te maken hoe beoefenaars van leegte omgaan met ervaringen van contingentie.

2.1 Leegte

Leegte (*sunyata*) speelt een centrale rol in het boeddhisme en verwijst niet naar 'niets', maar naar het inzicht dat alle verschijnselen leeg zijn van onafhankelijk bestaan. Van der Velde beschrijft dat het boeddhisme³⁰ ervanuit gaat dat alle fenomenen in de wereld zijn opgebouwd uit fluxen van dhamma's, kleine dragende elementen vergelijkbaar met atoompjes, waarmee onze zintuigen zich identificeren.³¹ Dit verhuult dat de wereld in wezen vergankelijk (*anitya*), lijdend (*duhkha*) en zonder zelf (*anatman*) is.³² Hoewel boeddhisten het erover eens waren dat onze waarneming van de wereld daarmee een illusie is, wierp dit de vraag op of die dhamma's wel 'iets' zijn: een vraag waarop leegte een antwoord biedt.

Hoewel sommige auteurs hebben betoogd dat het woord leegte de essentie van de oorspronkelijke Pāli- of Sanskrietterm (respectievelijk *sunyata* en *sunyata*) niet volledig weergeeft³³, blijft de kernbetekenis dat, hoewel fenomenen waarneembaar zijn voor de menselijke geest, ze niet intrinsiek bestaan. Er zijn talloze boeddhistische gezichtspunten van waaruit leegte kan worden

³⁰ Zoals Paul van der Velde uitgebreid aantoont in zijn boek is het lastig te spreken over 'het boeddhisme', aangezien deze geen eenheid bevat. Van der Velde, P. *In de huid van de Boeddha*. (Amsterdam: Uitgeverij Balans, 2021), 18.

³¹ Ibid. 111.

³² Ibid. 110-113.

³³ Lomas, T. "Experiential Cartography, and the Significance of Untranslatable Words," *Theory & Psychology* 28 (2018): 476–495.

aangewezen.³⁴ Belangrijk om bij deze beschrijvingen te realiseren, is dat leegte binnen het boeddhisme niet als een theorie wordt gepresenteerd, maar als een waarheid van bestaan.³⁵

2.1.1 Een introductie

In hun uiteenzetting beschrijven Van Gordon, Shonin en Griffiths drie veelgebruikte benaderingen om leegte te duiden, met name ontwikkeld binnen de Mahayana-school³⁶: (1) via onderlinge verbondenheid, (2) vanuit de Madhyamaka-visie van een middenweg tussen extremen, en (3) volgens de Yogacara-opvatting dat alle verschijnselen droomachtig zijn.³⁷

Onderlinge verbondenheid

De eerste, onderlinge verbondenheid, is het meest eenvoudige uitgangspunt.³⁸ Hierbij wijst leegte naar het inzicht dat fenomenen ontstaan in onderlinge verbondenheid, zoals het voorbeeld van de boom dat ik in het voorwoord schetste. De boom bestaat niet op zichzelf, maar is afhankelijk van talloze andere factoren en daardoor leeg van een onafhankelijk, intrinsiek bestaan. Echter, het inzicht dat verschijnselen met elkaar verbonden zijn, kan alsnog leiden tot een subtiele misvatting. Namelijk dat de afzonderlijke, weliswaar verbonden fenomenen, toch een zekere zelfstandigheid bezitten. Een dergelijk zelfstandig bestaan staat echter haaks op het inzicht in leegte.³⁹ Hierom wordt *sunyata* soms ook vertaald als “openheid” of “grenzeloosheid”, om te onderstrepen dat fenomenen slechts bestaan in en door elkaar, zonder onafhankelijke kern.

De middenweg

Om deze subtiliteit verder te verhelderen, bood de boeddhistische filosoof Nagarjuna⁴⁰ met zijn filosofie van de middenweg een revolutionair antwoord op de vraag of dat wat wij waarnemen werkelijk als ‘iets’ bestaat.⁴¹ Nagarjuna stelt een fundamentele vraag aan alle fenomenen: “wat zien we eigenlijk?” Hij neemt als voorbeeld de ervaring van een witte muur: zien we de muur door de kleur wit, of zien we het

³⁴ Van Gordon et al. “Exploring Emptiness and Its Effects on Non-Attachment, Mystical Experiences, and Psycho-Spiritual Wellbeing: A Quantitative and Qualitative Study of Advanced Meditators,” *Explore* 15, no. 4 (2019): 261–272.

³⁵ Ibid.

³⁶ In Azië worden doorgaans drie grote stromingen binnen het boeddhisme onderscheiden: de Theravada, Mahayana en Vajrayana school, die elk ook weer uiteenvalt in meerdere scholen. Zie Van der Velde, P. *In de huid van de Boeddha*, 76

³⁷ Van Gordon, W., Shonin, E. en Griffiths M. D., “Buddhist Emptiness Theory: Implications for Psychology,” *Psychology of Religion and Spirituality* 9, no. 4 (2017):

³⁸ Ibid.

³⁹ Shonin, E. Van Gordon, W., Singh, N. N. en Griffiths, M.D. “Mindfulness of Emptiness and the Emptiness of Mindfulness,” in *Buddhist Foundations of Mindfulness*, ed. E. Shonin, W. Van Gordon, en N. N. Singh (New York: Springer, 2015), 159–178.

⁴⁰ Nagarjuna was een invloedrijk figuur van het latere boeddhisme (2^e/3^e eeuw na Chr.) en is binnen het Mahayana en Vajrayana boeddhisme mogelijk even belangrijk als de Boeddha zelf. Zie Van der Velde, Paul. *In de huid van de Boeddha*, 122.

⁴¹ Voorzichtigheid is geboden bij de aanname dat Nagarjuna als eerste deze inzichten formuleerde of dat de oudste teksten hierover uitsluitend op zijn naam terug te voeren zijn; hij systematiseerde de filosofie van de middenweg (de Madhyamaka), maar het is voor ons niet mogelijk om te weten of hij daarbij voortbouwde op al bestaand gedachtegoed.

wit door de muur?⁴² Nagarjuna concludeert dat "muur" en "wit" enkel in relatie tot elkaar bestaan; ze zijn verweven in een interactieproces en bezitten geen eigenheid op zichzelf. Daarmee illustreerde Nagarjuna dat een fenomeen niet werkelijk kan bestaan: (a) los van zijn delen, (b) als elk deel afzonderlijk, of (c) als de som van zijn delen.⁴³ Deze inzichten leidde Nagarjuna tot de conclusie dat dhamma's niet als afzonderlijke entiteiten bestaan. Ze zijn geen op zichzelf staande 'iets-en'. In plaats daarvan bestaan ze als conventies, als conceptuele constructies. Ze hebben geen intrinsieke, losse aard. Alles is leeg van inherent bestaan.

Hoewel alle fenomenen in afhankelijkheid ontstaan en leeg zijn van een eigen zelf, blijven ze wel verschijnen en kunnen ze waargenomen worden. Nagarjuna pleitte daarom voor een conceptuele middenweg tussen de uitersten van eternalisme (dat dingen echt bestaan) enerzijds en nihilisme (dat niets werkelijk bestaat) anderzijds. Het woord "conceptueel" wordt gebruikt omdat Nagarjuna nooit stelde dat deze middenweg werkelijk bestaat. Zijn filosofie dient als hulpmiddel om te laten zien dat, wanneer wordt aanvaard of aangetoond dat twee polen van een continuüm onhoudbaar zijn, het eveneens onhoudbaar is dat er een middenweg tussen hen bestaat.⁴⁴ Zo toont Nagarjuna: als twee tegenovergestelde polen ('bestaan' en 'niet-bestaan') geen solide basis hebben, dan heeft ook het idee van een "middenweg" tussen die twee geen eigenstandige werkelijkheid. Dit is een belangrijk punt: ook leegte zelf is leeg van inherent bestaan.

Yogacara

Een derde benadering van leegte wordt aangereikt door de Yogacara-school.⁴⁵ In deze traditie wordt de waargenomen werkelijkheid opgevat als een verschijnsel dat zich volledig binnen de geest ontvouwt, vergelijkbaar met de ervaring van een droom.⁴⁶ Hoewel deze gelijkstelling van waaktoestand en droomtoestand strijdig lijkt met gangbare wetenschappelijke opvattingen⁴⁷, blijkt bij nadere beschouwing dat er geen doorslaggevende gronden bestaan om het verschil tussen droomfenomenen en waakfenomenen te onderscheiden.⁴⁸ Alles lijkt misschien echt, maar bij nadere beschouwing valt niet te zeggen waar onze ervaringen precies ontstaan of ophouden. Het punt is niet dat alles "nep" is, maar dat wat we ervaren geen vaste kern heeft.

Deze benaderingen vormen niet enkel een intellectuele beschouwing, maar verwijzen naar de structuur van ervaring zelf: de open, relationele aard van alles wat verschijnt. Om dit verder te verhelderen, wordt nu ingegaan op de wijze waarop leegte wordt geformuleerd binnen de leer van Zijnsoriëntatie.

⁴² Van der Velde, P., *In de huid van de Boeddha*, 126.

⁴³ Garfield, J. *The Fundamental Wisdom of the Middle Way: Nagarjuna's Mūlamadhyamakakārikā* (New York: Oxford University Press, 1995).

⁴⁴ Shonin E., Van Gordon, W. en Griffiths, M.D. "The Emerging Role of Buddhism in Clinical Psychology: Toward Effective Integration," *Psychology of Religion and Spirituality* 6, no. 2 (2014): 123.

⁴⁵ Van der Velde, P., *In de huid van de Boeddha*, 126

⁴⁶ Van Gordon, W., Shonin, E. en Griffiths M. D., "Buddhist Emptiness Theory: Implications for Psychology," *Psychology of Religion and Spirituality* 9, no. 4 (2017): 309.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Shonin, E. en Van Gordon, W. "Dream or Reality?" *Philosophy Now* 103 (2014): 54.

2.1.2 Leegte in Zijnsoriëntatie

Zoals in de introductie beschreven, laat Zijnsoriëntatie zich inspireren door dzogchen.⁴⁹ Dzogchen, wat letterlijk “Grote Volmaaktheid” of “Grote Perfectie” betekent, is een non-duale realisatieweg binnen het Tibetaans boeddhisme.⁵⁰ Dzogchen stelt dat verlichting niet iets is dat bereikt wordt, maar wordt herkend in de onmiddellijke openheid van de geest zelf.⁵¹ Centraal in de leringen staat het inzicht dat de ware aard van alle fenomenen de *natuurlijke staat* is.⁵² Deze wordt omschreven als oorspronkelijk (primordiaal), ongeboren, ongecreëerd en zuiver. De ware aard is daarmee identiek aan die van de boedha's: leeg, en tegelijk onmiddellijk aanwezig en niet-geconstrueerd.⁵³

De ware aard van de werkelijkheid wordt begrepen als niet-duaal⁵⁴; zij wordt ook aangeduid als de ‘grond van alles’, het onderliggende principe die alle bestaan kenmerkt. Deze *grond van alles* is synoniem aan de *natuurlijke staat*, die, naast dat zij onmiddellijk aanwezig is, ook de basis vormt van alles wat verschijnt.⁵⁵ Dualistische verschijnselen die wij ten onrechte waarnemen als zijnde ‘bestaand’, worden beschouwd als geconstrueerd. Deconstructie wijst daarentegen naar de leegte van die verschijnselen.⁵⁶ Dat wil zeggen: het feit dat zij geen zelfstandig, op zichzelf staand bestaan hebben.

In Zijnsoriëntatie wordt leegteanalyse beschouwd als een van de methoden voor de deconstructie van onze duale werkelijkheidsbeleving.⁵⁷ Hier wordt bedoeld op de vanzelfsprekende mentale modellen, aannames en beelden waarmee wij onze ervaring structureren en benoemen.⁵⁸ Knibbe licht daarbij

⁴⁹ Hoewel men zou kunnen stellen dat ook Zijnsoriëntatie een vorm van boeddhisme behelst, aangezien Zijnsoriëntatie hedendaagse westerse psychologie verweeft met boeddhistisch gedachtegoed (als zogenaamde Navayana-school), lijkt die classificatie niet houdbaar als we de definitie van Paul van der Velde volgen. Volgens hem delen alle boeddhistische tradities een fundamenteel element: de verhouding tot het leven en de persoon van de Boedha als ideaal. Binnen Zijnsoriëntatie is daarvan, voor zover mij bekend, geen sprake. De in de introductie aangehaalde term ‘wijsheidsgerichte boeddhistisch afgeleide praktijk’ vind ik daarom passender voor de plaats die dzogchen-onderricht binnen Zijnsoriëntatie inneemt. Zie Van der Velde, P. *In de huid van de Boedha*, 84 en 106.

⁵⁰ De oorsprong van dzogchen is verloren gegaan in de tijd. Hoewel sommigen het zien als een overblijfsel van het Chinese Chan-boeddhisme (het "Plotse Pad"), wordt Dzogchen door vele geleerden beschouwd als een oorspronkelijk Tibetaans fenomeen met invloeden uit zowel India als China. Zie Ganje, S. *Origins and Development of Dzogchen in Tibetan Buddhism*, 2013.

⁵¹ Snellgrove, D. *Indo-Tibetan Buddhism: Indian Buddhists and Their Tibetan Successors* (London: Serinda Publications, 2003), 398.

⁵² Binnen dit onderzoek functioneren begrippen zoals *de geest*, *ware aard*, *bewustzijn*, *gewaarzijn* en *natuurlijke staat* niet als strikt gedefinieerde concepten, maar als evocatieve aanduidingen. Hun betekenis is onderling uitwisselbaar, bedoeld om herkenning aan te wijzen, niet om dit conceptueel te begrenzen. Zo wijst de *'natuurlijke staat'* niet naar een gefixeerde of geconstrueerde bewustzijnstoestand, maar naar een ongeunstelde en spontane manier van aanwezig zijn. Deze wijze van *gewaarzijn* wordt gekenmerkt door afwezigheid van mentale fragmentatie en manifesteert zich als een open, responsieve en communicatieve wijze van zijn. Rusten in deze *staat* is niet rigide of dwingend, maar juist soepel, moeiteloos en licht van karakter. Zie Knibbe, H. “De ontwikkeling van Zijnsoriëntatie tot pad van verlichte levenskunst,” *Cirkel* 44 (2012).

⁵³ Snellgrove, D. *Indo-Tibetan Buddhism: Indian Buddhists and Their Tibetan Successors* (London: Serinda Publications, 2003), 398.

⁵⁴ Non-dualiteit duidt op de staat van niet-tweeheid. Strikt genomen is het de ontstijging van het onderscheid tussen twee entiteiten die samen een dualiteit vormen (van het Laatlajinse *dualis*). Madaio J. en Long, J.D. “Introduction to the Special Issue on Non-Duality and Cross-Cultural Philosophy,” *DHARM* 7 (2024): 1–4.

⁵⁵ Van Schaik, S. *Approaching the Great Perfection: Simultaneous and Gradual Approaches to Dzogchen Practice in Jigme Lingpa's Longchen Nyingtig* (Somerville, MA: Wisdom Publications, 2004), 5.

⁵⁶ Karmay, S. G. *The Great Perfection (rDzogs Chen): A Philosophical and Meditative Teaching of Tibetan Buddhism* (Leiden: E.J. Brill, 1988), 175.

⁵⁷ Binnen dzogchen wordt het geheel van deze methoden ook wel trékcho genoemd: “grondig doorsnijden”. Knibbe, H. *Zie, je bent al vrij!* (Amersfoort: Asoka, 2017), 47.

⁵⁸ *Ibid.*, 46.

twee betekenissen van leegte uit⁵⁹: (1) leeg van onafhankelijk bestaan, en (2) openheid en ruimte als grond van alle verschijningen.⁶⁰

Leeg van onafhankelijk bestaan

De eerste betekenis sluit nauw aan bij de eerder geschetste uitleg van onderlinge afhankelijkheid: fenomenen ontstaan niet uit zichzelf, maar in relaties en condities. Leegte nodigt uit tot een groothoekperspectief. In plaats van te kijken door een mentale telelens die alles isoleert en fixeert, worden we uitgenodigd om de onderlinge verwevenheid van alle fenomenen te zien. Knibbe illustreert dit groothoekperspectief met het eerder genoemde voorbeeld van de boom. In plaats van de context weg te snijden, worden in leegte-besef alle factoren en condities zichtbaar.⁶¹ Dan blijkt elk vermeend losstaand object een tijdelijke verschijningsvorm van communicatie. Dit maakt duidelijk hoe onze dualistische werkelijkheidsbeleving de verbondenheid van fenomenen verarmt door 'ver-ietsing': het toekennen van eintiteitschap aan vormen.⁶² Dit mechanisme is essentieel voor ons overleven in de wereld, maar het onttrekt onze blik aan de niet-'iets'heid van het bestaan. In een leegteblik daarentegen, is *communicatie* het vertrekpunt van waarneming. Hierbij is er geen sprake van afzonderlijke entiteiten die met elkaar communiceren: er is slechts communicatie. Het idee dat er eerst een zelfstandige entiteit moet bestaan om communicatie mogelijk te maken, berust daarmee op een gebrek aan leegteblik. Knibbe concludeert:

“Leegte communiceert met leegte.” (Knibbe, 2014, p. 48)⁶³

Openheid en ruimte

Wanneer de fixatie op entiteiten wordt losgelaten, ontvouwt zich een nieuw perspectief: leegte als ruimte.⁶⁴ Nergens is een vaste kern te vinden. Leegte is leeg van al onze concepten, niet te beschrijven of te fixeren door onze ervaringen, patronen of mentale constructies. In die zin is leegte niet te begrijpen met het conceptuele denken; ze is alleen te herkennen, te realiseren. Leegte is intrinsiek vrij van conditioneringen. Leegte is onverwoestbare openheid die niet kan worden gemanipuleerd of verstoord. Zij is fris en nieuw; een majesteitelijke ruimte waarin verschijningen verschijnen en verdwijnen zonder ooit hun open aard te verliezen.⁶⁵ Deze ruimte is niet ergens 'achter' of 'boven' te vinden, maar immanent aan elke vorm en elke ervaring. In deze openheid kunnen verschijningen opkomen precies omdat het

⁵⁹ Hoewel Knibbe hierbij schrijft dat het “ten minste twee belangrijke” betekenissen zijn, oftewel: deze zijn niet uitputtend. Ibid., 45

⁶⁰ De bespreking die hier volgt is nadrukkelijk niet bedoeld als een uitputtende weergave van het Zijnsgeoriënteerde onderricht over leegte. Het is een eerste introductie, waarbij ik bewust de koppeling met dzogchen-onderricht grotendeels achterwege laat. Zijnsoriëntatie omvat een rijk en genuanceerde leerruimte van inzichten en praktijkvormen dat veel verder reikt dan de hier gebruikte bron. Omwille van de overzichtelijkheid en begrijpelijkheid voor lezers die niet bekend zijn met Zijnsoriëntatie, beperk ik mij tot enkele kernlijnen zoals Knibbe die in het toegankelijke boek '*Zie je bent al Vrij!*' formuleert.

⁶¹ Ibid., 47.

⁶² Dit proces wordt ook wel aangeduid als reïficatie: het toekennen van vast en zelfstandig bestaan aan wat in wezen dynamisch en afhankelijk is.

⁶³ Ibid., 48.

⁶⁴ Ibid., 49.

⁶⁵ Ibid., 51.

leeg is, vergelijkbaar met een spiegel die leeg genoemd kan worden in die zin dat hij ieder nieuw beeld kan weerspiegelen, zonder zich eerst te hoeven ontdoen van eerdere reflecties. Leegte laat alles verschijnen, maar houdt niets vast.

Deze realisatie vereist een verschuiving van het perspectief van een ik dat naar een wereld kijkt, naar het inzicht dat waarneming zelf leeg is. Enkel het inzicht in onderlinge afhankelijkheid, of het rusten in de open ruimte, volstaat dus niet.⁶⁶ Het is noodzakelijk het diepgewortelde idee van een afzonderlijke waarnemer los te laten. Knibbe benadrukt daarbij het onderscheid tussen het vermogen tot waarnemen enerzijds en de conceptuele splitsing van een subject (de waarnemer) en een object (het waargenomen) anderzijds.⁶⁷ Het feit dat wij waarnemen, betekent niet dat deze waarneming moet worden opgesplitst in een 'ik' dat observeert en een 'wereld' die wordt geobserveerd. Zolang leegte wordt benaderd als object, blijft de ervaring subtiel gespleten, dualistisch.⁶⁸ Als bewustzijn ontdaan is van deze waarnemersconstructie, valt zij samen met de open ruimte van leegte. Hierin ligt een cruciale verschuiving: wanneer deze splitsing oplost, verschijnen fenomenen niet langer als objecten *in* ons bewustzijn, maar als vormen *van* ons bewustzijn.⁶⁹ Wat verschijnt, verschijnt *in* leegte *als* leegte. De leegte die in dit onderzoek verkend wordt, blijkt geen object van ons bewustzijn te zijn: leegte en bewustzijn zijn identiek aan elkaar.⁷⁰ Leegte is dus niet iets dat je 'toepast' op je ervaring: je herkent dat leegte is wie je zelf bent, zonder dat daar een afgescheiden 'ik' in zit.

Wat betekent dit alles voor ons begrip van leegte? Het paradoxale is: hoe meer we leegte proberen te begrijpen, hoe verder we ervan verwijderd raken. De beoefening van leegte is daarmee geen abstract filosofisch project of een doelgerichte spirituele inspanning.⁷¹ In Zijnsoriëntatie is de beoefening eerder een onmiddellijke herkenning van wat altijd al het geval is: dat elk moment, elk gevoel, elke gedachte, elke ervaring een directe uitdrukking is van een open, lucide en creatieve grond die niets uitsluit. Leegte is niet de ontkenning van fenomenen, maar haar mogelijkheid en oorsprong.

Deze uitwerking van leegte als dynamische en relationele ervaringsgrond vormt een conceptueel kader om te begrijpen hoe gevorderde beoefenaars van leegte mogelijk omgaan met ervaringen van contingentie. Om dit kader verder te verdiepen, wordt in de volgende paragraaf het begrip contingentie theoretisch verkend.

⁶⁶ Ibid. 51.

⁶⁷ Ibid. 54.

⁶⁸ Zoals leegte in dit geval object van onderzoek vormt, maar ook in de beoefening bestaat het gevaar leegte te benaderen als object van contemplatie.

⁶⁹ Ibid., 55.

⁷⁰ Ibid., 55.

⁷¹ Ik ben mij ervan bewust dat leegte voor velen abstract blijft wanneer de wijze van aanwijzing – de directe overdracht van inzicht – niet wordt besproken. Die keuze is bewust gemaakt. In de context van Zijnsoriëntatie staat deze aanwijzing niet op zichzelf, maar vindt zij plaats binnen een levende overdrachtslijn (lineage). Het behoort niet aan mij toe om die overdracht los van haar bedding te formuleren. Juist het besef dat leegte niet conceptueel te vatten is, dat zij '*beyond mind*' ligt, vormt wellicht de meest precieze aanwijzing die ik op dit moment kan geven. Leegte ontsnapt aan elke poging tot grip, precies daarin ligt haar bevrijdend potentieel.

2.2 Contingentie

In het leven worden mensen onvermijdelijk geconfronteerd met onverwachte gebeurtenissen. Soms zijn dit positieve verrassingen, maar vooral negatieve ervaringen kunnen diep ingrijpen en een blijvende indruk achterlaten.⁷² Zulke gebeurtenissen vormen vaak een breuk in het levensverhaal van een persoon: zij doorkruisen verwachtingen, ondermijnen toekomstplannen en raken aan wat iemand als betekenisvol beschouwt.⁷³ Deze ingrijpende gebeurtenissen worden in de wetenschappelijke literatuur aangeduid als *ervaringen van contingentie*: gebeurtenissen die mogelijk zijn, maar niet noodzakelijk.⁷⁴

In deze paragraaf schets ik eerst hoe het begrip contingentie zich filosofisch en theologisch heeft ontwikkeld en hoe het in de moderne tijd een nieuwe urgentie krijgt. Vervolgens geef ik, met Wuchterls religieus-filosofische benadering als uitgangspunt, een nadere duiding van wat ervaringen van contingentie inhouden en hoe onderliggende wereldbeelden de omgang ermee kleuren. Dit verbind ik aan narratieve theorieën die inzicht geven in hoe mensen dergelijke ervaringen binnen hun levensverhaal duiden en verwerken. Dit vormt de basis voor de latere empirische analyse, waarin het ADCL-schema en het model van narratieve integratiemodi worden ingezet om deze omgang methodisch te onderzoeken.

2.2.1 Een introductie

Het begrip contingentie heeft een lange intellectuele geschiedenis. Aristoteles maakte al een onderscheid tussen levensgebeurtenissen die per toeval ontstaan en gebeurtenissen die noodzakelijk zijn.⁷⁵ In zijn denken is iets ‘noodzakelijk’ wanneer het voorspelbaar is, wanneer een gebeurtenis vanzelfsprekend voortvloeit uit voorspelbare oorzaken. In zijn werk verwerpt Aristoteles het strikte determinisme – het idee dat alles volgens een vaststaand plan verloopt, omdat volgens hem veel gebeurtenissen ontstaan uit onvoorspelbare combinaties van omstandigheden en menselijke keuzes.⁷⁶ Aristoteles betoogde zo dat alle aardse gebeurtenissen uiteindelijk contingent zijn, dat wil zeggen: alles had ook anders kunnen verlopen.⁷⁷

Aristoteles’ afwijzing van strikt determinisme opent de vraag of de wereld zoals wij die kennen noodzakelijk is of slechts toevallig zo is gevormd. Met andere woorden: had de wereld ook fundamenteel anders kunnen zijn? Deze vraag naar de bestaansstatus van onze menselijke toestand duikt op in allerlei religieuze en filosofische contexten.⁷⁸ Ze raakt aan de kern van wat bestaan eigenlijk betekent en doet denken aan Leibniz’ beroemde vraag:

⁷² Scherer-Rath, M. “Ervaring van Contingentie en Spirituele Zorg,” *Psyche & Geloof* 24, no. 3 (2013): 184–195.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Hartog, I., et al. “Narrative Meaning Making and Integration: Toward a Better Understanding of the Way Falling Ill Influences Quality of Life,” *Journal of Health Psychology* 25, no. 6 (2020): 738–754;

⁷⁵ Dudley, J. “Aristotle’s Concept of Chance and Its Importance for Human Responsibility.” *Sobre Responsabilidade*, 2014, 31.

⁷⁶ Ibid., 42.

⁷⁷ Ibid., 31.

⁷⁸ Laish, E. “Necessity and Creativity: The Status of Lived Experience in Longchenpa’s ‘The Precious Treasury of the Space of Phenomena.’” *Journal of Dharma Studies* 7, no. 1 (2024): 63–81.

“... waarom er überhaupt een wereld is, en waarom die is zoals hij is.” (Leibniz & Rescher, 1991, p. 136).⁷⁹

De klassieke visie van Aristoteles op contingentie vormt een belangrijk vertrekpunt voor latere denkers. In de middeleeuwen krijgt de thematiek een theologische grondslag. Hoe kan iets werkelijk contingent zijn als God alles van tevoren weet en wil? Contingentie moest als het ware “gered” worden van vernietiging door het idee van goddelijke alwetendheid en predestinatie.⁸⁰ Als reactie hierop ontwikkelde filosoof William van Ockham het theologisch voluntarisme, waarin Gods wil bepalend is voor wat goed, waar of noodzakelijk is.⁸¹ Omdat Gods wil radicaal vrij is, had alles ook anders kunnen zijn. Dit maakt de menselijke ervaring fundamenteel contingent: God had op elk moment iets anders kunnen willen. Deze gedachte benadrukt de absolute vrijheid van God, maar vergroot de onvoorspelbaarheid van de toestand voor de mens.⁸²

2.2.2 Contingentie in de moderne tijd

Verplaats deze kwestie naar de moderne tijd en de omgang met de contingente toestand van de mens lijkt alleen maar complexer te worden. Waar Aristoteles ruimte liet voor toeval, zijn wij vandaag de dag vaak geneigd om onzekerheid als een probleem te zien dat opgelost moet worden. Dit blijkt ook uit de these van de Duitse socioloog Hartmunt Rosa.⁸³ In plaats van met de *Unverfügbarkeit*⁸⁴ van de wereld te resoneren, willen we haar beheersen:

“De sociaal-culturele constellatie van de moderniteit blijkt [...] van twee kanten strategisch ingesteld op het beschikbaar maken van de wereld. We zijn structureel (van buitenaf) gedwongen en cultureel (van binnenuit) gedreven om de wereld tot punt van agressie te maken. Ze verschijnt aan ons als dat wat gekend, ontsloten, bereikt, toegeëigend, beheerst en gecontroleerd moet worden.” (Rosa, 2022, p. 30)⁸⁵

We leven in een tijd waarin mensen steeds meer invloed hebben op hoe hun leven eruitziet. Daardoor wordt het lastiger om om te gaan met gebeurtenissen die onverwacht of niet te controleren zijn, en om daar betekenis aan te geven.⁸⁶

⁷⁹ Leibniz, G. W., en Rescher, N. *G.W. Leibniz's Monadology: An Edition for Students*. (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1991) 136.

⁸⁰ Pascal, M. “Saving Contingency: On Ockham's Objection to Duns Scotus.” *Epoché: A Journal for the History of Philosophy* 8, no. 2 (2004): 333–350.

⁸¹ Internet Encyclopedia of Philosophy. “William of Ockham (Occam).” Verkregen 20 april, 2025. <https://iep.utm.edu/ockham/>.

⁸² Fedriga, R., en Michalowska, M. *Saveguarding Free Will. William Ockham, Walter Chatton and Richard Kilvington on the Will*. (Kraków: Akademicka publishing, 2022), 27.

⁸³ Rosa, H. *Onbeschikbaarheid*. (Amsterdam: Boom, 2022.)

⁸⁴ Rosa hanteert de term ‘Verfügbarkeit’, waarin hij bewust zowel de betekenis van *beschikbaarheid* als die van *beheersbaarheid* laat meeklinken en simultaan aanwezig houdt. Onze Nederlandse taal kent geen woord dat deze dubbele lading dekt, waardoor een directe vertaling tekortschiet. *Ibid.*, 7.

⁸⁵ *Ibid.*, 30.

⁸⁶ Copier, J., Hermans, C.A. and Van der Zee, T. “Spirituality and Contingency in Narrative Biographical Interviews with Primary School Leaders of Catholic Schools in the Netherlands.” *Acta Theologica* 30 (2020): 113–132.

Waar Ockham de wil van God beschouwde als de ultieme oorzaak van alles wat bestaat, leven we nu in een tijd waarin de westerse mens niet langer vanzelfsprekend verbonden is met een hogere orde.⁸⁷ Filosoof Charles Taylor beschrijft hoe de secularisering ertoe heeft geleid dat religie niet verdwijnt, maar van vorm verandert – en daarmee ook de manier waarop we omgaan met het onvoorzienne of het absurde.⁸⁸ Waar klassieke sociologen als Durkheim en Weber religie vooral zagen als een instrument tot *Kontingenzbewältigung* – het bezweren van het oncontroleerbare door het heilige – ziet theoloog Houtepen in de moderne tijd een metamorfose van God: van een religie die beheersing biedt, naar een Godsgeloof dat het onzekere leert verdragen.⁸⁹ Niet langer staat de almachtige God centraal die alles verklaart en beheerst, maar is er een behoefte naar God als metgezel in het menselijk zoeken naar zin. In deze context wordt religie, zoals Houtepen betoogt, minder een systeem van zekerheden en meer een dynamisch proces van betekenisgeving.⁹⁰ Tegelijkertijd neemt in de huidige pluralistische samenleving de behoefte aan betekenisgeving toe⁹¹, juist in een moderne wereld die steeds minder vanzelfsprekende antwoorden of vaste kaders biedt.⁹² Seculier of niet, deze verschuiving markeert een wezenlijk andere manier van omgaan met contingentie: niet als een filosofisch of theologisch probleem dat opgelost moet worden, maar als een menselijke ervaring die vraagt om betekenisgeving.

2.3 Religieus-filosofische benadering van contingentie

2.3.1 Definitie van contingentie

Vanuit dit licht wordt duidelijk dat contingentie niet alleen relevant is binnen de filosofie en theologie, maar een directe weerslag heeft op het persoonlijke en alledaagse leven van ieder mens. De Duitse filosoof Kurt Wuchterl beschrijft contingentie in zijn religieus-filosofische werk als een fenomeen met drie kenmerken: (1) het is *ontologisch contingent*: het had anders kunnen zijn; (2) het is *absoluut contingent*: geen enkele menselijke actie kan de onvoorspelbaarheid van de situatie wegnemen; en (3) het is *existentieel relevant*: het raakt aan wat voor de persoon van ultiem belang is.⁹³ Wuchterl benadrukt dat ervaringen van contingentie zich onttrekken aan logische of causale verklaringen, en daarom zo onregelend en existentieel betekenisvol zijn. Zijn definitie van contingentie richt zich op datgene wat niet begrepen, verwerkt of geïntegreerd kan worden zonder openheid voor iets wat het menselijke overstijgt: het transcendente. Daarbij laat Wuchterl zien hoe latente wereldbeelden bepalen hoe mensen dergelijke ervaringen integreren of neutraliseren.

⁸⁷ Houtepen, A. “De Secularisatie in het Westen en de ‘Terugkeer van God’: Hoe God Verdween uit de Sociologie.” *Religie & Samenleving* 1, no. 2 (2006): 65–85.

⁸⁸ Taylor, C. *A Secular Age* (Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 2007), 762.

⁸⁹ Houtepen, A. “De Secularisatie in het Westen en de ‘Terugkeer van God’: Hoe God Verdween uit de Sociologie.” *Religie & Samenleving* 1, no. 2 (2006): 65–85.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Park, C.L. “Religion as a Meaning-Making Framework in Coping with Life Stress.” *Journal of Social Issues* 61, no. 4 (2005): 707–729; Park, Crystal L. “Meaning, Coping, and Health and Well-Being.” In *The Oxford Handbook of Stress, Health, and Coping*, edited by Susan Folkman, 227–241. Oxford: Oxford University Press, 2011.

⁹² Van de Vooren, L. *Ervaring van Contingentie in het Politiewerk*. 2024.

⁹³ Wuchterl, K. *Kontingenz oder das Andere der Vernunft: Zum Verhältnis von Philosophie, Naturwissenschaft und Religion* (Stuttgart: Kohlhammer, 2011), 2012.

2.3.2 Latente filosofieën

Volgens Wuchterl zijn menselijke reacties op ervaringen van contingentie afhankelijk van wat hij aanduidt als *latente filosofieën*.⁹⁴ Deze impliciete, vaak onbewuste overtuigingen vormen het referentiekader van waaruit mensen betekenis geven aan ervaringen van contingentie. Wuchterl onderscheidt vier manieren van omgaan met ervaringen van contingentie. De eerste is de *naturalistische benadering*⁹⁵, waarbij men een toevallige of onbegrijpelijke gebeurtenis verklaart aan de hand van (natuur)wetmatigheid. Contingentie wordt zo weggerationaliseerd: ze verdwijnt in het kader van causaliteit. De tweede vorm is ontkenning van transcendentie vanuit een geloof in de autonomie van de rede, de *immanent agnostische benadering*⁹⁶. Hier geldt dat alles, ook een innerlijke of existentiële gebeurtenis, in principe rationeel verklaarbaar is. Wat aanvankelijk als contingent wordt ervaren, wordt via narratieve integratie omgevormd tot een coherent levensverhaal. Binnen dit kader blijft alle betekenisgeving binnen de grenzen van het menselijke verstand. De derde vorm is de *religieuze agnostische benadering*⁹⁷, waarin contingentie wordt erkent. Men beseft dat bepaalde ervaringen de grenzen van de rede overstijgen, maar houdt zich van inhoudelijke uitspraken daarover afzijdig. Het door Wuchterl genoemde 'Andere van de rede' – wat buiten het menselijke kennen valt – wordt erkend als mogelijkheid, maar blijft onkenbaar. Een ervaring van contingentie wordt hier aanvaard als grenservaring, zonder verdere duiding. De vierde vorm is religieuze ontmoeting met contingentie: de *religieuze benadering*.⁹⁸ De ervaring wordt beleefd als een contactmoment met een werkelijkheid die het menselijke overstijgt. Deze houding erkent niet alleen de grenzen van rede en causaliteit, maar opent zich actief voor wat Wuchterl het 'Andere van de rede' noemt: een ontmoeting met het transcendente.

Met deze vier benaderingen laat Wuchterl zien hoe onderliggende wereldbeschouwelijke houdingen leiden tot verschillende manieren van omgaan met het onverklaarbare. Op basis van deze premisse onderscheidt hij drie manieren van omgaan met contingentie: *mastering/coping* (contingentie wordt gesloten), *acknowledgement* (erkenning van het Andere) en *encountering* (werkelijke ontmoeting met het Andere).⁹⁹ Volgens Wuchterl is enkel sprake van een openhouden van contingentie wanneer een transcendente werkelijkheid *erkend* of *ontmoet* wordt. In andere woorden: omgaan met een ervaring van contingentie vraagt om openheid voor iets dat het menselijke begrip overstijgt. In alle andere gevallen spreekt hij van 'coping' of 'beheersen': pogingen om de ervaring te reduceren tot iets hanteerbaars, waarmee het contingente karakter van de ervaring wordt geneutraliseerd. Wie vasthoudt aan rationele verwerking, zoals naturalisten of immanente agnostici volgens Wuchterl doen, zal ervaringen van contingentie narratief kunnen integreren in zijn levensverhaal, maar raakt de diepere laag ervan niet aan.¹⁰⁰ Hiermee zegt Wuchterl dus: waar geen openheid is voor verticale transcendentie,

⁹⁴ Wuchterl, K. "Religious-Philosophical Contingency and Empirical Theology," *Journal of Empirical Theology* 32, no. 2 (2019): 169–187.

⁹⁵ *Ibid.*, 171–174.

⁹⁶ *Ibid.*, 182–183.

⁹⁷ *Ibid.*, 182.

⁹⁸ *Ibid.*, 183–184.

⁹⁹ *Ibid.*, 175.

¹⁰⁰ *Ibid.*, 182.

ontbreekt het aan de mogelijkheid om contingentie werkelijk tegemoet te treden. Hoewel deze typologie verhelderend is, rijst de vraag of zij toereikend is om de omgang met ervaringen van contingentie in spirituele beoefening zoals leegte te begrijpen.

2.3.3 Grenzen aan Wuchterl's theorie

Wuchterl benadrukt dat ervaringen van contingentie historisch gezien primair binnen religieuze tradities zijn gearticuleerd en opgevangen, en dat de duiding ervan sterk afhankelijk is van iemands (religieuze) levensbeschouwelijke achtergrond.¹⁰¹ Het voorgaande liet zien hoe volgens Wuchterl kan enkel in aanwezigheid van verticale transcendentie sprake kan zijn van een werkelijk openhouden van contingentie; in alle andere gevallen spreekt hij van coping of *Kontingenzbewältigung*, waarin de existentiële ontregeling (impliciet) wordt geneutraliseerd.¹⁰² Hoewel slechts een open houding voor het 'Totale Andere' rest, blijft zijn model opereren binnen een grens tussen mens en transcendentie.¹⁰³ Dit opent ruimte voor het bevragen wat ervaringen van contingentie betekent in spirituele tradities die de dualiteit tussen mens en transcendentie ontkennen of overstijgen. Dit onderzoek richt zich op de wijze waarop gevorderde beoefenaars van leegte omgaan met ervaringen van contingentie. Waar Wuchterl stelt dat alleen de erkenning of ervaring van verticale transcendentie een werkelijk openhouden van contingentie mogelijk maakt, rijst de vraag of er ook andere vormen van openheid zijn waarin contingentie wordt ontmoet zonder beroep te doen op een 'Totale Ander'. Concluderend biedt Wuchterl een helder religieus-filosofisch kader, wat echter de vraag oproept of verticale transcendentie werkelijk een noodzakelijke voorwaarde is voor het integreren van ervaringen van contingentie. Empirisch onderzoek wijst erop dat dit niet het geval hoeft te zijn: ook zonder expliciet transcendent referentiekader blijken mensen in staat om ervaringen van contingentie open te houden en narratief te integreren.¹⁰⁴ Met dit onderzoek wil ik daar verder inzicht in geven.

2.3.4 Van filosofische grondslag naar narratieve praktijk

De religieus-filosofische benadering van Wuchterl maakt inzichtelijk welke impliciete houdingen mensen kunnen aannemen ten opzichte van het onvoorziene. Tegelijkertijd blijft zijn model theoretisch en theologisch: het biedt geen zicht op hoe deze houdingen zich manifesteren in het geleefde leven. Juist daarom wordt in dit onderzoek aanvullend gebruikgemaakt van het model van narratieve integratie, dat zich richt op de manier waarop mensen dergelijke ervaringen binnen hun levensverhaal betekenis geven en verwerken. Waar Wuchterl een filosofisch-analytische lens biedt op de structuur van open of gesloten omgang met het onvoorziene, maakt het narratieve model zichtbaar hoe dit zich voltrekt in persoonlijke verhalen. Beide modellen worden dus complementair ingezet: Wuchterl als conceptuele achtergrond, en het narratieve model als empirisch-analyserend kader.

¹⁰¹ Ibid., 174 – dit is tevens in lijn met de redenering van Houtepen, zie paragraaf 2.2.1.

¹⁰² Ibid., 175.

¹⁰³ Ibid., 178–179.

¹⁰⁴ Weeseman, Y., Van Laarhoven, H. and Scherer-Rath, M. "Modes of Narrative Integration of Experiences of Contingency in Highly Sensitive Children: A Qualitative Pilot Study," *Journal of Empirical Theology* 32, no. 2 (2019): 211–231.

2.4 Narratieve integratie van ervaringen van contingentie

Waar Wuchterl het openhouden van contingentie verbindt aan een expliciete openheid voor verticale transcendentie, vullen de modellen van Scherer-Rath en Kruizinga zijn theorie aan met de wijze waarop mensen dergelijke ervaringen integreren binnen hun levensverhaal – ongeacht of dit verhaal religieus is ingebed.¹⁰⁵ In wat volgt leg ik uit hoe deze narratieve benadering, geworteld in empirisch onderzoek, een complementaire lens biedt op omgang met ervaringen van contingentie.

2.4.1 Definitie van contingentie

Het model van narratieve integratie komt voort uit het werk van Scherer-Rath en is in latere studies verder uitgewerkt.¹⁰⁶ Het model is gebaseerd op zowel de theorie van Wuchterl als de narratieve identiteitstheorie, waarin de mens wordt opgevat als een verteller die zijn identiteit construeert door betekenisvolle gebeurtenissen te plaatsen binnen een levensverhaal.¹⁰⁷ Contingentie is in dit model niet primair een concept in abstracto, maar een geleefde werkelijkheid: een ervaring waarin het vanzelfsprekende karakter van het leven wordt doorbroken. Het is daar, in de ontregeling van het levensverhaal, dat de ervaring van contingentie zich openbaart als existentiële breuklijn.¹⁰⁸ In dit onderzoek hanteer ik de volgende definitie van contingentie:

Een gebeurtenis die mogelijk is, maar niet noodzakelijk; een ervaring die zich buiten het bereik van logica of controle bevindt, en zich als existentieel dwingend aandient.¹⁰⁹

In wat volgt illustreer ik aan de hand van het model van narratieve integratie hoe dit in zijn werk gaat.

2.4.2 Model van narratieve integratie

Het model van narratieve integratie ziet een ervaring van contingentie als een confrontatie tussen een concrete levensgebeurtenis en iemands onderliggende wereldbeeld en levensdoelen.¹¹⁰ Het onderscheidt twee fasen: narratieve betekenisgeving (de interpretatie van de gebeurtenis) en narratieve integratie (het inbedden ervan in het bredere levensverhaal). Cruciaal is dat deze processen slechts

¹⁰⁵ Scherer-Rath M. et al. "Experience of Contingency and Congruent Interpretation of Life Events in Clinical Psychiatric Settings: A Qualitative Pilot Study," *Journal of Empirical Theology* 25 (2012): 127–152; Scherer-Rath, M. "Ervaring van Contingentie en Spirituele Zorg," *Psyche en Geloof* 24, no. 3 (2013): 184–195.

¹⁰⁶ Kruizinga R. et al., "Modes of Relating to Contingency: An Exploration of Experiences in Advanced Cancer Patients," *Palliative & Supportive Care* 15 (2017): 444–453; Van den Brand et al., "An Instrument for Reconstructing Interpretation in Life Stories," in *Religious Stories We Live By: Narrative Approaches in Theology and Religious Studies*, ed. R. Ruud Ganzevoort, M. de Haardt, and M. Scherer-Rath (Leiden: Brill, 2013), 163–180; Hartog, et al. "Narrative Meaning Making and Integration: Toward a Better Understanding of the Way Falling Ill Influences Quality of Life," *Journal of Health Psychology* 25, no. 6 (2020): 738–754.; Weeseman, Y., van Laarhoven, H. en Scherer-Rath, M. "Modes of Narrative Integration of Experiences of Contingency in Highly Sensitive Children: A Qualitative Pilot Study," *Journal of Empirical Theology* 32, no. 2 (2019): 211–231.

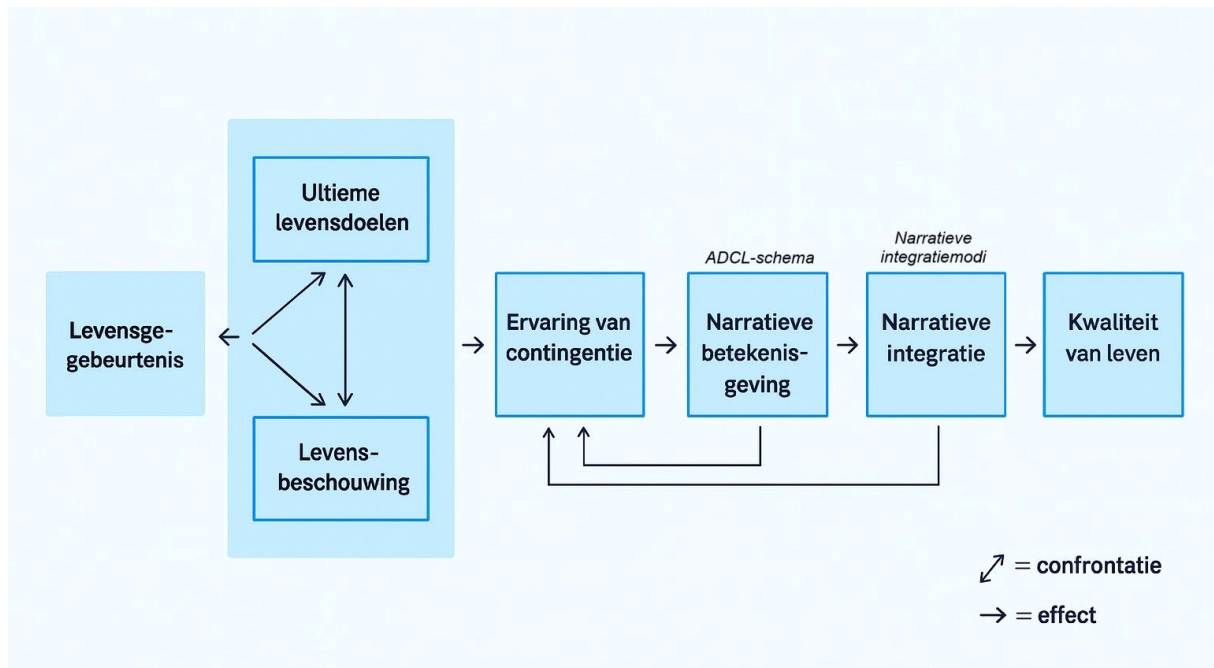
¹⁰⁷ Kruizinga et al., "Modes of Relating to Contingency," 444–445.

¹⁰⁸ Scherer-Rath, M. "Ervaring van Contingentie en Spirituele Zorg," *Psyche en Geloof* 24, no. 3 (2013): 184.

¹⁰⁹ Weeseman, Y., van Laarhoven, H. en Scherer-Rath, M. "Modes of Narrative Integration of Experiences of Contingency in Highly Sensitive Children: A Qualitative Pilot Study," *Journal of Empirical Theology* 32, no. 2 (2019): 211–231.

¹¹⁰ Hartog, I. et al., "Narrative Meaning Making and Integration: Toward a Better Understanding of the Way Falling Ill Influences Quality of Life," *Journal of Health Psychology* 25, no. 6 (2017): 1–4.

succesvol kunnen verlopen wanneer de contingente aard van de gebeurtenis wordt erkend en dus 'open' wordt gehouden.¹¹¹

Figuur 1: model van narratieve integratie

Figuur 1 illustreert de kerncomponenten en dynamiek van het model van narratieve integratie.¹¹² De figuur laat zien hoe een (vaak onverwachte) *levensgebeurtenis* – zoals ziekte, verlies of een plotseling keerpunt – een scherpe confrontatie kan veroorzaken met iemands *wereldbeeld* en/of *ultieme levensdoelen*. Wanneer deze botsing fundamenteel genoeg is, resulteert dit in een *ervaring van contingentie*.

Deze ervaring markeert een breuk in het levensverhaal en daagt mensen uit in hun streven naar betekenis, samenhang en controle. Dit kan resulteren in wat een interpretatiecrisis wordt genoemd.¹¹³ Vervolgens treedt het proces van *narratieve betekenisgeving* op gang, waarin de persoon de ervaring

¹¹¹ In tegenstelling tot 'coping' en zingevende benaderingen, die vaak gericht zijn op het reduceren van stress of het herstellen van een gevoel van controle, vertrekt het model van narratieve integratie van ervaringen van contingentie vanuit de erkenning van de onvoorspelbaarheid van het bestaan. Binnen copingmodellen wordt het 'sluiten' van contingentie (bijvoorbeeld via ontkenning of rationalisering) beschouwd als een functionele reactie, zolang deze leidt tot stressvermindering. Ook in zingevende benaderingen wordt het herformuleren van doelen om het gevoel van stabiliteit te behouden, gezien als effectief, ook al gaat dit gepaard met het neutraliseren van contingentie. In het narratieve integratiemodel daarentegen geldt het openhouden van contingentie als voorwaarde voor betekenisvolle integratie: juist het toelaten en verdragen van existentiële onzekerheid vormt de motor van herinterpretatie en identiteitsontwikkeling. Zie Weeseman, Y., van Laarhoven, H. en Scherer-Rath, M. "Modes of Narrative Integration of Experiences of Contingency in Highly Sensitive Children: A Qualitative Pilot Study," *Journal of Empirical Theology* 32, no. 2 (2019), 218–220.

¹¹² Hartog I. et al., "Narrative Meaning Making and Integration: Toward a Better Understanding of the Way Falling Ill Influences Quality of Life," *Journal of Health Psychology* 25, no. 6 (2017): 4–9.

¹¹³ Scherer-Rath, M. "Ervaring van Contingentie en Spirituele Zorg," *Psyche en Geloof* 24, no. 3 (2013): 185; Weeseman, Y., van Laarhoven, H. en Scherer-Rath, M. "Modes of Narrative Integration of Experiences of Contingency in Highly Sensitive Children: A Qualitative Pilot Study," *Journal of Empirical Theology* 32, no. 2 (2019) 213.

probeert te interpreteren in het licht van zijn of haar bredere levensverhaal. Daarbij spelen het toekennen van waarde (evaluatie), het bepalen van de rol van het zelf (agency), en het vaststellen van de reikwijdte van de betekenis (scope), eventueel inclusief een spirituele of transcendentie dimensie.¹¹⁴ Wanneer dit proces leidt tot een samenhangende inbedding van de ervaring in het bredere levensverhaal, spreken we van *narratieve integratie*. Deze integratie kan gradueel verlopen en is afhankelijk van de mate waarin de ervaring wordt erkend, geaccepteerd of uiteindelijk wordt 'ontvangen' als onderdeel van een nieuw, zinvol geheel.¹¹⁵

Belangrijk is dat dit geen lineair proces betreft: zoals de terugkerende pijlen aangeven, is er een iteratieve, terugkerende beweging mogelijk waarin eerdere interpretaties worden herzien of verdiept.¹¹⁶ De mate van succesvolle integratie beïnvloedt uiteindelijk de ervaren *kwaliteit van leven*, waarbij openheid voor de contingente aard van het bestaan centraal staat. Het model laat aldus zien dat levensgebeurtenissen niet op zichzelf als ervaringen van contingentie worden beleefd; hun impact hangt af van hoe zij raken aan iemands diepste overtuigingen en doelen, en van de manier waarop iemand zich narratief tot deze breuk verhoudt. In wat volgt worden de modellen van narratieve betekenisgeving en narratieve integratie verder uitgewerkt als analysemodellen voor dit onderzoek.

2.5 Analysemodellen voor empirische operationalisering

In voorgaande is toegelicht hoe een ervaring van contingentie narratieve betekenisgeving (de interpretatie van de gebeurtenis) en narratieve integratie (het inbedden ervan in het bredere levensverhaal) op gang brengt. Het ADCL-schema van Scherer-Rath maakt het mogelijk om de narratieve betekenis in beeld te brengen, terwijl de narratieve integratiemodi van Kruizinga een kader bieden om de narratieve integratie te structureren.¹¹⁷ Ik gebruik beide modellen om de omgang met ervaringen van contingentie methodisch te analyseren.

2.5.1 ADCL-schema

Om de geleefde ervaringen van contingentie onder gevorderde beoefenaars van leegte te kunnen analyseren, maak ik gebruik van een schema dat de Aspecten en Dimensies van Contingente Levensgebeurtenissen (ADCL) verkent.¹¹⁸ Het ADCL-schema zoals afgebeeld in figuur 2, biedt zodoende een theoretisch raamwerk dat de verschillende wijzen waarop deze ervaringen worden geïnterpreteerd zichtbaar maakt.

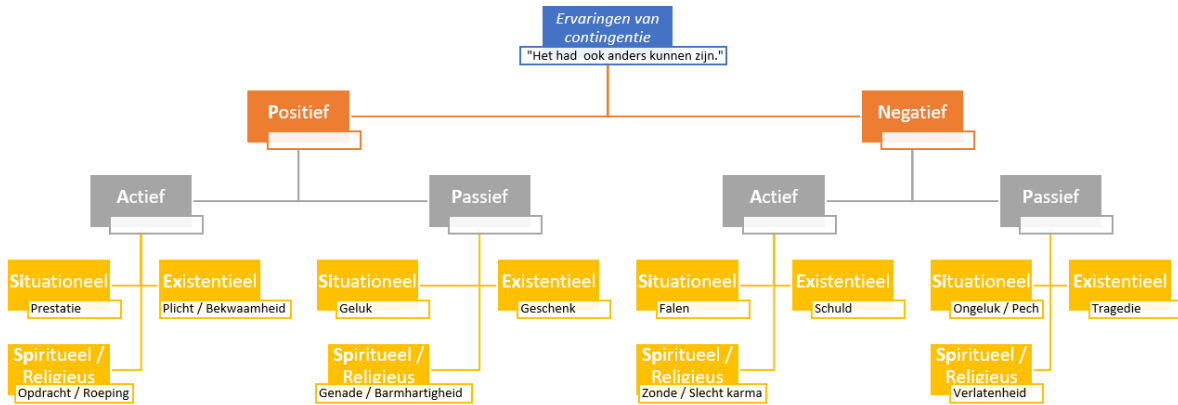
¹¹⁴ Hartog I. et al., "Narrative Meaning Making and Integration: Toward a Better Understanding of the Way Falling Ill Influences Quality of Life," *Journal of Health Psychology* 25, no. 6 (2017): 7–8.

¹¹⁵ Ibid, 8-9.

¹¹⁶ Ibid, 5.

¹¹⁷ Scherer-Rath, M. "Ervaring van Contingentie en Spirituele Zorg," *Psyche en Geloof* 24, no. 3 (2013): 186–189.

¹¹⁸ Alle informatie uit deze alinea komt uit Scherer-Rath, M. "Ervaring van Contingentie en Spirituele Zorg," *Psyche en Geloof* 24, no. 3 (2013), 186-189, tenzij anders vermeld.

Figuur 2: Aspecten en Dimensies van Contingente Levensgebeurtenissen

Aspecten

Binnen het ADCL-schema worden ervaringen van contingentie langs twee onafhankelijke assen geanalyseerd: enerzijds de as actief-passief, anderzijds de as positief-negatief. Een gebeurtenis kan als actief worden ervaren wanneer de betrokkene zichzelf als handelend subject ziet, verantwoordelijk voor het ontstaan of verloop van de situatie. Passieve ervaringen daarentegen worden gekenmerkt door het gevoel dat iets de persoon overkomt zonder eigen toedoen of controle. Deze actieve of passieve inschatting vindt plaats op basis van de wijze waarop de gebeurtenis subjectief wordt beleefd en geïnterpreteerd.

Naast deze actieve of passieve dimensie maakt het model een onderscheid tussen positieve en negatieve waardering. Een gebeurtenis wordt positief gewaardeerd wanneer zij wordt ervaren als bevorderlijk voor het welzijn, de persoonlijke groei of de spirituele ontwikkeling van de persoon. Daarentegen wordt een negatieve gebeurtenis beleefd als beschadigend, beperkend of het vergroot existentiële onzekerheid. De waardering, evenals de inschatting van actieve of passieve betrokkenheid, is afhankelijk van de narratieve reconstructie waarmee een individu het onverwachte in zijn of haar levensverhaal probeert te integreren.

Dimensies

Het model onderscheidt bovendien drie betekenisniveaus waarop contingentie kan worden ervaren: het situationele, het existentiële en het spiritueel-religieuze niveau. Op situationeel niveau betreft het de concrete gebeurtenis zelf, zoals een ongeluk of onverwacht verlies. Op existentieel niveau raakt de gebeurtenis aan de identiteit van de persoon, bijvoorbeeld wanneer de gebeurtenis het levensverhaal of zelfbeeld onder druk zet. Op spiritueel-religieus niveau wordt de ervaring in verband gebracht met een werkelijkheid die het individuele bestaan overstijgt, zoals God, natuur of de kosmos. Deze zogenaamde scope tot waar een gebeurtenis ingrijpt in iemands levensverhaal, bepaalt de intensiteit

van de ervaring van contingentie.¹¹⁹ Hoe breder de reikwijdte – van een louter situationeel naar een existentieel of spiritueel-religieus niveau – des te groter de kans dat het individu wordt geconfronteerd met fundamentele vragen. Daarmee vormt de scope niet alleen een classificerende dimensie binnen het model, maar ook een indicatie van de diepte van de betekenisgeving die nodig is voor succesvolle narratieve integratie.

Samenvattend biedt het ADCL-schema een instrument om een ervaring van contingentie in haar gelaagdheid te onderscheiden. In dit onderzoek wordt het schema toegepast als ordeningskader bij de analyse van de empirische data.

2.5.2 Narratieve integratiemodi

Om te kunnen analyseren hoe beoefenaars van leegte ervaringen van contingentie integreren in hun levensverhaal, maak ik gebruik van het model van narratieve integratiemodi. In dit model onderscheidt Kruizinga verschillende manieren waarop mensen ervaringen van contingentie narratief kunnen verwerken: *narratieve integratiemodi*. Elke modus beschrijft een specifieke houding ten aanzien van de ervaring: een manier waarop mensen proberen de verstoring te (her)integreren in hun levensverhaal en zo hun identiteit opnieuw vorm te geven.¹²⁰

De eerste modus is die van *ontkenning*. Hierin wordt de ervaring van contingentie weggedrukt of gerationaliseerd, zodat zij de narratieve samenhang niet daadwerkelijk hoeft te verstoren. In de tweede modus, *erkenning*, wordt de contingentie onder ogen gezien: de gebeurtenis wordt benoemd als ingrijpend en onverwacht, zonder dat deze onmiddellijk wordt weggeschreven of geneutraliseerd. Deze erkenning maakt verdere narratieve verwerking mogelijk. Wanneer de persoon erin slaagt de ervaring daadwerkelijk in het levensverhaal te integreren, spreken we van de modus van *acceptatie*. Hier wordt de gebeurtenis als deel van het eigen leven aangenomen, ondanks of juist dankzij haar onbegrijpelijkheid. Ten slotte is er de modus van *ontvangen*, waarin de openheid en oncontroleerbaarheid van het leven niet alleen worden geaccepteerd, maar ook worden gewaardeerd als een bron van existentiële verdieping. In deze laatste modus wordt de radicale contingentie niet alleen verdragen, maar actief omarmd en geïncorporeerd in het zelfverstaan.

Belangrijk in het model van narratieve integratiemodi is het feit dat het geen lineair proces veronderstelt. Men kan zich in verschillende modi bevinden ten aanzien van verschillende gebeurtenissen of zelfs binnen één en dezelfde gebeurtenis. De toepassing van dit model binnen deze studie zal zich richten op het onderscheiden van de manieren waarop gevorderde beoefenaars van leegte omgaan met ervaringen van contingentie.

¹¹⁹ Hartog, I. et al., "Narrative Meaning Making and Integration: Toward a Better Understanding of the Way Falling Ill Influences Quality of Life," *Journal of Health Psychology* 25, no. 6 (2017): 7–8.

¹²⁰ Alle informatie uit deze alinea komt uit Kruizinga R. et al., "Modes of Relating to Contingency: An Exploration of Experiences in Advanced Cancer Patients," *Palliative & Supportive Care* 15 (2017): 447–449.

2.5.3 De modellen als instrumenten voor structurering

Hoewel het ADCL-schema en het model van narratieve integratiemodi beide uitgaan van een narratieve benadering, leggen zij verschillende accenten die elkaar binnen deze studie aanvullen. Waar het ADCL-schema inzicht geeft in de structuur van betekenisgeving binnen een specifieke ervaring, maakt het model van Kruizinga zichtbaar welke dynamiek van narratieve verwerking zich door de tijd ontwikkelt. Door beide modellen te combineren kan binnen dit onderzoek niet alleen worden onderzocht hoe ervaringen van contingentie worden beleefd en gewaardeerd, maar ook welke manier van omgang zich voordoet. Deze dubbele lens is van bijzonder belang, omdat bij gevorderde beoefenaars van leegte de omgang met contingentie zich mogelijk niet altijd voltrekt via narratieve reconstructie. De modellen fungeren in dit onderzoek dan ook niet als verklarende theorieën, maar als structurerende lenzen waarmee de geleefde ervaring toegankelijk wordt gemaakt voor analytische reflectie.

3. Methode

3.1 Onderzoeksdesign

Dit onderzoek maakt gebruik van een kwalitatieve, hermeneutisch-fenomenologische onderzoeksoptiek. Vanuit een fenomenologisch perspectief staat de geleefde ervaring van de respondent centraal.¹²¹ Binnen de fenomenologie kunnen grofweg twee vormen worden onderscheiden: een descriptieve en een interpretatieve benadering.¹²² De descriptieve variant richt zich op het zo nauwkeurig mogelijk beschrijven van de essentie van een ervaring.¹²³ In de interpretatieve fenomenologie, geïnspireerd op het werk van Heidegger, staat daarnaast de interpretatie van die ervaring centraal.¹²⁴ De geleefde ervaring (*Erlebnis*) wordt daarbij opgevat als meer dan een onmiddellijke beleving: de geleefde ervaring krijgt betekenis via interpretatie, herinterpretatie en verwoording.¹²⁵ In tegenstelling tot descriptieve fenomenologische benaderingen, is interpretatieve fenomenologie niet gericht op het achterhalen van de universele structuur van de leefwereld.¹²⁶ Hoewel descriptieve benaderingen waardevolle methoden zijn voor het blootleggen van fundamentele kenmerken van de menselijke ervaring, sluit hun streven naar fenomenologische reductie en epoche minder aan bij de aard van dit onderzoek. De focus van dit onderzoek ligt op het verkrijgen van inzicht in de wijze waarop gevorderde beoefenaars van leegte ervaringen van contingentie verwoorden, duiden en integreren. Het betreft een exploratief onderzoek dat in eerste instantie gericht is op betekenisverheldering: hoe krijgt het inzicht in leegte, als ervaringsmatige realiteit, vorm in het omgaan met ervaringen van contingentie?

Hermeneutiek is de kunst van begrijpen. In tegenstelling tot puur descriptieve fenomenologie, waarin ervaringen zo objectief mogelijk worden beschreven, gaat interpretatieve of hermeneutische fenomenologie ervan uit dat elke beschrijving al een vorm van interpretatie bevat.¹²⁷ De hermeneutische grondslag van het onderzoek impliceert dus dat betekenisgeving en verwoording niet worden beschouwd als transparante representaties van ervaring, maar als expressies die reeds interpretatief gevormd zijn.¹²⁸ Deze uitingen zijn steeds ingebed in bredere structuren zoals taal, cultuur en historische context en worden verstaan binnen de persoonlijke 'horizon van betekenis' van de respondent.¹²⁹ In de interpretatieve fenomenologie wordt geleefde ervaring opgevat als datgene wat betekenisvol blijft resoneren nadat de onmiddellijke ervaring voorbij is: een proces dat zich ontvouwt via interpretatie,

¹²¹ Frechette J. et al., "Capturing Lived Experience: Methodological Considerations for Interpretive Phenomenological Inquiry," *International Journal of Qualitative Methods* 19 (2020).

¹²² Beck, C.T. *Introduction to Phenomenology: Focus on Methodology* (Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2021), 59.

¹²³ *Ibid.* 34

¹²⁴ Lavery, S. M. "Hermeneutic Phenomenology and Phenomenology: A Comparison of Historical and Methodological Considerations," *International Journal of Qualitative Methods* 2, no. 3 (2003): 21–35.

¹²⁵ Gadamer, H.G. *Truth and Method* (London: A&C Black, 2013), 37

¹²⁶ Beck, C.T. *Introduction to Phenomenology: Focus on Methodology* (Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2021), 59.

¹²⁷ Kafle, N.P. "Hermeneutic Phenomenological Research Method Simplified," *Bodhi: An Interdisciplinary Journal* 5, no. 1 (2013): 181–200.

¹²⁸ Lavery, S. M. "Hermeneutic Phenomenology and Phenomenology: A Comparison of Historical and Methodological Considerations," *International Journal of Qualitative Methods* 2, no. 3 (2003): 21–35.

¹²⁹ Gadamer, H.G. *Truth and Method* (London: A&C Black, 2013), 41

herinterpretatie en communicatie.¹³⁰ Dit betekent dat niet de gebeurtenis *an sich* onderzocht wordt, maar de wijze waarop deze beleefd, begrepen en gesitueerd wordt binnen het referentiekader van de respondent. Dit sluit aan bij de hoofdvraag van dit onderzoek, waarin met respondenten wordt teruggeblikt op ervaringen van contingentie in diens leven.

Binnen de interpretatieve fenomenologie geldt dat het niet mogelijk én niet wenselijk is om zonder vooronderstellingen te werken¹³¹: juist onze eerdere ervaringen en betekeniswereld maken het mogelijk om nieuwe ervaringen te begrijpen. Een simpel voorbeeld is dat we eerst bepaalde woorden en de betekenis hiervan moeten kennen, voordat we een gesprek kunnen volgen of zelf iets kunnen toevoegen. Op dezelfde manier begrijpen we nieuwe situaties of ervaringen altijd tegen de achtergrond van wat we al weten, voelen of hebben meegemaakt. Tevens fungeert de onderzoeker niet als neutrale observator, maar als hermeneutisch deelnemer van het onderzoeksproces. Vanuit deze positie reflecteert de onderzoeker op de eigen 'horizon van betekenis', wat volgt in paragraaf 3.5.¹³² Tijdens het onderzoek treedt de onderzoeker in voortdurende wisselwerking met de verhalen van respondenten. Hierdoor zal de 'horizon van betekenis' van mij als onderzoeker veranderen tijdens het interpreteren, waardoor ik de empirische gegevens anders ga zien of begrijpen.¹³³ Dit proces wordt aangeduid als de hermeneutische cirkel.¹³⁴ Het is een geleidelijk proces waarin de onderzoeker steeds heen en weer beweegt tussen de empirische data en de eigen interpretatie daarvan. De hermeneutische cirkel zorgt ervoor dat stap voor stap nieuwe inzichten ontstaan.

3.2 Respondenten

3.2.1 Populatie

De theoretische onderzoekspopulatie van dit onderzoek bestaat uit gevorderde boeddhistische meditatiebeoefenaars die zich intensief en langdurig hebben toegelegd op leegte-besef. Binnen dit onderzoek wordt de term 'gevorderd' gebruikt in aansluiting op het begrip 'advanced meditators' uit internationale literatuur.¹³⁵ Deze groep omvat zowel leken als monastieke beoefenaars uit de drie hoofdtradities van het boeddhisme (Theravāda, Mahāyāna en Vajrayāna) die beschikken over een diepgaand inzicht in meditatieve processen, ontwikkeld door jarenlange systematische beoefening onder begeleiding van ervaren leraren. Echter, een beperking van onderzoek waarin gevorderde meditatiebeoefenaars centraal staan, is het ontbreken van gevalideerde meetinstrumenten of criteria

¹³⁰ Ibid. 41

¹³¹ Holroyd, A.E.M.M. "Interpretive Hermeneutic Phenomenology: Clarifying Understanding," *Indo-Pacific Journal of Phenomenology* 7, no. 2 (2007): 1–12.

¹³² Moules N. J. *Conducting Hermeneutic Research: From Philosophy to Practice* (New York: Peter Lang Incorporated, 2015).

¹³³ Suddick K. M., "The Work of Hermeneutic Phenomenology," *International Journal of Qualitative Methods* 19 (2020): 1–14.

¹³⁴ Alsaigh R. en Coyne, I. "Doing a Hermeneutic Phenomenology Research Underpinned by Gadamer's Philosophy: A Framework to Facilitate Data Analysis," *International Journal of Qualitative Methods* 20 (2021).

¹³⁵ Van Gordon W. et al., "Exploring Emptiness and Its Effects on Non-Attachment, Mystical Experiences, and Psycho-Spiritual Wellbeing: A Quantitative and Qualitative Study of Advanced Meditators," *Explore* 15, no. 4 (2019): 261–272.

om het competentieniveau van een beoefenaar vast te stellen.¹³⁶ Het predicaat 'gevorderd' in meditatie is immers niet automatisch af te leiden uit zelf gerapporteerde bekwaamheid, het aantal jaren training of de titels toegekend binnen een spirituele traditie.¹³⁷ Een bijkomende complexiteit is dat sommige gevorderde beoefenaars er bewust voor kiezen hun meditatieve inzichten en capaciteiten niet publiekelijk kenbaar te maken.¹³⁸

Om deze redenen werd gekozen voor doelgerichte steekproeftrekking (*purposeful sampling*) binnen de spirituele leerweg waarmee de onderzoeker persoonlijk vertrouwd is (*convenience sampling*): Zijnsoriëntatie. Het start- en eindpunt van het Zijnsgeoriënteerde pad ligt in de volkomen ongecompliceerde oergrond van de geest: het non-duale perspectief.¹³⁹ Wanneer studenten in staat zijn voorbij conceptuele kaders te kijken en een directe ervaring van non-duaal bewustzijn te realiseren, markeert dit niet het eindpunt van hun pad, maar juist het begin.¹⁴⁰ De uitdaging ligt in het stabiliseren en integreren van deze open bewustzijnsstaat in het dagelijks leven, aangezien diepgewortelde mentale patronen en cognitieve conditioneringen de neiging hebben deze natuurlijke staat snel te overschaduwen.¹⁴¹ De actualisatie daarvan in het dagelijks leven vraagt veel tijd en doorzettingsvermogen. Hierom bestaat de operationele onderzoekspopulatie uit studenten Zijnsoriëntatie die tevens leraar non-dualiteit zijn. Het leraarschap non-dualiteit vereist jarenlange consistente beoefening, intensieve persoonlijke begeleiding en een diepgaande toewijding aan het pad van Zijnsoriëntatie.¹⁴² Deze groep werd geselecteerd op basis van de veronderstelling dat zij, vanuit een belichaamde en doorleefde beoefening, in staat zijn om fenomenologisch inzicht te bieden in de wijze waarop leegte-besef zich manifesteert in relatie tot ervaringen van contingentie.

Voor de kwalitatieve interviews werd een onderzoeksgroep beoogd van 6 tot 8 respondenten. In tegenstelling tot kwantitatieve of thematisch-gerichte kwalitatieve benaderingen wordt binnen de interpretatieve fenomenologie niet gestreefd naar data-saturatie.¹⁴³ De interpretatieve fenomenologie gaat uit van het uitgangspunt dat betekenissen niet statisch of uitputbaar zijn, maar zich oneindig blijven ontvouwen in relatie tot de unieke ervaringen van individuen.¹⁴⁴ Het doel is dan ook niet om alle variaties uit te putten, maar om diepgaand inzicht te verkrijgen in hoe leegte-beoefening doorwerkt in de

¹³⁶ Van Gordon W. et al., "Meditation-Induced Near-Death Experiences: A Three-Year Prospective Study," *Mindfulness* 9 (2018): 1794–1806.

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Knibbe, H. *Handboek Zijnsoriëntatie* (Amersfoort: Stichting Zijnsoriëntatie, z.j.), 9.

¹⁴⁰ Het begrip 'natuurlijke staat' binnen het non-duale kader verwijst niet naar een gefixeerde of geconstrueerde bewustzijnstoestand, maar naar een onge Kunstelde en spontane manier van aanwezig zijn. Deze wijze van gewaarzijn wordt gekenmerkt door afwezigheid van mentale fragmentatie en manifesteert zich als een open, responsieve en communicatieve wijze van zijn. Rusten in deze staat is niet rigide of dwingend van aard, maar juist soepel, moeiteloos en licht van karakter. Knibbe, H. "De Ontwikkeling van Zijnsoriëntatie tot Pad van Verlichte Levenskunst," *Cirkel* 44 (2012).

¹⁴¹ Knibbe, H. "Schets van het Zijnsgeoriënteerde Non-Duale Pad," *Cirkel* 41 (2010): 19–20.

¹⁴² School voor Zijnsoriëntatie "Opleiding Leraar Non-Dualiteit in de Lijn van Zijnsoriëntatie," Stichting Zijnsoriëntatie, geraadpleegd 10 april 2025, <https://zijnsorientatie.nl/aanbod-workshops-en-trainingen/opleidingen/opleiding-leraar-non-dualiteit/>.

¹⁴³ Pietkiewicz, I. en Smith, J.A. "A Practical Guide to Using Interpretative Phenomenological Analysis in Qualitative Research Psychology," *Psychological Journal* 20, no. 1 (2014): 7–14.

¹⁴⁴ Dahlberg, K., Dahlberg, H. en Nyström, M. *Reflective Lifeworld Research*, 2nd ed. (Lund: Studentlitteratur, 2008), 176.

interpretatie van ervaringen van contingentie. In dat kader volstaat een kleinere steekproef. Bovendien sluit het aan bij de beperkte scope en haalbaarheid van dit onderzoek binnen de context van een masterscriptie.

3.2.2 Selectiecriteria

De selectie van respondenten is mede ingegeven door de praktische haalbaarheid en de persoonlijke vertrouwdheid van de onderzoeker met Zijnsoriëntatie, wat de diepgang en betrouwbaarheid van het interpretatieve proces bevordert. Zoals hierboven geschetst, richt interpretatieve fenomenologie zich op “*phenomenon-rich participants*”, niet alleen op representativiteit of variatie.¹⁴⁵ De motivatie voor de selectie van de inclusiecriteria sluit daarom aan bij het beoogde ervarings- en competentieniveau van de respondenten.

Inclusiecriteria omvatten personen die opgeleid en werkzaam zijn als leraar non-dualiteit in de lijn van Zijnsoriëntatie. Leraren die in aanmerking kwamen voor deelname, kenmerken zich doordat zij de realisatie van leegte in het dagelijks leven integreren en pogen het merendeel van hun wakende tijd te rusten in een non-duale staat van tijdloos Gewaarzijn.¹⁴⁶ Daarnaast beschikken zij over een diepgaande kennis van dzogchen-onderricht en onderhouden zij een levende, devotionele verbinding met de ‘drie juwelen’.¹⁴⁷

3.2.3 Werving

De werving van respondenten vond plaats via de directe leraar van de onderzoeker, die zelf deel uitmaakt van de kring van non-duale leraren in de lijn van Zijnsoriëntatie. Op basis van diens bemiddeling zijn potentiële deelnemers benaderd met het verzoek om deel te nemen aan het onderzoek. Respondenten die interesse toonden, ontvingen voorafgaand aan hun deelname per e-mail een digitale informatiebrief (bijlage A) en een informed consent formulier (bijlage B), waarin de aard, doelstelling en werkwijze werden toegelicht. In de communicatie werd nadrukkelijk stilgestaan bij de vertrouwelijkheid van het interview en de mogelijkheid tot vrijwillige deelname, inclusief het recht om zich op ieder moment zonder opgave van reden uit het onderzoek terug te trekken.

¹⁴⁵ Frechette, J. et al., “Capturing Lived Experience: Methodological Considerations for Interpretive Phenomenological Inquiry,” *International Journal of Qualitative Methods* 19 (2020).

¹⁴⁶ Voor de zorgvuldigheid en begrijpelijkheid herhaal ik graag wat reeds in voetnoot 55 is benoemd: Binnen dit onderzoek functioneren begrippen zoals *de geest, ware aard, bewustzijn, gewaarzijn* en *natuurlijke staat* niet als strikt gedefinieerde concepten, maar als evocatieve aanduidingen. Hun betekenis is onderling uitwisselbaar, bedoeld om herkenning aan te wijzen, niet om dit conceptueel te begrenzen.

¹⁴⁷ De drie juwelen verwijzen in het boeddhisme naar de toevlucht tot de Boeddha (de leraar), de Dharma (de leer) en de Sangha (de gemeenschap). Binnen de nonduale lerarengroep in de lijn van Zijnsoriëntatie is Hans Knibbe de levende leraar, via guru-yoga wordt ook de verbinding met bijvoorbeeld Padmasambhava en Longchenpa onderhouden. De Dharma omvat zowel de visie en methode van Zijnsoriëntatie als de Dzogchen-leringen, zoals onder andere doorgegeven door Longchenpa in ‘De schatkist van overdracht door geschriften’. Daarbij nemen twee verhandelingen een centrale plaats in: de brontekst *Chöying Dzöd* en het bijbehorende autocommentaar, waarin de trekchö-benadering (het direct doorsnijden van de soliditeit van verschijnselen) binnen Dzogchen uiteen wordt gezet. De Sangha verwijst hier naar de gemeenschap van studenten Zijnsoriëntatie, die zich organiseert in studiegroepen en retraites, en ook tot de kring van studenten rond deze leraren.

3.3 Dataverzameling

Binnen interpretatieve fenomenologie is het interview geen neutrale informatieverzameling, maar een hermeneutische ontmoetingen waarin betekenis ontstaat in de dialoog tussen onderzoeker en respondent.¹⁴⁸ De onderzoeker fungeert hierbij als actieve deelnemer die in wisselwerking met de respondent probeert te begrijpen hoe zij betekenis geven aan hun ervaring.¹⁴⁹ De data werden verzameld middels 7 semigestructureerde diepte-interviews. De steekproef bestond uit 5 vrouwen en 2 mannen die allen voldeden aan de vooraf vastgestelde inclusiecriteria.¹⁵⁰ De leeftijd van de respondenten varieerde tussen de 45 en 75 jaar. Allen bewandelden reeds gedurende 15 tot 30 jaar het pad van Zijsoriëntatie en waren daarnaast tussen de 10 en 20 jaar actief als leraar binnen deze lijn.¹⁵¹

In de interviews werden respondenten uitgenodigd om te reflecteren op hun dagelijkse beoefening en op ingrijpende levensgebeurtenissen die zij als existentieel betekenisvol hebben ervaren.¹⁵² Voor dit laatste werd de CLZ-methode ingezet, een interviewmodel dat gestructureerd onderzoekt hoe mensen ervaringen van contingentie en uiteindelijke levensdoelen narratief vormgeven (Zie bijlage C).¹⁵³ Deze benadering is ingebed in de narratieve identiteitstheorie, waarbij betekenisgeving plaatsvindt via het vertellen en herstructureren van het eigen levensverhaal.¹⁵⁴ De respondent wordt daarbij onder meer uitgenodigd een levenslijn te tekenen. Deze levenslijn fungeerde als fenomenologisch instrument om samen met de respondent structuur te geven aan ervaringen van contingentie. Deze ervaringen werden vervolgens verder onderzocht met behulp van het ADCL-schema, waarbij keuzekaartjes werden gebruikt om ervaringen situationeel, existentieel en spiritueel-religieus te duiden (Zie figuur 3).¹⁵⁵ Op deze manier ontstond een verdiepend gesprek waarin de respondent niet alleen zijn of haar verhaal vertelde, maar dit ook werd gevraagd te duiden. Zo ondersteunde de interviewmethode het wederkerige proces van betekenisgeving tussen onderzoeker en deelnemer – een beweging die kenmerkend is voor de hermeneutische cirkel.¹⁵⁶

¹⁴⁸ Paley, J. "Heidegger, Lived Experience and Method," *Journal of Advanced Nursing* 70, no. 7 (2014): 1520–1531.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ In de rapportage zijn de resultaten in de vrouwelijke vorm beschreven, om de herleidbaarheid van de verhalen te verkleinen en de anonimiteit van de deelnemers te beschermen.

¹⁵¹ Er is er expliciet voor gekozen geen schematisch overzicht van de respondenten op te nemen, omdat gezien de specifieke kenmerken van de doelgroep en het beperkte aantal betrokkenen eenvoudig herleidbaarheid zou zijn om wie het gaat. Hiermee wordt de anonimiteit en vertrouwelijkheid van de respondenten zo veel mogelijk gewaarborgd.

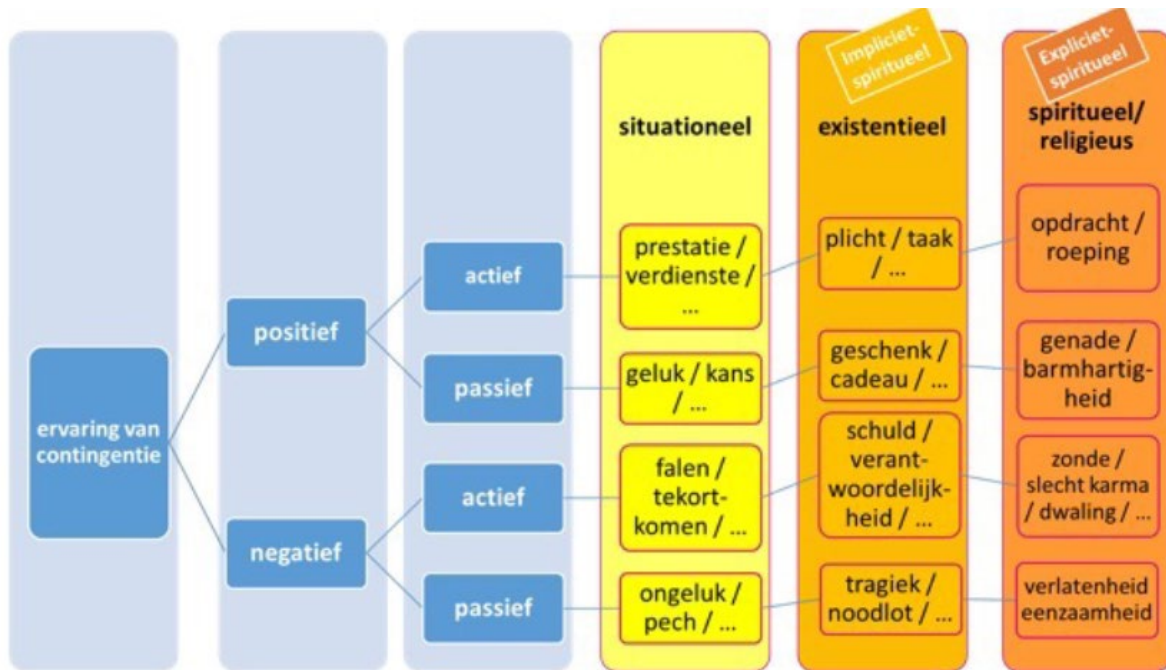
¹⁵² Uiteindelijk is, met het oog op de reikwijdte en focus van dit onderzoek, besloten de dagelijkse beoefening van respondenten niet verder te beschrijven en uit te werken.

¹⁵³ Van den Brand, J., Scherer-Rath, M. en Hermans, C. *CLZ. Hulpmiddelen en Antwoordboekje voor het Halfgestructureerde Interview naar Contingentie-Ervaringen, Levensdoelen en Zelftranscendentie* (Nijmegen: Radboud Universiteit, 2022).

¹⁵⁴ Wat tevens aansluit bij het uitgewerkte theoretisch kader.

¹⁵⁵ Scherer-Rath, M. "Ervaring van Contingentie en Spirituele Zorg," *Psyche en Geloof* 24, no. 3 (2013): 184–195.

¹⁵⁶ Alsaigh R. en Coyne, I. "Doing a Hermeneutic Phenomenology Research Underpinned by Gadamer's Philosophy: A Framework to Facilitate Data Analysis," *International Journal of Qualitative Methods* 20 (2021).

Figuur 3. De begrippen uit het ADCL-schema zoals beschreven op de keuzekaartjes bij de CLZ-methode

De interviews vonden in persoon plaats in een voor de respondent vertrouwde omgeving. Een gemiddelde gespreksduur van 90 minuten bood voldoende ruimte om voorbij oppervlakkige beschrijvingen te komen.¹⁵⁷ Dit sluit aan bij het fenomenologisch uitgangspunt dat betekenisvolle reflectie gebaat is bij vertrouwdheid en tijd.¹⁵⁸ Alle interviews werden audio-opgenomen, *ad verbatim* getranscribeerd en geanonimiseerd. Deze audiobestanden, transcripties en ondertekende toestemmingsformulieren zijn opgeslagen in de beveiligde OneDrive-werkomgeving van de Radboud Universiteit, binnen de persoonlijke werkgroepmap van de onderzoeker en diens begeleider.

3.4 Data-analyse

In lijn met de hermeneutisch-fenomenologische benadering van dit onderzoek werd de analyse van de data uitgevoerd volgens de principes van de Interpretatieve Fenomenologische Analyse (IPA), zoals ontwikkeld door Smith, Flowers en Larkin (2009).¹⁵⁹ IPA is een analysemethode die geworteld is in de fenomenologie, hermeneutiek en idiografie.¹⁶⁰ Zoals eerder beschreven biedt de fenomenologie een route om de geleefde ervaring te beschrijven en te begrijpen, hermeneutiek is de interpretatie van die ervaring en idiografie is gericht op gedetailleerd onderzoek van individuele fenomenen.¹⁶¹ Dit maakt IPA uitstekend geschikt voor het exploreren van de betekenis die respondenten geven aan persoonlijke,

¹⁵⁷ Het kortste interview duurde 75 minuten en de langste 150 minuten.

¹⁵⁸ Bourdieu, P. "Participant Objectivation," *Journal of the Royal Anthropological Institute* 9, no. 2 (2003): 281–294.

¹⁵⁹ Smith, J.A., Flowers, P. en Larkin, P. *Interpretative Phenomenological Analysis: Theory, Method and Research* (London: Sage, 2009).

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Shinebourne, P. "The Theoretical Underpinnings of Interpretative Phenomenological Analysis (IPA)," *Existential Analysis* 22, no. 1 (2011).

ingrijpende ervaringen, waarbij de relatie die in deze context ontstaat tussen onderzoeker en respondenten bijdraagt aan de hermeneutische cirkel.¹⁶²

In lijn met de idiografische insteek van IPA werd elk interview eerst afzonderlijk geanalyseerd voordat er naar overeenkomsten en verschillen werd gezocht (zie Bijlage D). De analyse bestond uit de volgende stappen: (1) grondige lezing en herlezing van het transcript, (2) initiële notities en exploratie van betekenislagen, (3) ontwikkeling van emergente thema's, (4) clustering van thema's in overkoepelende betekenseenheden, en (5) vergelijking van thema's tussen deelnemers. Hoewel het programma ATLAS.ti werd ingezet voor basisopslag en ordening, vond het eigenlijke analytische proces grotendeels plaats buiten de software, in de vorm van handgeschreven aantekeningen, schema's en reflectieve memo's (Zie Bijlage E). De analyse werd gevoed door terugkerende wisselwerking tussen empirisch materiaal en het analysekader dat in het theoretisch kader is uiteengezet. Het ADCL-schema van Scherer-Rath en het model van narratieve integratiemodi van Kruizinga boden structuur om de wijze van betekenisgeving en verwerking van ervaringen van contingentie in beeld te brengen, waarbij zij niet werden gehanteerd als toetsingscriteria, maar als voorlopige oriëntaties binnen een open interpretatief proces.¹⁶³ De rol van de onderzoeker als interpretator werd hierin expliciet erkend: diens achtergrond en vertrouwdheid met de thematiek vormden een belangrijk onderdeel van de interpretatieve beweging.

Om de rijkheid en diepgang van de data te waarborgen, werd bij het rapporteren van de resultaten gebruikgemaakt van het MIRACLE-framework.¹⁶⁴ Dit framework diende als leidraad ter ondersteuning bij het vormgeven van *thick descriptions*. *Thick description* is een manier van genuanceerde rapportage van kwalitatieve data, waarbij niet alleen het 'wat' maar ook het 'hoe' en 'waarom' van ervaringen wordt beschreven.¹⁶⁵ Door het MIRACLE-framework ondersteunend te laten zijn in het rapporteren van de onderzoeksresultaten, werd beoogd de complexiteit van de data recht te doen en de betrouwbaarheid en overdraagbaarheid van de bevindingen te verhogen.

3.5 Positionering onderzoeker

In lijn met de hermeneutisch-fenomenologische benadering erkent deze studie dat de onderzoeker nooit neutraal of objectief is, maar altijd werkt vanuit een eigen 'horizon van betekenis'.¹⁶⁶ Deze horizon is

¹⁶² Alase, A. "The Interpretative Phenomenological Analysis (IPA): A Guide to a Good Qualitative Research Approach," *International Journal of Education and Literacy Studies* 5, no. 2 (2017): 9–19.

¹⁶³ Scherer-Rath, M. "Ervaring van Contingentie en Spirituele Zorg," *Psyche & Geloof* 24, no. 3 (2013): 184–195; Kruizinga et al. "Modes of Relating to Contingency: An Exploration of Experiences in Advanced Cancer Patients," *Palliative & Supportive Care* 15 (2017): 444–453; K. Wuchterl, "Religious-Philosophical Contingency and Empirical Theology," *Journal of Empirical Theology* 32, no. 2 (2019): 169–187.

¹⁶⁴ Het MIRACLE-framework operationaliseert *thick descriptions* aan de hand van zeven complementaire componenten: *Meaningful, Interpretative, Relational, Authentic, Contextualized, Linked* en *Emic narratives*.¹⁶⁴ Elk van deze componenten belichten een ander aspect van beschrijvend onderzoek, zoals het onderscheiden tussen de uitspraken van deelnemers en de interpretatie daarvan door de onderzoeker (*interpretative*) of het zo getrouw mogelijk weergeven van de beleving van deelnemers in hun eigen woorden (*authentic*). Younas A. et al. "Proposing the 'MIRACLE' Narrative Framework for Providing Thick Description in Qualitative Research," *International Journal of Qualitative Methods* 22 (2023).

¹⁶⁵ E. R. Jorgensen, "On Thick Description and Narrative Inquiry in Music Education," *Research Studies in Music Education* 31, no. 1 (2009): 69–81.

¹⁶⁶ Alsaigh, R, en Coyne, I. "Doing a Hermeneutic Phenomenology Research Underpinned by Gadamer's Philosophy: A Framework to Facilitate Data Analysis," *International Journal of Qualitative Methods* 20 (2021).

gevormd door persoonlijke ervaringen, vooronderstellingen en het eigen zijn-in-de-wereld.¹⁶⁷ In mijn rol als onderzoeker breng ik persoonlijke betrokkenheid mee bij het onderwerp van dit onderzoek. Tijdens het schrijven van deze scriptie ben ik derdejaars student aan de Zijnstraining, een driejarig traject dat een eerste, maar intensieve kennismaking biedt met het pad van Zijnsoriëntatie. Deze opleiding heeft mijn spirituele identiteit en ontwikkeling diepgaand beïnvloedt en vormt een belangrijke bron van inspiratie voor mijn motivatie van dit onderzoek.

Mijn betrokkenheid genereert een specifieke lens op de fenomenen die ik onderzoek: mijn ervaring binnen de context van Zijnsoriëntatie stelt mij in staat om met nuance waar te nemen en duiding te geven aan ervaringen die zich deels onttrekken aan discursieve taal. Tegelijkertijd vraagt deze positionering om voortdurende reflexiviteit ten aanzien van mijn rol als ‘insider’.¹⁶⁸ Mijn vertrouwdheid met de onderliggende visie en taal van Zijnsoriëntatie verdiept mijn interpretatiekader, maar brengt ook het risico van interpretatieve vanzelfsprekendheden met zich mee.¹⁶⁹ Binnen het kwalitatief fenomenologisch paradigma, waarin intersubjectiviteit wordt erkend als fundamenteel uitgangspunt¹⁷⁰, wordt mijn betrokkenheid echter niet opgevat als een belemmering, maar als een bron van contextueel ingebedde kennis.¹⁷¹

Tegelijkertijd ontstaat er een dieperliggend spanningsveld: dat tussen de discursieve aard van wetenschappelijk onderzoek en het inzicht dat leegte zich aan conceptualisatie onttrekt. Deze spanning maakt mijn positie als onderzoeker niet slechts methodologisch, maar ook epistemologisch relevant: mijn manier van ‘kennen’ sluit aan bij de aard van het fenomeen en maakt het mogelijk om toegang te krijgen tot betekenislagen die zich aan puur conceptueel weten onttrekt. Het vereist dat ik voortdurend reflecteer op de mogelijkheden en beperkingen van taal en methodologie bij het benaderen van een fenomeen dat zich in wezen aan mijn beschrijvingen onttrekt. Daarbij wil ik benadrukken dat het hier niet slechts gaat om een methodologische spanning, maar ook om een innerlijke tweespalt: ik plaats mijzelf in de positie waarin ik binnen een wetenschappelijk kader tracht te verwoorden wat ikzelf als een heilige beoefening ervaar. Mijn positie vraagt daarom om een voortdurende afweging tussen wetenschappelijke duiding en de persoonlijke devotie van zowel de respondenten als mijzelf, in een poging beide recht te doen.

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Binnen kwalitatief onderzoek ook wel het ‘emic’ perspectief genoemd. Sutcliffe, S. “The Emics and Etics of Religion: What We Know, How We Know It and Why This Matters,” in *The Insider/Outsider Debate: New Perspectives in the Study of Religion*, ed. George D. Chryssides and Stephen E. Gregg (Sheffield: Equinox Publishing, 2019), 30–52.

¹⁶⁹ Berger, R. “Now I See It, Now I Don’t: Researcher’s Position and Reflexivity in Qualitative Research,” *Qualitative Research* 15, no. 2 (2013): 219–234; Finlay, L. “Outing” the Researcher: The Provenance, Process, and Practice of Reflexivity,” *Qualitative Health Research* 12, no. 4 (2002): 531–545.

¹⁷⁰ Smith, J.A., Flowers, P. en Larkin, M. *Interpretative Phenomenological Analysis: Theory, Method and Research* (London: Sage, 2009).

¹⁷¹ Het concept ‘situated knowledges’, geïntroduceerd in 1988 door Donna Haraway, stelt dat alle kennis altijd contextueel, gelokaliseerd en belichaamd is. Trächtler, J. “The World as Witty Agent—Donna Haraway on the Object of Knowledge,” *Frontiers in Psychology* 15 (2024).

4. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd van de interpretatieve fenomenologische analyse (IPA) van de afgenomen CLZ-interviews. Het doel van de analyse is inzicht te verkrijgen in de persoonlijke beleving en betekenisgeving – of juist het loslaten daarvan – van gevorderde beoefenaars van leegte met betrekking tot ervaringen van contingentie. Zoals in hoofdstuk 2 toegelicht, zijn ervaringen van contingentie ingrijpende gebeurtenissen die noch noodzakelijk, noch onmogelijk zijn: ervaringen die het levensverhaal onderbreken en daarmee een beroep doen op iemands vermogen tot betekenisgeving en het verdragen van existentiële onzekerheid.

De resultaten worden ondersteund door relevante citaten uit de interviews om de interpretaties van de onderzoeker te illustreren, conform de IPA-benadering waarin zowel de stem van de respondenten als de interpretatie van de onderzoeker samenkomen. De centrale analyse ontvouwt zich langs vier sporen die de structuur van het interviewproces weerspiegelen:

- 1) via de levenslijn als ingang tot biografische breekpunten;
- 2) de interpretatie van deze ervaringen van contingentie;
- 3) de omgang met deze ervaringen; en
- 4) de reflectie op het geheel van de levenslijn.

Wat daarbij in de kern onderzocht wordt, is de wijze van verhouding tot het onverwachte, met specifieke aandacht voor momenten waarin klassieke modellen van betekenisgeving niet langer volstaan. Bij de interpretatie van deze ervaringen is gebruikgemaakt van twee bestaande analysekaders: het ADCL-schema van Scherer-Rath en de narratieve integratiemodi van Kruizinga et al. Deze modellen brengen de betekenisgeving rond ingrijpende levensgebeurtenissen in beeld.

4.1 Levenslijnanalyse

Binnen het CLZ-interview fungeerde de levenslijn als ingang tot de existentiële zelfverwoording van de respondenten. In lijn met de hermeneutisch-fenomenologische oriëntatie van dit onderzoek werd de levenslijn niet benaderd als objectieve chronologie, maar als expressie van hoe het geleefde leven wordt ervaren, geordend en betekenis krijgt. Paragraaf 4.2.1 onderzoekt hoe de vorm van de levenslijn inzicht geeft in deze beleving; 4.2.2 verkent welke type ervaringen daarin als wendingen werden gemarkeerd.

4.1.1 Vorm en betekenis

De vraag voor het tekenen van een levenslijn leidde tot uiteenlopende reacties, die op zichzelf reeds illustratief zijn voor de wijze waarop het leven door respondenten wordt beleefd. In wat volgt worden vier thema's besproken die zich in de vormgeving van de levenslijnen aandienen.

Problematisering van lineariteit

De vraag om een levenslijn te tekenen, confronteerde respondenten direct met de grenzen van een dergelijke representatie van hun bestaan. Twee van de zeven respondenten (R2 en R5) kozen er expliciet voor om geen levenslijn te tekenen, wat duidt op een niet-lineaire benadering van hun levensgeschiedenis. Eén respondent, die een vliegtuigongeluk overleefde, verwoordde de worsteling als volgt:

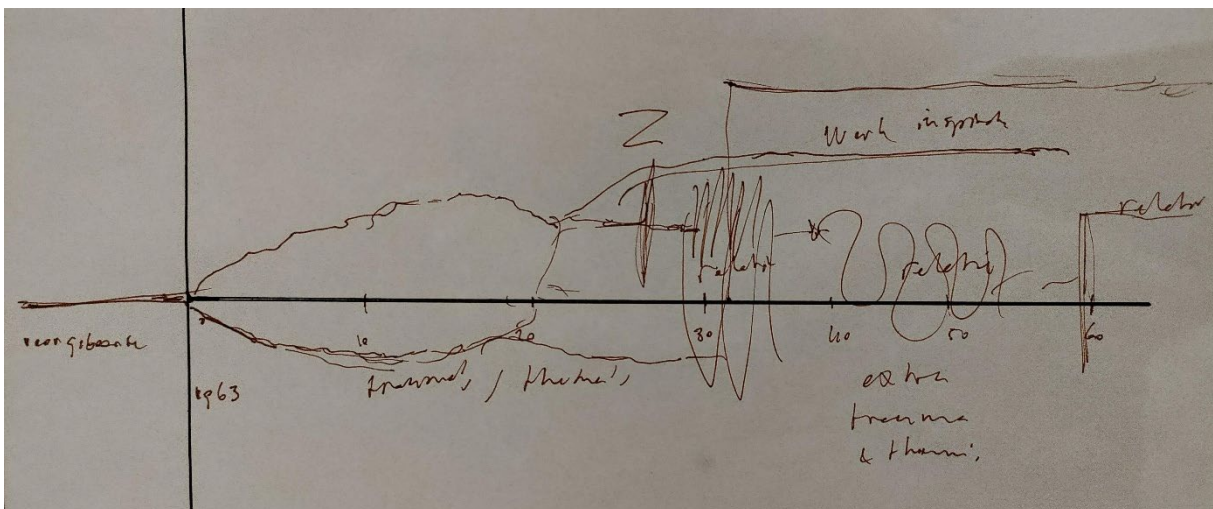
"[Een] vliegtuigongeluk is natuurlijk een redelijk dieptepunt, maar dat is het niet. Ik bedoel, dat ga ik er ook niet van maken. [...] Ik vind dit een hele lastige vraag. Ik vind dit een lastige mal."
(R5)

De opgelegde vorm werd door deze twee respondenten expliciet ervaren als te beperkt. Dit legt bloot hoe een levenslijn niet vanzelfsprekend aansloot bij hoe diens levens worden beleefd. De weigering om een lijn te tekenen was derhalve geen tekort aan reflectie, maar een expressie van de ervaring dat de geleefde werkelijkheid zich niet zonder verlies laat abstraheren tot één enkelvoudige, lineaire tijdsvorm.

Meerdimensionale levensbeleving

Naast de problematische aard van lineariteit, kwam ook de meerdimensionale aard van ervaring naar voren. Twee van de vijf respondenten die wel een lijn tekenden, lieten deze beginnen vóór hun geboorte (R1 en R7): een aanwijzing dat het eigen bestaan niet louter wordt beleefd binnen de contouren van het persoonlijke of biologische, maar als ingebed in een bredere context. Eén van deze respondenten (R7) benoemd en tekent bovendien (zie figuur 4) dat haar leven zich niet ontvouwt als een enkele lijn, maar als een verloop van meerdere levensgebieden (zoals werk, relaties, ouderschap):

"Dus het zijn eigenlijk meerdere levenslijnen, het zijn meer parallellijnen." (R7)

Figuur 4: levenslijn R7

Soortgelijke opmerkingen, waarin ambivalenties tussen fasen, aspecten en ontwikkelingen binnen het leven het lastig maakten om een levenslijn te tekenen, werden door alle respondenten geuit. Wat hier wordt aangeraakt, is de ervaring dat het leven niet primair wordt beleefd als één doorlopend verhaal, maar verschijnt als een gelaagde ervaring van samenlopende trajecten. Al met al onthulde de poging om respondenten een levenslijn te laten tekenen, ook wanneer dit wel werd gevolgd, juist de gelaagdheid en complexiteit van hun geleefde werkelijkheid.

Problemativering van hoogte- en dieptepunten

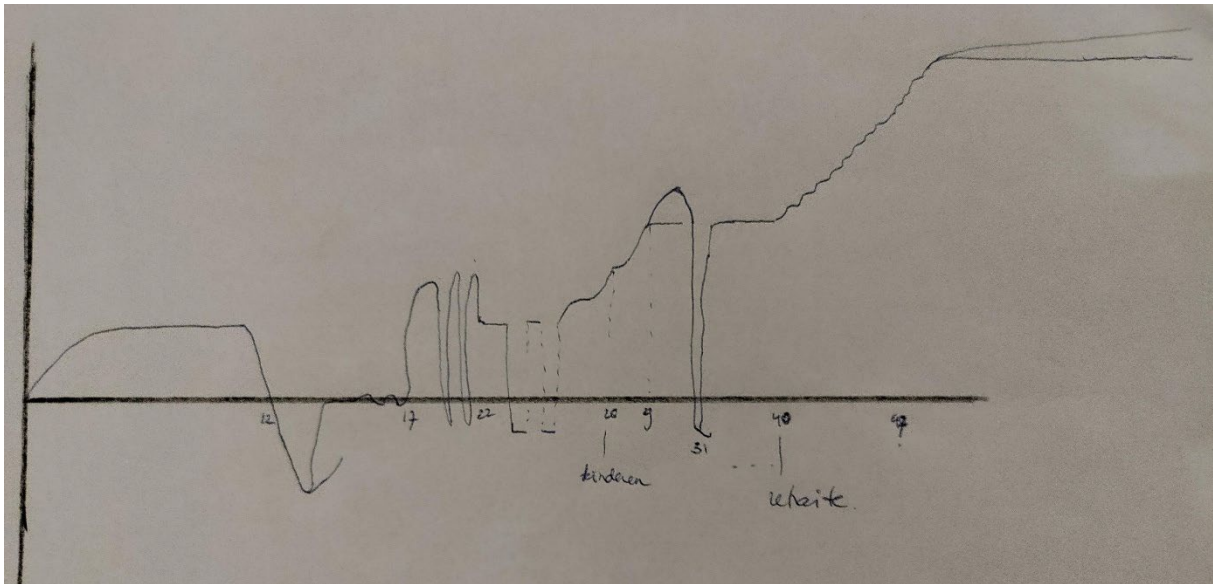
Een ander opvallend kenmerk binnen de levenslijnen was de problematisering van het onderscheid tussen hoogte- en dieptepunten. Alle respondenten worstelden hiermee in meer of mindere mate. Dit varieerde van het gelijktijdig voorkomen van diepte- en hoogtepunten in bepaalde levensperiodes, tot aan het volledig opheffen van het onderscheid. Eén respondent (R2) verwoordde dit als volgt:

"De grap is dat ik gelijk zo iets heb van "hoogte- en dieptepunten?" [...] Ja, dat is best lastig: wat is hoog en wat is diep? De dieptepunten zijn de hoogtepunten, ik kan ze echt niet los van elkaar bedenken." (R2)

Wat hier zichtbaar wordt, is niet slechts een subjectieve verwarring, maar een fundamenteel inzicht: dat de polariteit tussen 'goed' en 'slecht', 'hoog' en 'diep', zijn vanzelfsprekendheid verliest wanneer ervaringen worden doorleefd in hun volle complexiteit. De ervaring van contingentie verschijnt dan niet langer als iets dat getypeerd moet worden, maar als iets dat ontvangen wordt in zijn ambivalentie en gelaagdheid. Deze verschuiving raakt aan een dieperliggend loslaten van narratieve categorisering. Hoe dit verstaan kan worden, wordt verder uitgewerkt in paragraaf 4.3.2.

Opwaartse lijn

Opvallend is tevens dat alle levenslijnen een stijging en stabilisering laten zien in recentere levensjaren. Deze opwaartse beweging bleek een consistent kenmerk dat niet zozeer duidde op een objectieve verbetering van levensomstandigheden, maar op een toenemende spirituele rijping waarin het welzijn minder afhankelijk wordt van externe omstandigheden en gebeurtenissen. Zelfs bij grote zorgen om de kinderen of het overlijden van een partner, blijft de lijn (ver) boven het nulpunt. Een voorbeeld hiervan is weergegeven in figuur 5:

Figuur 5: levenslijn R4

Ook bij respondenten die geen lijn tekenden, wordt een soortgelijke beweging onder woorden gebracht. Zo benoemt R5 een bewustwordingsmoment als het eigenlijke begin van haar levenslijn, niet gebaseerd op gebeurtenissen, maar op een kanteling in zelfverving:

"Ik denk dat ik vanaf het moment dat ik [...] waardoor ik me bewust werd van mijzelf. [...] Dat zou voor mij het begin zijn van dit [tekent met vinger een stijgende lijn], maar dan volg ik helemaal geen gebeurtenissen." (R5)

Wat zichtbaar wordt, is dat zowel in de getekende als in de beschreven lijnen, de richting niet bepaald lijkt door omstandigheden, maar door de manier waarop deze beleefd worden. De levenslijn fungeert dan niet als representatie van gebeurtenissen, maar als uitdrukking van een innerlijke ontwikkeling: een geleidelijke ontspanning, verdieping of heroriëntatie waarin het zwaartepunt verschuift en de verhouding tot ervaring van contingentie stabiliseert. Hoe dit kan worden geïnterpreteerd, volgt in paragraaf 4.5 wanneer de reflectie op de levenslijnen wordt besproken.

4.1.2 Getypeerde wendingen

Waar in paragraaf 4.2.1 de nadruk lag op de wijze waarop de levenslijn als vorm werd benaderd, verschuift de aandacht hier naar de aard van de ervaringen die door respondenten als biografisch significant zijn aangeduid. De analyse blijft daarmee nog binnen het vlak van de levenslijnconstructie: het gaat niet om de inhoudelijke interpretatie van afzonderlijke ervaringen van contingentie, maar om het zichtbaar maken van terugkerende structuren in wat als breuk, keerpunt of omslag werd benoemd.

Ondanks de verscheidenheid aan levensverhalen, tekent zich een opmerkelijke overeenkomst af: enerzijds zijn er spontane of door de leraar geïnitieerde openingservaringen, anderzijds zijn er ogenschijnlijk toevallige maar als betekenisvol beleefde kennismakingen met Zijnsoriëntatie. Wat beide

typen wendingen gemeen hebben, is dat zij retrospectief worden herkend als bepalend vanwege de verschuiving die zij teweegbrachten in de manier waarop het leven beleefd en begrepen wordt. In wat volgt wordt dit verder uitgewerkt aan de hand van interviewfragmenten waarin deze omslagen tot taal worden gebracht.

Spontane openingservaringen

Bij vijf van de zeven respondenten werden spontane openingservaringen genoemd die bepalend waren voor hun levensloop. Deze doorbraken naar een ruimer bewustzijn of dieper inzicht vonden vaak plaats zonder directe voorbereiding, en brachten respondenten in contact met een dimensie voorbij hun gebruikelijke referentiekader. Opvallend is dat deze spontane openingservaringen bij alle vijf direct gepaard gingen met of volgden op (een periode van) ingrijpende tegenspoed of crisis:

- **R2** benoemt een ervaring van onwankelbaar geluk midden in het verlies van haar man;
- **R3** krijgt een visioen in een periode van relationele crisis;
- **R5** ondergaat een vliegtuigongeluk, waarbij zij spreekt over het wegvallen van de psyche en een toestand van pure aanwezigheid;
- **R6** beschrijft een openingservaring in een periode van stagnatie na het overlijden van haar vader;
- **R7** spreekt over een “spirituele geboorte” die zich ontvouwde tijdens periode van ziekte/burn-out.

De taal waarin deze ervaringen worden verwoord — termen als “vallen”, “doorbraak”, “geluk”, “presentie”, “eenheid” — wijst op een directe, niet discursieve transformatie. In de reflecties van respondenten blijkt dat deze ervaringen hun biografisch gewicht niet ontlenen aan de omstandigheden waarin ze plaatsvonden, maar aan de verschuiving in perspectief die zij markeren. Wat hier zichtbaar wordt, is dat de ervaring van contingentie niet alleen een verstoring betekent, maar ook een mogelijkheid tot onmiddellijke heroriëntatie: een existentieel ‘opvallen’ waarin het leven voortaan anders wordt beleefd.

De leraar als katalysator

Twee respondenten beschreven een kantelpunt in hun leven dat niet voortkwam uit spontane doorbraak of crisis, maar uit de ontmoeting met hun spiritueel leraar, Hans Knibbe. In beide gevallen blijkt de leraar als intersubjectieve aanwezigheid een rol te spelen in het (verder) doorbreken van het zelfverstaan. De impact van deze ontmoeting ligt in de directe ervaring van destabilisatie en heroriëntatie die zij teweegbracht. Zo beschrijft R4 hoe tijdens een retraite de vaste ankers van haar zelfgevoel loslieten:

“Daar ben ik helemaal opengevallen. Daar is iets gebeurd in mij, alle ankers zijn losgeslagen. [...] Ik wist niet wat dat was. Ik had geen idee dat dit het was. En er is nooit meer een deksel op gegaan.” (R4)

Deze uitspraak beschrijft een radicale de-structurering van het zelf ("alle ankers zijn losgeslagen"), wat een diepe fenomenologische transformatie aangeeft. De 'opengevallen' staat duidt op een contact met een dimensie die voorbij de vertrouwde structuren van de persoonlijkheid ligt. Het feit dat er "nooit meer een deksel op is gegaan" wijst op de duurzaamheid van deze verandering. Bij R3 ontstond een kanteling tijdens een padcoaching. Het samenspel met de leraar maakte een blinde vlek voor haar zichtbaar. Wat volgde was geen inhoudelijke conclusie, maar een realisatie. Handelen vond sindsdien niet langer plaats vanuit streven, maar vanuit een ontspannen, vanzelfsprekende aanwezigheidskwaliteit.

Toeval en resonantie

Kenmerkend is daarnaast dat de verschillende respondenten hun eerste aanraking met Zijnsoriëntatie beschrijven als een ogenschijnlijk toevallige reeks aan gebeurtenissen. In deze verwoording klinkt het contingente karakter van hun biografisch traject door: ontmoetingen, workshops of aanbevelingen werden ervaren als toevallige schakels die, achteraf bezien, een wending markeerden.

"Het hing aan elkaar van toevalligheden." (R1)

Tegelijkertijd werden deze ervaringen van contingentie niet begrepen als willekeur, maar als iets dat resoneerde met een reeds aanwezige gevoeligheid. De ervaring vindt een hoogstpersoonlijke resonantie, woorden als 'het klopt' werden herhaaldelijk genoemd. Niet als conclusie van een denkproces, maar als een onmiddellijk gevoeld thuiskomen:

"Ik snapte er helemaal niets van, maar ik voelde: hier moet ik zijn." (R1)

"Ik ben mijn hele leven wel op een bepaalde manier op zoek geweest. Maar ja, dat weet je pas eigenlijk als je het vindt." (R2)

"Kijk, zo'n workshop of zo'n ontmoeting, dat kan natuurlijk ook dood neervallen als dat niet met mij resoneert. Want het is wel echt mijn leven die daar een wending heeft gekregen. Dus in die zin heeft het alles met mij te maken, is het heel persoonlijk." (R7)

Deze uitspraken maken zichtbaar hoe contingentie retrospectief betekenis krijgt binnen het levensverhaal: niet als gevolg in een causale keten, maar als herkenning van iets wat reeds latent aanwezig was. De gebeurtenis wordt daardoor niet geïnterpreteerd als het beginpunt van iets nieuws, maar als het moment waarop iets bestaands kon worden herkend: niet als toevoeging, maar als onthulling.

Binnen de thematiek van dit onderzoek wordt duidelijk dat dit type ervaring van contingentie bij deze respondenten niet leidt tot een interpretatiecrisis, maar tot een hernieuwde oriëntatie op het leven zelf. De toevalligheid van de ontmoeting blijft open en wordt niet gesloten door verklaring. Er ontstaat een narratieve wending waarin het leven zelf als richtinggevend wordt ervaren, zonder dat deze richting

cognitief wordt uitgelegd. Juist daarin toont zich een verschuiving: niet van onzekerheid naar zekerheid, maar van zoeken naar herkennen.

4.2 Narratieve betekenisgeving

In de interviews zijn aan de hand van de getekende of verwoorde levenslijnen in totaal veertien ervaringen van contingentie verder verkend met respondenten. Deze ervaringen vormden het uitgangspunt voor een verdiepte analyse in hoe gevorderde beoefenaars van leegte ervaringen van contingentie interpreteren. In Bijlage D is de idiografische uitwerking per ervaring te vinden. Door gebruik te maken van het ADCL-model van Scherer-Rath werd zichtbaar hoe uiteenlopend deze initiële interpretaties kunnen zijn. Het model onderscheidt vier basisdimensies van contingentie-ervaring, die zich in dit onderzoek duidelijk aftekenen:

- Passief-negatieve ervaring van contingentie kwam naar voren in plots verlies van dierbaren, fysieke ziekte of periodes van innerlijke stagnatie. Respondenten beschreven gevoelens van verdriet, verlatenheid, eenzaamheid of uitzichtloosheid.
- Actief-negatieve ervaring van contingentie werd zichtbaar in langdurige inspanning binnen belastende situaties, waarbij betrokkenheid echter niet als falen of tekortkomen werd beleefd, maar als volgehouden toewijding.
- Passief-positieve ervaring van contingentie verscheen frequent, wanneer de wending zich onverwacht aandient als een geschenk, visioen, doorbraak of onverwachte ontmoeting. Hier spreken respondenten over zegen, geschenk, genade of geluk.
- Actief-positieve ervaring van contingentie trad op wanneer respondenten zelf verantwoordelijkheid nemen binnen het gebeuren: in het kiezen voor een scheiding, het stoppen met werk, het actief openstellen naar spirituele begeleiding, of het mobiliseren van hulp.

Over de gehele groep heen blijken de ingrijpende gebeurtenissen echter zelden eenduidig als louter positief of negatief, actief of passief beleefd te worden. Integendeel, juist het samengaan van deze polen kenmerkt de interpretatie van de ervaring. In verdere analyse wordt zichtbaar dat het onderscheid niet alleen lastig is maar zelfs volledig wegvalt: een verschuiving die in de volgende paragrafen nader wordt onderzocht.

4.2.1 Aspect: actief versus passief

Voorgaande laat zien dat zowel actief geïnitieerde als passief ondergane ervaringen in de interviews werden benoemd. Wat echter in de analyse van alle veertien casussen opvalt, is dat de grens tussen deze twee dimensies in de geleefde beleving van respondenten zelden scherp wordt getrokken. In vrijwel alle verhalen klinkt een beweging door waarin initiatief en overgave, doen en ondergaan,

handelen en laten gebeuren niet als tegenpolen worden ervaren, maar samenkomen in één en dezelfde ervaring. Zo verwoordt een respondent over haar scheiding:

"Ik heb de knoop doorgehakt", maar voegt tegelijkertijd toe: "Het voelde ook alsof het moest gebeuren" (R1)

Dezelfde dynamiek wordt zichtbaar in meer spiritueel geladen ervaringen. R3 beschrijft haar visioen bijvoorbeeld als volgt:

"Maar tegelijkertijd heb ik ook een soort opening weten te cultiveren, waardoor het geschenk mij kon toevallen." (R3)

Wat in deze uitspraken naar voren komt, is een vervlechting van actief en passief: een ervaring waarin de keuze niet volledig wordt toegeschreven aan het zelf, noch volledig buiten het zelf geplaatst wordt. Binnen het ADCL-schema wijzen deze casussen op een spanning tussen de polen van passief en actief, die zich in de beleving niet uitsluiten maar elkaar juist mogelijk maken. Ervaren contingentie wordt zo niet enkel ondergaan, noch enkel beantwoord, maar ervaren als meerkleurig samenspel tussen handelen en ontvangen.

Verantwoordelijkheid zonder beheersing

Wat verder in alle casussen opvalt, is dat respondenten verantwoordelijkheid nemen voor hun verhouding tot wat hen overkomt, ongeacht of de gebeurtenis werd gekozen of niet. Ze kijken niet weg, nemen geen slachtofferrol aan, en vermijden ook geen pijnlijke waarheden. Zoals een respondent in de context van het overlijden van haar moeder verwoordt:

"Ik ben verantwoordelijk voor hoe ik daarmee omga." (R1)

Tegelijkertijd klinkt er in meerdere reflecties een diep besef door dat het leven zich grotendeels onvoorspelbaar ontvouwt:

"Het is mij overkomen. Maar dat zou ik ook op mijn sterfbed kunnen zeggen: het leven is mij overkomen." (R6)

Deze houding zou kunnen wijzen op een betrokkenheid zonder beheersing: verantwoordelijkheid nemen wordt niet gelijkgesteld aan maakbaarheid, maar aan de bereidheid om te blijven. Zowel in situaties waarin actief wordt gekozen, als in ervaringen die zich onverwacht aandienen, tonen respondenten eenzelfde bereidheid tot aanwezigheid en doorleving. Dit maakt dat actief en passief in hen vaak samengaan: ik kies én ik ontvang; ik handel én ik laat me dragen. Binnen het ADCL-model ontstaat hiermee een verschuivend begrip van agency waarin actief en passief niet los van elkaar

functioneren, maar als complementaire aspecten van een dieper gedragen interpretatie van ervaringen van contingentie.

Handelen in ontvankelijkheid

Wat deze interviews kenmerkt is niet slechts een afwisseling van actieve en passieve houdingen, maar een herhaalde opschorting van het onderscheid. Hierbij wordt verantwoordelijkheid genomen zonder het idee van een autonoom handelend zelf. Zo benoemt R2 haar keuze binnen een periode van ziekte nadrukkelijk als gericht op iets wat aan het persoonlijke voorafgaat:

“Ik kies voor dat voorvormelijke, voor Gewaarzijn, terwijl ik ook weet: Gewaarzijn kan niks aangedaan worden, maar toch kies ik daarvoor.” (R2)

De autonomie wordt hier niet ontkend, maar vindt plaats binnen een ruimer veld van heteronomie. Met andere woorden: respondenten ervaren wel dat ze keuzes maken, maar ze doen dat in een werkelijkheid die hen zelf overstijgt. Ook bij R7, die terugblijkt op het beëindigen van een relatie, wordt handelen begrepen als innerlijke respons op iets wat niet van buitenaf wordt opgelegd, maar ook niet volledig toebehoort aan het ‘ik’:

“Het is niet een instantie of zo van het is een roeping van God of zo, het is heel erg mijn besluit. [...] Maar het is wel vanuit een hoger perspectief besloten. [...] Dit is wel echt een Spiritbesluit.” (R7)

Vanuit deze casussen wordt zichtbaar dat naast een houding van bereidheid tot blijven, een houding van responsiviteit ten opzichte van het gebeuren bestaat. Van hieruit ontstaat evengoed handelen, maar zonder vaststaand centrum. Dit kan worden verstaan vanuit het spontaan verschijnen van vorm uit leegte, waarin initiatief niet losstaat van ontvankelijkheid, maar daaraan ontspringt. Hier verdwijnt het onderscheid tussen ‘ik doe’ en ‘het gebeurt mij’. Deze paradoxale positionering opent een ander verstaan van agency waarin de klassieke tegenstelling tussen actief en passief wordt opgeheven of overstegen, terwijl ze gelijktijdig beide aanwezig blijven.

Samenvattende bevindingen

Samenvattend kan worden gesteld dat in de beleving van respondenten actief en passief verweven raken. Handelen ontstaat uit afstemming, niet uit controle; verantwoordelijkheid uit betrokkenheid, niet uit beheersing. Binnen ervaringen van contingentie verdwijnt het onderscheid tussen doen en ondergaan: men kiest én ontvangt, handelt én laat gebeuren. Het is een vorm van moedige ontvankelijkheid waarin actieve verantwoordelijkheid en passieve overgave niet elkaars tegenpool zijn, maar elkaar bekrachtigen. Actief én passief verschijnt bij deze respondenten als een ontwikkelde vaardigheid tot meebewegen in openheid en kiezen voor geluk.

4.2.2 Aspect: positief versus negatief

Ook de polariteit positief-negatief blijkt in de beleving van respondenten wel benoembaar, maar zelden eenduidig. In de eerste confrontatie met contingentie benoemen respondenten zowel positieve als negatieve gevoelens. Aan de positieve zijde verschijnen vreugde, opluchting, liefde, dankbaarheid en verwondering — beschreven als “een zegen” (R7), “blijdschap, vreugde, verwondering” (R6), of “enorme bliss, een gelukzaligheid” (R4). Tegelijkertijd worden negatieve emoties als verdriet, eenzaamheid en uitzichtloosheid genoemd, bijvoorbeeld: “ik kon geen perspectief zien” (R4), “grote gevoelens van verdriet” (R6), en “ik zat in een crisis” (R1). Meerdere respondenten benadrukken echter dat deze ladingen niet scherp van elkaar gescheiden zijn, maar vaak gelijktijdig worden beleefd:

“Een dieptepunt, maar eigenlijk ook vruchtbaar.” (R1)

Verschuiving van identificatie

Bij verdere verdieping in het gesprek blijkt dat de polariteit tussen positief en negatief voor meerdere respondenten niet alleen gelijktijdig verschijnt, maar aan kracht inboet. Vreugde en pijn worden niet scherp ervaren als tegengestelden, maar eerder als verschijningsvormen binnen een ruimer perspectief waarin ze niet allesbepalend zijn voor de beleving. Zoals R3 zegt:

“De lading is anders. Het is veel neutraler geworden, het is veel meer: zoals het is.” (R3)

Wat hier zichtbaar wordt, is geen onthechting in de zin van afstand, maar een verschuiving van identificatie. Ervaringen worden niet gezocht of vermeden, maar herkend als tijdelijke expressies die geen sluitende greep hebben op het zelfverstaan. Positieve en negatieve ladingen worden noch verheerlijkt, noch afgewezen. Wat opvalt, is de afwezigheid van verzet of van een heldenrol – ook in ervaringen die, objectief gezien, als ingrijpend of afschrikwekkend te typeren zijn. In plaats daarvan tonen respondenten een kalme openheid, waarin zowel positieve als negatieve ladingen hun dwingende karakter verliezen.

Radicale opheffing

Bij een deel van de respondenten wordt zichtbaar dat de gebruikelijke tegenstelling positief-negatief in de ervaring wordt opgeheven. Er blijft enkel gebeuren over, niet als iets dat geduid moet worden, maar als verschijning binnen open Gewaarzijn:

“Hoogte- en dieptepunten bestaan niet vanuit daar. Dat is het punt. Er is niets. Er is gebeuren.” (R2)

In deze positionering worden ervaringen van contingentie niet geïnterpreteerd als ‘erg’ of ‘goed’, maar als expressies die hun polariteit verliezen zodra identificatie loslaat. Zoals een respondent zegt:

"Het heeft me veel gebracht en het blijft ook ergens... insignificant, in wie ik ben. Dat is fantástisch. Want je kunt het verdriet en de lol ervan hebben." (R4)

Wat in conventionele zin als dieptepunt zou gelden, wordt niet ontkend of hervertaald, maar eenvoudigweg erkend als rijk, zonder het label 'negatief':

"Ik ben alleen maar Godsdankbaar [...] Daarmee bedoel ik niet te zeggen dat ik blij ben dat dat is gebeurd, dat mogen duidelijk zijn. Maar het gebeurde. En het is een ongelooflijk rijke gebeurtenis geweest. Dus dat ga ik niet aanmerken als een dieptepunt." (R5)

Zelfs intens verdriet sluit geluk niet uit — beide kunnen gelijktijdig verschijnen binnen een veld dat hen niet langer als tegenpolen behandelt:

"Ik werd héél verdrietig. Ik was 's nachts wakker geworden, volledig gelukkig. [...] En ik merkte dat niets dit geluk meer kon raken. En tegelijkertijd was ik ook verdrietig, maar dit bleef. Dat was sterker dan ooit." (R2)

Dit citaat illustreert een fenomenologische paradox: het samengaan van intense rouw en onwankelbaar geluk. De ultieme contingentie van de dood opent hier een geluk die zich niet laat verklaren vanuit de omstandigheden en niet contrasteert met ongeluk. Daarmee onttrekt de betekenisgeving zich aan de sociale logica van wat passend, begrijpelijk of normaal is. In deze openheid verdwijnt de vanzelfsprekendheid van culturele interpretatiekaders rondom ziekte of verlies. Zoals diezelfde respondent opmerkt:

"Eigenlijk is dus de grootste kunst om gelukkig te zijn waar anderen het niet zijn." (R2)

De ervaring van contingentie krijgt hier een radicaal andere gestalte: niet door omkering of herwaardering, maar door opheffing van de categorieën zelf. Wat resteert, is: gebeuren.

Samenvattende bevindingen

De analyse laat zien dat ook de polariteit tussen positief en negatief in de ervaring van contingentie voor deze groep respondenten aan betekenis verliest. Waar in de eerste beleving nog sprake kan zijn van verdriet of opluchting, uitzichtloosheid of dankbaarheid, wordt bij verdere doorleving zichtbaar dat deze ladingen niet als tegengesteld worden vastgehouden. Wat eerder als ingrijpend of verheffend werd benoemd, wordt steeds vaker herkend als 'gebeuren': zonder affectieve insluiting. Deze houding gaat niet gepaard met afstandelijkheid, maar met een ongeforceerde nabijheid tot wat is. Daarmee verdwijnt ook de impuls om ervaringen te reguleren of optimaliseren. In plaats van strategie of sturing, verwoorden alle respondenten een houding van vertrouwen:

"Vertrouwen in niets. Ja, de leegte." (R2)

In de beleving van respondenten is dit geen ontkenning van pijn of vreugde, maar het gevolg van een verschuiving in perspectief: van een gehechte identificatie naar een doorleefde openheid.

4.2.3 Dimensies: spiritualiteit als transparante dimensie

In de meeste casussen komt naar voren dat spiritualiteit niet functioneert als een afzonderlijke laag bovenop het situationele of existentiële niveau, maar eerder als een onderliggende, doorschijnende dimensie die in alle niveaus mee resoneert. Binnen het ADCL-model worden drie betekenisniveaus onderscheiden, die in de 14 casussen als volgt naar voren kwam:

- **Situationeel:** feitelijke gebeurtenissen werden beschreven, zoals ziekte, overlijden, relationele breuken, het krijgen van kinderen of spirituele doorbraken.
- **Existentiële:** respondenten reflecteerden op de impact van deze gebeurtenissen op hun identiteit.
- **Spiritueel:** verwijzing naar een ruimer kader — God, karma, Spirit — of de herkenning van leegte, Gewaarzijn of Zijn als dragende grond.

In de ervaring van gevorderde leegte-beoefenaars toont deze wijze van analyse hoe spiritualiteit geen afzonderlijke sfeer vormt, maar verweven met elk niveau van beleving: van het feitelijke gebeuren tot de existentiële reflectie en de nonduale optiek. In dit laatste geval wordt de respondent én de gebeurtenis zelf als uitdrukking van openheid herkend. Waarin leegte, Gewaarzijn of Zijn niet 'buiten' hen is, maar als grond van alle ervaring zichtbaar wordt. Waarbij het onderscheid tussen spiritueel en werelds, transcendent en immanent, heilig en profaan, niet meer wordt ervaren.

Situationele dimensie

Dit betekent voor de situationele dimensie dat de spirituele duiding reeds vanaf het begin mee loopt of luistert, zelfs wanneer deze aanvankelijk nog impliciet blijft. Dit blijkt bijvoorbeeld uit hoe R4 direct aangeeft dat zij alles als kans ziet, ongeacht de gebeurtenis:

“Kijk, dat is hoe ik er nu naar kijk, ik zie gewoon alles als kans. Alles. Alles is brandstof, dus het maakt niet uit.” (R4)

Dit illustreert hoe binnen de situationele dimensie de spirituele duiding niet iets is dat pas later wordt toegevoegd, maar direct in alle ervaring aanwezig is: zelfs het ogenschijnlijk gewone wordt direct herkend als opening, als kans, ongeacht de aard van de gebeurtenis. Al volstaat het om heel precies te zijn niet om dit fenomeen te classificeren als 'spirituele duiding', omdat dat suggereert dat er sprake is van een betekenisgeving over de ervaring heen. In de beleving van de respondenten is er geen duiding die op iets anders wijst: wat verschijnt, *is* leegte. Zelfs de duiding zelf wordt herkend als verschijnsel

binnen openheid. Daarom is ook 'duiding' hier uiteindelijk een te zwaar begrip. Een respondent verwoordt dit samengaan als volgt:

“De gewone geest labelt en rubriceert [...] maar dat dat allemaal voortkomt uit leegte en weer oplost in leegte. Leegte is eigenlijk overal.” (R7)

Existentiële dimensie

Op existentieel niveau komt dit tot uitdrukking in het besef dat het 'ik' een persoonlijk levensverhaal heeft, wat gelijktijdig leeg is. Dit 'doorzien' betekent echter niet dat het levensverhaal wordt opgeheven of irrelevant wordt. Integendeel: alle respondenten blijven hun ervaringen situeren binnen een narratief. Ziekte, verlies, keuzes en ontmoetingen worden wel degelijk als betekenisvol herinnerd, verteld en geïnterpreteerd. Er is sprake van een existentieel verhaal, met een tijdslijn, een innerlijke ontwikkeling en reflectie op identiteit. Zoals een respondent zegt:

“Ik geloof dat het realisme is, dat het altijd zo zal blijven.” (R4)

Hieruit spreekt niet alleen een diepe vertrouwdheid met het perspectief van leegte, maar ook het besef dat de geleefde werkelijkheid zich blijft ontvouwen binnen een persoonlijke biografie. Het ene sluit het andere niet uit: dat zou een splitsing suggereren. In wezen verschijnen in deze dimensie daarom geen bijzondere observaties: de betekenisgeving blijft plaatsvinden, elk verhaal toont een unieke gebeurtenis die een uniek persoon hebben gevormd. Tegelijkertijd zijn dit personen die dit eveneens herkennen als de lege aard van wat verschijnt.

Spirituele dimensie

Binnen de spirituele laag ten slotte verschijnt de gebeurtenis als manifestatie van leegte zelf. Hier is geen sprake meer van interpretatie, maar van onmiddellijke herkenning van wat is: zonder noodzaak tot duiding, zonder oorzaak of moraal. Deze verschuiving naar het spiritueel-religieuze niveau is voor deze respondenten geen toevoeging, maar het doorzien van het geheel als reeds open en voltooid. Deze beweging markeert geen lineaire progressie, maar een perspectiefwisseling waarin duale en nonduale oriëntatie gelijktijdig functioneren. Zoals een respondent zegt:

“Het is erkennen en bekennen van beiden. Van ongeborenheid, maar ook de geborenheid.” (R2)

Hier wordt zichtbaar dat de spirituele dimensie niet optreedt in plaats van de situationele of existentiële dimensie, maar deze doordringt en ontsluit. De ervaring wordt niet hervertaald naar een hogere orde van betekenis, de ervaring verschijnt als inherent betekenisvol: transparant, open, en zonder noodzaak tot interpretatie.

Samenvattende bevindingen

In de ervaring van de respondenten is er geen sprake van een lineaire interpretatie van situationeel naar spiritueel, maar van een transparantie tussen alle niveaus. Daarmee overstijgt de spirituele dimensie elk onderscheid tussen de drie niveaus van het ADCL-model, terwijl zij tegelijk in alle niveaus doorklinkt. Dit is een belangrijk punt: respondenten verhouden zich vanuit een openheid waarin duaal zelf-besef in en als het nonduale zelf-besef klinkt. Met andere woorden: hun beleving is non-duaal én manifest als dualiteit.

“Ik hoef het niet te laten stollen. Want als ik dat doe dan heb ik mijn identificatie daar weer liggen. Dan is het zo van: maar dat bepaalt dan wie ik ben? Nee. Nee! Ik ben echt voorbij dat. Voorbij moeder. Voorbij wat dan ook. [...] Het verschijnt allemaal, mijn liefde voor mijn kinderen, de zorgen, en ik kan opmerken dat het allemaal [...] het is alleen maar licht.” (R4)

Dit vraagt om een interpretatie die de eenheid van de ervaring en de interpretatie (zonder ze te reduceren tot elkaar) recht doet, waarbij zowel de onderlinge verscheidenheid als de gelijkheid intact blijft. Een paradox die ogenschijnlijk niet samen kan bestaan, maar in non-duale herkenning simpelweg evident blijkt.

4.3 Narratieve integratie

In de voorafgaande paragrafen is onderzocht hoe gevorderde beoefenaars van leegte ervaringen van contingentie benoemen en interpreteren. Daarbij is zichtbaar geworden dat deze ervaringen niet eenduidig als positief of negatief, actief of passief worden beleefd, en dat spiritualiteit eerder functioneert als ondertoon dan als afzonderlijk niveau van betekenis. Deze polaire spanning zal in deze paragraaf verder worden verkend als een alternatieve wijze van verhouden tot contingentie. Hierbij wordt de aandacht verschoven naar de wijze waarop deze ervaringen al dan niet worden geïntegreerd in het levensverhaal van de respondent. De focus ligt daarbij op de narratieve omgang met ervaringen van contingentie zoals die in de interviews naar voren kwamen.

Als analysekader werd het model van narratieve integratiemodi gehanteerd, zoals ontwikkeld door Kruijzinga et al. Hierin worden vier modaliteiten van omgaan met ervaringen van contingentie onderscheiden: ontkenning, erkenning, acceptatie en ontvangen. Deze vier modi beschrijven een graduele beweging van afweer naar openheid en duiden op toenemende bereidheid om de onvoorspelbaarheid van het leven te verdragen en toe te laten binnen de narratieve identiteit.

4.3.1 Narratieve integratie en de opkomst van toe-eigenen

In de analyse van de 14 ervaringen van contingentie zijn de narratieve integratiemodi zoals beschreven door Kruijzinga goed herkenbaar. Respondenten bewegen zich door alle modaliteiten van ontkenning, erkenning, acceptatie en ontvangen. Hierbij wordt duidelijk dat deze modaliteiten verschillende lagen van betekenis raken: van narratieve herstructurering tot existentiële heroriëntatie. Zie bijlage D voor de idiografische analyse van de 14 ervaringen van contingentie.

Opvallend is dat alle respondenten binnen de narratieve integratiemodi kwamen tot wat binnen het model alleen als ontvangen kan worden beschreven. Wat in de interviews echter ook opvalt, is dat bij gevorderde beoefenaars van leegte een specifieke verhouding tot ervaring van contingentie verschijnt die niet geheel past binnen deze modaliteit. In vrijwel alle casussen is sprake van een moment waarop het zelfverstaan niet meer narratief is ingebed. Respondenten verwoorden dan een houding waarin geen sprake is van omgaan met of betekenisgeving. De gebeurtenis wordt niet ingepast of verklaard. Deze houding wordt in deze analyse aangeduid als 'toe-eigenen'. In sommige casussen verschijnt dit abrupt, zonder voorafgaande narratieve verwerking. In andere casussen werd dit opgeroepen door reflectieve interviewvragen die uitnodigden tot perspectiefwisseling ("Heeft deze gebeurtenis op de een of andere wijze te maken met een hogere werkelijkheid" of "Wat gebeurt er als je deze gebeurtenis bekijkt vanuit pure openheid?"). In wat volgt, wordt dit geïllustreerd aan de hand van 3 exemplarische casussen.

4.3.2 Bespreking illustratieve casussen

In deze paragraaf worden 3 casussen gepresenteerd die zowel narratieve vormen van integratie tonen, als momenten waarin het narratief oplost. Waar relevant wordt de houding van toe-eigenen benoemd.

Vliegtuigongeluk (Casus 10 – R5)

De respondent beschrijft een vliegtuigcrash, waarin zij als zwangere vrouw betrokken is. De gebeurtenis wordt niet verwoord als traumatisch of catastrofaal, maar als een moment waarin elk persoonlijk referentiekader wegvalt. Al direct na de crash wordt niet gesproken in termen van paniek of betekenisverlies, maar van intense openheid: "*Ik viel in aanwezigheid. Uit mijn verhaal.*" De ervaring wordt beschreven als abrupt, ongefilterd, en niet-narratief: "*Tijd bestaat niet.*"

Hoewel de fysieke omstandigheden extreem bedreigend zijn, benoemt de respondent geen angst of noodzaak tot duiding: "*Ik denk dat de gebeurtenis helemaal niet zoveel emotie opriep. Ik denk dat de gebeurtenis heel veel presentie opriep.*" Bij het omgaan met de ervaring is er alleen maar presentie, waarin een radicaal andere vorm van verhouden aandient: aanwezig bij wat zich aandient. Dit gebeurt aanvankelijk relationeel – in een innerlijk afscheid van haar jonge kind: "*Het spijt me. Dit is niet mijn bedoeling. Ik wil leven.*" De ervaring wordt later herkend als een eerste manifestatie van leegte-inzicht, waarin elke vorm van entiteitsschap tijdelijk oplost: "*Zoals ik het snap, is dit dus inderdaad het wegvallen van alle entiteitsschap.*" Zo verwoordt ze hoe de 'vastigheid van de psyche' wegvalt: "*Het is zo indringend, dat ik vermoed dat de vastigheid van je psyche daar helemaal weg valt. En dat is genade. En daarin was ik gewoon aanwezig. Aanwezigheid.*" Dit taalgebruik suggereert dat het contingente moment niet alleen raakt aan emotie of denken, maar aan de structuur van zelfbeleving zelf. In het wegvallen daarvan opent zich een vorm van zijn die niet vanuit het ik gedefinieerd is, maar vanuit aanwezigheid zonder centrum.

Belangrijk is dat deze ervaring niet retrospectief wordt geduid als 'les' of 'transformatie', maar dat ze wordt benoemd als iets dat zich voordeed waarin het zelf werd losgelaten, opgeschort of verruimd. De

ervaring wordt niet ingelijfd in een verhaal van groei, maar blijft in zekere zin onaangeraakt en onmiddellijk.

Er is geen herkenbare fasering van narratieve integratie zichtbaar, de respondent valt direct uit de structuur van betekenis. In termen van Kruizinga wordt dan ook geen enkele modaliteit expliciet doorlopen; de ervaring bevindt zich buiten het model. In termen van Wuchterl is er sprake van radicale openheid zonder transcendente projectie. De respondent wijst verklarende kaders en hogere machten expliciet af: *“Dat vind ik echt een non-vraag.”* De ervaring wordt niet gekoppeld aan een hogere instantie, maar aan de werkelijkheid zelf als leegte: *“Niet hoger. Nee, ik denk dé werkelijkheid. Openheid. [...] De naakte toestand van ontspannen openheid.”* De casus illustreert hoe ervaring van contingentie niet altijd verwerkt of geduid hoeft te worden. In plaats daarvan verschijnt zij als directe verschijning in en als leegte. Narratief gezien is er geen beweging, geen plot, geen geleidelijke transformatie. Alleen het verdwijnen van tijd, zelf, en betekenis. Daarmee fungeert deze casus als paradigmatisch voorbeeld¹⁷² van een onmiddellijke vorm van toe-eigenen: geen verwerkend ik, geen verklarend narratief, maar een gebeurtenis die opent naar een ruimer perspectief.

Overlijden vader (Casus 12 – R6)

De respondent beschrijft het plotselinge overlijden van haar vader, wat kan worden geïnterpreteerd als existentiële schok. Aanvankelijk beschrijft zij een periode waarin de emotionele impact vermeden wordt. Ze keert snel terug naar het dagelijks functioneren: *“ik was na twee weken alweer aan het werk.”* Later ontstaat ruimte voor het toelaten van gevoelens als verdriet en verlatenheid. In de analyse van deze casus is een helder verloop van narratieve integratie zichtbaar. Ontkenning manifesteert zich in de initiële vermindering van emotioneel contact. Erkenning volgt wanneer verdriet wordt toegelaten: *“grote gevoelens van verdriet.”* Acceptatie ontstaat via reflectie en therapie: *“ik moest dat echt leren.”* Ontvangen toont zich in de houding van overgave: *“het gaat zoals het gaat.”* Toch wijst zij elke vorm van causaliteit of betekenis daarin af: *“Het is een gebeurtenis. Die gebeurt. Zonder reden.”* Hoewel er aanvankelijk sprake is van verwerking binnen het narratieve zelf, verplaatst de reflectie zich naar een niveau waarin geen sprake meer is van duiden, maar van herkennen: *“Het blijft leeg, stromend van zichzelf.”*

De casus illustreert het model van Kruizinga in zijn volledige breedte: van ontkennen tot ontvangen. Verticale transcendentie ontbreekt; in plaats daarvan vindt een verschuiving plaats van horizontale interpretatie naar non-duale immanentie. Contingentie blijft open, zonder dat deze expliciet op een hogere orde wordt betrokken. Zo fungeert deze casus als paradigmatisch voorbeeld van een omgang met ervaring van contingentie die naast narratief begrip opent in leegte-herkenning: *“het is Gewaarzijn*

¹⁷² Deze directe vorm van toe-eigenen, waarin narratief vrijwel geheel wordt overgeslagen en contingentie verschijnt als onmiddellijke expressie van openheid/gewaarzijn/eenheid, manifesteert zich ook in andere casussen binnen dit onderzoek, waaronder casus 3 (padcoaching), casus 4 (dwarslaesie), casus 5 (sterven partner), casus 6 (visioen) en casus 11 (openingservaring). Deze casussen tonen elk op hun eigen wijze een abrupt of spontaan loslaten van betekenisconstructie, waarbij de contingentie van de gebeurtenissen het construerende zelf direct opent naar een ruimer referentiekader, voorbij narratief.

zelf in die manifestatie.” Toe-eigenen verschijnt hier niet abrupt, maar als een geleidelijke ontspanning van narratieve ordening: de gebeurtenis wordt opgenomen in een perspectief waarin zij geen specifieke betekenis meer draagt. Dit fenomeen, waarin narratieve en nonduale modaliteiten niet elkaar uitsluiten maar samenvallen, blijkt representatief voor het merendeel van de casussen.¹⁷³

Scheiding (Casus 14 – R7)

De respondent beschrijft het beëindigen van een langdurige relatie als een pijnlijk maar noodzakelijk keerpunt. Uiteindelijk besluit zij niet langer door te gaan vanuit ‘net niet’, maar te kiezen voor helderheid en zelfzorg: *“Ik neem liever een besluit dan doordenderen in net niet.”* Acceptatie toont zich in het nemen van verantwoordelijkheid voor het besluit.

Ontvangen manifesteert zich in de spirituele duiding van het besluit: *“moeilijk om dat als hogere instantie te zien, want instantie klinkt als iets buiten mezelf, maar het is wel vanuit een hoger perspectief besloten.”* Toch spreekt de respondent zich tijdens het interview expliciet uit tegen een onmiddellijk nonduale herkenning: *“Ik wil niet gelijk naar het non-duale perspectief, want dan geef ik bijna hetzelfde antwoord als net: dit verschijnt, dit is de display van Gewaarzijn.”* In deze weigering toont zich een belangrijk moment van positionering. De respondent herkent leegte en benoemt het als mogelijk antwoord, maar kiest ervoor de ervaring niet in die termen te duiden. Ze blijft spreken vanuit het relationele veld, binnen de modaliteit van ontvangen.

Deze casus illustreert daarmee een narratieve beweging van erkenning naar ontvangen, waarbij toe-eigenen wel als potentie aanwezig is, maar bewust niet wordt verwoord. Het antwoord van de respondent laat zien dat toe-eigenen geen lineaire eindfase is, maar een mogelijkheid die op ieder moment gekozen kan worden. De casus is exemplarisch voor de vrijheid van positionering die kenmerkend is voor alle respondenten in dit onderzoek: het vermogen om in openheid te bewegen tussen narratief engagement en nonduale herkenning, zonder één van beide te verabsoluteren.

4.3.3 Opkomst van toe-eigenen

De bevindingen bevestigen de bruikbaarheid van het model van Kruizinga, maar tonen ook de grenzen ervan. Er komt een alternatieve modaliteit van omgang of verhouden tot ervaringen van contingentie naar voren: niet door narratieve reconstructie, maar door fenomenologische herkenning van de open aard van bewustzijn. Vanuit deze fenomenologische ontspanning verschijnt een alternatieve verhouding: toe-eigenen. Zoals het in deze casussen verschijnt, is dit geen uitbreiding van het narratieve model van Kruizinga, maar een alternatieve verhouding tot contingentie waarin de behoefte aan betekenisgeving en integratie is weggefallen. Hierin verandert de verhouding tot contingentie in een transmodale houding.

¹⁷³ Deze casus is representatief voor een bredere groep binnen het corpus, waarin toe-eigenen niet abrupt verschijnt, maar zich geleidelijk ontvouwt binnen of naast narratieve integratie. In deze casussen — waaronder casus 1 (overlijden moeder), casus 2 (scheiding), casus 7 (arrestatie vader), casus 8 (moederschap), casus 9 (schoolovergang), casus 13 (spirituele geboorte) en casus 14 (scheiding) — is sprake van een subtiele ontspanning van betekenisgeving, waarbij het narratieve zelf niet wordt opgeheven, maar doorschijnend wordt.

Wat de casussen gemeen hebben, is dat alle respondenten, door hun beoefening, toegang blijken te hebben tot deze transmodale houding. Toe-eigenen suggereert daarmee een vermogen die gevorderde beoefenaars van leegte karakteriseert: het vermogen om contingentie niet alleen te ontvangen, maar ook te laten zijn zonder duiding, hechting of identiteit. Deze bevinding biedt niet alleen een aanvulling op het model van Kruizinga, maar ook een verhelderend perspectief op leegte-georiënteerde tradities. Hierin ligt niet de nadruk op begrijpen of betekenis geven, maar op herkennen en ontspannen in wat er al is: lege, spontane presentie. In de volgende paragraaf wordt aan de hand van de empirische data verder geduid hoe toe-eigenen kan worden bestaan.

4.3.4 Toe-eigenen als empirisch verschijnsel

In bovenstaande resultaten komt naar voren dat de modellen, hoewel nuttig, ook hun begrenzing kennen in de context van leegte beoefening. Alle respondenten verwoorden een verhouding tot ervaringen van contingentie waarin het onderscheid tussen gebeurtenis en belever, tussen oorzaak en gevolg, uiteindelijk wordt losgelaten. Er ontstaat geen 'betekenis' in de klassieke zin, maar een herkenning van de gebeurtenis als lege expressie. De ervaring beweegt zich voorbij de vier narratieve modi, naar wat zou kunnen worden aangeduid als een doorbreking van de narratieve structuur.

Respondenten geven zelf geen benoeming aan deze modaliteit. Termen als 'loslaten', 'ontstijgen' of 'transcenderen' schieten tekort, omdat ze impliciet blijven verwijzen naar een beweging van het ene naar het andere. Er is geen sprake van een voor of na in verhouding tot narrativiteit; eerder openbaart zich een vorm van niet-tweeheid: er is noch vasthouden, noch loslaten; noch subject, noch object; noch narratief, noch non-narratief. Net als in de analyse met het ADCL-schema zichtbaar werd, houden tegenstellingen geen stand wanneer wordt doorzien dat de uitersten van beide polen niet werkelijk zelfstandig bestaan. Binnen het gearticuleerde leegte-inzicht door respondenten ontbreekt daarmee niet alleen temporele structuur (zoals begin, verloop, verwerking), maar ook het onderscheidende kader waarbinnen ervaring doorgaans wordt geplaatst. Er blijft enkel ervaring over, in en als leegte – niet als 'leeg' in negatieve zin, maar als openheid waarin elke vorm verschijnt zonder zich te verankeren in betekenis, richting of zelf.

Om dit fenomeen kenbaar te maken heb ik gekozen voor de term toe-eigenen¹⁷⁴. Nu hopelijk duidelijk is geworden wat het niet is, doe ik een poging om aan te wijzen wat het wél is. Het kiezen van de term toe-eigenen is daarmee een poging om deze nonduale herkenning binnen de grenzen van taal toch enigszins te benaderen. Waarbij de kanttekening moet worden gemaakt dat elke poging tot benoemen zowel raak als onvermijdelijk ontoereikend is.

¹⁷⁴ Mede geïnspireerd door de laatste Kring-studiedag o.l.v. Hans Knibbe op 17 mei jl.

Definitie: toe-eigenen

In ons gangbare taalgebruik verwijst toe-eigenen naar een handeling waarbij een subject iets tot zich neemt of internaliseert. In de leegteblik is er echter geen sprake van een subject dat zich iets toe-eigent, noch van een object dat geclaimd kan worden. Elk onderscheid tussen subject en object, tussen belever en gebeurtenis, wordt opgeheven en in én als zichzelf doorzien als lege constructie. Het gebruik van de term toe-eigenen in deze studie verwijst daarom niet naar appropriatief handelen door een zelf, maar naar de onmiddellijk herkenning dat de ervaring nooit afgescheiden is geweest van de open, lege aard van bewustzijn zelf. In toe-eigenen wordt de verschijning direct herkend én ervaren als expressie van wat reeds eigen is, in de zin van niet-afgescheidenheid. Dit omvat zowel het volledig aannemen van de ervaring precies zoals zij is, als het onbelemmerd laten opkomen en verdwijnen van de ervaring zonder enig ingrijpen. In dit samenvallen wordt zichtbaar dat elke gebeurtenis louter verschijnt als vorm van leegte-in-beweging, zonder noodzaak tot betekenisgeving, verwerking of narratieve positionering. Niets hoeft geïntegreerd, hersteld of verklaard te worden, omdat alle ervaring altijd al de ongehinderde expressie is van de natuurlijke staat.

Fenomenologische uiting van toe-eigenen

Naast de eerder geschetste inhoudelijke resultaten verdient ook de wijze waarop respondenten zich op dit punt uitdrukken nadere aandacht. Hun spreken voltrekt zich in een sfeer van gemak en probleemloosheid, ook bij onderwerpen die conventioneel als zwaar zouden gelden. Dit betekent niet dat pijn of verdriet wordt ontkend, maar dat het zijn zwaarte verliest omdat het niet meer vastgehouden hoeft te worden:

“Alle narigheid of zieligheid valt er eigenlijk van af. Het is niet dat het leuk was of zo, maar de beklemming is weg.” (R4)

Respondenten spreken langzaam, zorgvuldig, vaak onderbroken door lange stiltes waarin zij de verte inkijken of kort de ogen sluiten. Zo reflecteert R4 bij de betekenis van genade:

“Genade klopt, maar... Het is niet buiten mij. Maar het is wel groter dan de ‘ik’ die ik steeds denk. Dus ik bedoel... [lange stilte] “Door iets hogers”, dat past al iets beter bij me. Iets hogers dan mijn kleine ikje. Dat zeker. En het is niet ik, ik. Het is Gewaarzijn. Maar dat valt niet buiten... mij.” (R4)

Deze stiltes zijn niet ongemakkelijk; ze dragen een speelse ernst, een gewichtigheid zonder zwaarmoedigheid. Er is niets dat geforceerd hoeft te worden. Dit niet-doen blijkt wezenlijk verbonden met hoe toe-eigenen hier verschijnt: als een natuurlijk ontvouwen van herkenning zonder narratieve of causale houvast. De taal zelf wordt vaak paradoxaal, schurend langs de grenzen van wat gezegd kan worden:

“Het gebeurt wel en niet tegelijkertijd. Het is naakt Gewaarzijn in die vorm.” (R6)

Respondenten deinzen er niet voor terug om tegenovergestelden naast elkaar te zetten, zonder de noodzaak tot oplossen. Zo wordt taal zelf doorzichtig, een vehikel dat niet langer sluitend hoeft te zijn:

“Het is een jubeldrama. Het is alles.” (R2)

Daarmee wijst hun woordgebruik naar een directe ervaring die niet gereduceerd kan worden tot eenduidige begrippen. Ook toont het taalgebruik hoe toe-eigenen fenomenologisch samengaat met een directe intimiteit: ervaringen worden niet op afstand gezet om onderzocht of betekenisvol gemaakt te worden, maar zijn simpelweg zoals het is. Wat niet abstract of afstandelijk is, maar rijk, kruidig en doordrongen van gevoel en eigenheid:

“Het voelt heel erg als mij [...] liefde en helderheid, waar ik van geniet.” (R1)

Zo toont zich in toe-eigenen een direct, ongeforceerd samenzijn met wat is, in en als zichzelf, zelfbevrijdend én oorspronkelijk vrij van zelf.

4.4 Reflectie op levenslijn

Aan het einde van het interview werden respondenten gevraagd terug te blikken op het levensverhaal en te benoemen wat daarin als verbindend thema of rode draad werd ervaren. De antwoorden die daarop volgden, variëren sterk in bewoording, maar tonen een opvallende gemeenschappelijke beweging van rijping:

“Door dit soort vragen wordt het wel opeens helder, door die tijdlijn, dat er een richting in zit. Dat vind ik ook wel leuk. Daar ga ik zelf ook nog even over nadenken. Een richting van leegte zien, leegte kennen.” (R2)

R1 vat dit samen als *“worden wie ik ben – zonder dat daar een ‘ik’ in zit”*, waarmee zij een nonduale ontwikkelingslijn aanduidt. Voor R2 fungeert *“de dood als leermeester”*. Ze vervolgt: *“dat laat de liefde zien. Steeds alles wat niets wordt, dat is liefde.”* R3 benoemt *“contact”* als rode draad: van krampachtig contact willen maken naar het ontspannen besef dat contact gegeven is. Bij R4 klinkt het loslaten van het verlangen naar controle als kernmotief: *“het zoeken naar controle. Dit gaat dus juist over het loslaten daarvan.”* R5 noemt *“verbinding”* als thema, van de afwezigheid daarvan naar: *“het geluk om gaandeweg mijn leven, dit ontroert me ook, te landen in verbinding.”* R6 benoemt het in één woord: *“Liefde.”* *“Het zijn allemaal uitdrukkingen van liefde”*. R7 ziet een rode draad waarin zij met moed en verantwoordelijkheid leert te stoppen met wat niet klopt, zo *“zet je de deur open naar het leven.”*

Ondanks het vervagen van het onderscheid tussen hoogte- en dieptepunten, werd door alle respondenten dus wel een zekere richting in hun levenslijn herkend. Deze beweging vormt geen verhaal van persoonlijke ontwikkeling in conventionele zin, maar een groeiend doordringen in de open aard van verschijning zelf.

Het opvallende gemak waarmee respondenten erkennen dat hun levenspad ook heel anders had kunnen verlopen, onderstreept dit. Vanuit leegte-besef wordt dit voor hen vanzelfsprekend, omdat het fundamenteel niet uitmaakt wát er gebeurt. Meermaals wordt causaliteit doorzien en geven respondenten een reflectie op magisch denken en het ontbreken van zinvolle oorzakelijkheid. R3 verwoordt dit bijzonder scherp in een passage die, fenomenologisch gezien, exemplarisch lijkt voor hoe respondenten hun levensverhaal, maar daarmee ook het interviewproces én het leven zelf beleven:

“Magisch denken, dat ik achteraf een causaliteit toeken aan iets wat... Of en soort doelmatig, doelgerichtheid van de gebeurtenis, die ik achteraf eraan toe kan kennen, maar die eigenlijk gewoon op toeval berust. Weet je, het is zo van: het gaat regenen, ik had geen paraplu bij me, ik ga in een bushokje staan, ik kom de liefde van mijn leven tegen. Als het niet geregend had, of als ik wel een paraplu bij me had gehad, was dat niet gebeurd. Dan kun je achteraf denken: ja, dat móest zo gaan. Maar dat is, denk ik, toch magisch denken.

Nee. Nee, ik ben nog veel meer in dingen, dat dingen ook gewoon behoorlijk toevallig kunnen gebeuren. En daar ben ik op m'n gemak mee eigenlijk ook wel. Ja. Dat vind ik niet zo erg.

Ja. Het komt ook omdat, hoe meer je met non-dualiteit, met leegte bezighoudt, hoe meer je merkt dat alle betekenissen die er zijn, dat dat eigenlijk een activiteit is van mij. En als ik dat niet doe, dan is die er ook niet. Dus ik kan er wel betekenissen aan toedichten. Dat doe ik soms ook. Maar ik weet tegelijkertijd dat 'ik' dat doe. Dan is de betovering wat dat betreft ook weer weg. Ik realiseer me juist veel meer dat het veel mysterieuzer is dan mijn psyche daarvan maakt.” (R3)

Hierin wordt zichtbaar hoe de vertrouwdheid met leegte bij respondenten samengaat met een loslaten van de behoefte aan causale verklaringen en betekenisgeving in zijn geheel, waardoor het leven niet wordt beleefd binnen een sluitend verhaal, maar direct wordt ervaren als een diep mysterieus en hoogstpersoonlijk gebeuren.

4.5 Methodische reflectie

De resultaten van dit onderzoek zijn vanwege de beperkte en zeer specifieke onderzoeksgroep niet breed generaliseerbaar. Ze geven een inkijkje in hoe een specifieke groep respondenten, gevormd door jarenlange beoefening, ruimte vindt om existentiële onzekerheid te (ver)dragen zonder houvast te zoeken in verhalen of verklaringen. Dit beperkt de toepasbaarheid, maar bood tegelijk een kans om deze manier van omgaan met ervaringen van contingentie in al haar gelaagdheid te verkennen. Door de interpretatief fenomenologische benadering konden de ervaringen in hun volle ambiguïteit en meerstemmigheid zichtbaar worden gemaakt.

In lijn met de interpretatieve fenomenologie bleek het interview geen neutrale informatieverzameling, maar een hermeneutische ontmoeting waarin betekenis ontstond in de dialoog

tussen onderzoeker en respondent. Voor meerdere respondenten leidde het interview tot reflecties die hen zelf verrasten:

“Het was wel echt een verrassing. Ik vind het ook leuk om verrast te worden. [...] Ik vond het ook wel mooi om zomaar deze twee gebeurtenissen te pakken, die heel bepalend zijn. [...] Het is bijna een soort kunstwerk wat zo ter plekke ontstaat, dit gesprek.” (R7)

Dit onderstreept dat de interviews niet enkel toegang boden tot bestaande ervaringen, maar ook functioneerden als fenomenologische ruimte waarin ervaringen werden herijkt, verdiept of voor het eerst bewust benoemd. Dit legt een spanning bloot tussen beleefde ervaring en gearticuleerde reflectie: empirische kennis is geen vaststaand gegeven. Dit benadrukt het belang om de resultaten niet lineair of causaal te lezen, maar in dezelfde open, onderzoekende houding tegemoet te treden als waarmee de respondenten hun ervaringen van contingentie benaderden. Dit vraagt om voorzichtigheid bij het duiden van de resultaten, al is dit niet direct een tekortkoming: het geeft weer hoe betekenis ontstaat. Het benadrukt het belang om de bevindingen niet lineair of causaal te lezen, maar in dezelfde open, onderzoekende houding tegemoet te treden als waarmee de respondenten hun ervaringen van contingentie benaderden.

Daarnaast brachten de interviews een methodologische spanning aan het licht: narratieve integratie veronderstelt impliciet een duale ordening van ervaringen. Voor gevorderde leegtebeoefenaars van leegte bleek deze ordening niet vanzelfsprekend. Meerdere respondenten benoemden expliciet hoe de vragen hen dwongen tot een causaal of duaal zelfverstaan:

“Ik vind wel het stramien, dus een beetje met die kaartjes, zeg maar, een beetje “het dagelijks leven”. [...] Dus dat voelt een beetje verwrongen.” (R1)

“Nee, het is causaal, hè. Zo denk ik dus niet. [...] Ik zit meer op Dharmakaya, op het roerloze. Daar is het gelukzalig en er gebeurt van alles. [...] Ik ontken het niet, maar... Het bepaalt me niet. Dus ja, bij deze [kaartjes ADCL] zou ik gelijk aan de “verkeerde kant” zitten zeg maar. Het zou een heel verhaal kunnen worden. Je zou er een prachtverhaal van kunnen maken, maar... Helaas. Lukt niet!” (R2)

Tegelijkertijd was dit wringen een bewuste keuze in de onderzoeksopzet: het CLZ-instrument maakte deze frictie zichtbaar en nodigde uit tot reflectie op de vraag hoe ervaringen (wel of niet) narratief willen worden verstaan. Voor sommige respondenten werd daardoor het interview ervaren als een beoefening:

“Door de vraagstelling moet je de hele tijd wakker blijven. Het is écht een practice. Want voor je het weet... Je kan een hele duale vraag stellen, maar ja, ga ik die ook duaal beantwoorden? Dus, prikkelend vond ik het!” (R6)

Als onderzoeker schaar ik me volledig achter deze uitspraak. Het analyseproces vroeg een voortdurend laveren tussen complexiteit en eenvoud. Sommige uitspraken overstegen elke duiding, wat enerzijds doodsimpel is, maar niet eenvoudig. Tijdens dit proces heb ik mijn eigen horizon-van-betekenis zowel benut als zorgvuldig bewaakt. Hoewel Zijnsoriëntatie een zeer eigen taalveld kent, heb ik mij daar met het oog op de overdraagbaarheid van de resultaten zoveel mogelijk buiten gehouden. Het gebruik van IPA, gecombineerd met het ADCL-schema en de narratieve integratiemodi, hielp om interpretatieve bescheidenheid te waarborgen en zo de transparantie en validiteit van de analyse te verhogen.

Tot slot bleken de 7 interviews buitengewoon rijk. Ik vermoed dat een diepgaande analyse van slechts 1 of 2 interviews, met uitgebreidere *thick descriptions*, nog scherper had blootgelegd hoe narratieve integratie én het loslaten daarvan zich voor deze respondenten voltrekt. Tegelijk vergroot juist het feit dat deze spanning zich in alle zeven interviews liet zien – op verschillende manieren en in uiteenlopende momenten – de validiteit van de bevindingen. Het gaat hier niet om een incidenteel fenomeen, maar om een terugkerende dynamiek die bij alle respondenten herkenbaar aanwezig was. Om de rijkheid toch recht te doen, heb ik ervoor gekozen de idiografische analyses van de afzonderlijke interviews op te nemen in de bijlagen.

5. Conclusie

De IPA-analyse van het CLZ-interview met gevorderde beoefenaars van leegte liet zien hoe zij zich verhouden tot ervaringen van contingentie. In het gebruik van het ADCL-schema werd zichtbaar dat respondenten aanvankelijk uiteenlopende vormen van contingentie ondergaan – variërend van passief-negatief tot actief-positief – maar dat deze indelingen op fenomenologisch niveau niet stabiel blijven. In meerdere casussen verdween het onderscheid tussen actief en passief handelen of ondergaan, en ontstaat een beleving waarin beide polen samenvallen. Handelen vindt dan plaats binnen een ruimer veld van ontvankelijkheid, waarin initiatief niet voortkomt uit wil, maar uit afstemming.

Deze dynamiek zette zich voort in de interpretatie van positief en negatief geladen ervaringen. Waar in eerste instantie gevoelens van verlies, angst of vreugde werden benoemd, verwoorden respondenten tevens hoe deze gevoelens hun absolute lading verliezen. In plaats van te streven naar geluk of het vermijden van lijden, verschijnt een ruimte waarin vreugde en pijn als gelijkwaardige manifestaties worden herkend binnen de openheid van het Gewaarzijn. Deze opheffing van polariteit blijkt in de geleefde werkelijkheid van de respondenten een doorleefde en belichaamde houding.

Ook de spirituele dimensie van betekenisgeving liet zich in deze groep niet vangen binnen een afzonderlijk niveau van reflectie. Waar het ADCL-schema een reikwijdte suggereert van situationeel naar existentieel en spiritueel, blijkt spiritualiteit in deze interviews eerder als transparante onderlaag mee te resoneren in alle niveaus van ervaring. De leegte, het Gewaarzijn of de open aard van Zijn wordt niet ervaren als een bovenliggende duiding, maar als de grond van fenomenen zelf – waarin gebeurtenis en betekenis, zelf en wereld, niet langer als gescheiden worden beleefd.

Samenvattend kan worden gesteld dat de interpretatie van ervaringen van contingentie in deze groep zich onderscheidt door een fenomenologisch verschuiven van klassieke dualiteiten. In plaats van ervaringen van contingentie te erkennen of ontvangen, werden zij toegeëigend in een breder veld van open Gewaarzijn, waarin contingentie werd herkend als noodzakelijke expressie van de eigen aard. Toch was narratieve betekenisgeving niet afwezig; zij verscheen op een wijze die deze open benadering niet tegenspreekt, maar weergeeft. Zo blijkt uit de interviews hoe respondenten voorbijgaan aan lineaire oorzaak-gevolgverhalen. Hoogte- en dieptepunten worden daarbij niet tegenover elkaar geplaatst, maar opgevat als gelijkwaardige manifestaties van hetzelfde, waardoor duale waarderungen aan scherpte verliezen. Verlies en breukmomenten werden frequent erkend als openingen die uitnodigen tot een dieper rusten in gewaarzijn, terwijl toevallige ontmoetingen of innerlijke inzichten werden gewaardeerd als betekenisvolle resonanties binnen een inherente openheid. Daarbij nam de behoefte aan sluitende causale verklaringen of vaste betekenissen echter af, met een expliciete afweer van magisch denken. De contingentie aard van gebeurtenissen wordt daardoor niet zomaar ontvangen, maar eerder gedragen in een houding van moed en verantwoordelijkheid, waarin vertrouwen ontstaat in de beweging van het leven zelf. Dit vertrouwen gaat samen met het loslaten van het idee dat gebeurtenissen in dienst moeten

staan van een coherente narratieve lijn; in plaats daarvan worden zij gezien als dynamische uitdrukking van een lege grond die geen definitieve fixatie toelaat.

Zo ontvouwt zich in deze groep een omgang met ervaringen van contingentie die voorbij narratieve integratie in het levensverhaal rijkt. Wel kan gesproken worden van een narrativiteit die zich niet sluit rond vaste uitkomsten, maar ruimte laat voor het voortdurende spel van verschijnen en verdwijnen. Het vormt een kwalitatieve verschuiving in de wijze van omgaan met contingentie en werpt licht op de grenzen en mogelijkheden van bestaande modellen van betekenisgeving. Dit wordt verder geduid in het volgende hoofdstuk.

6. Discussie

6.1 Theoretische implicaties

De belangrijkste beperking van dit onderzoek ligt in de aard van het onderzochte: leegte kan niet direct worden beschreven of gevat. Het is als proberen uit te leggen hoe zout smaakt of de kleur groen eruitziet. In dit onderzoek is leegte niet onderzocht als object, maar via ervaringen van contingentie tot spreken gebracht, wat uitmondde in het fenomeen toe-eigenen.

Met de uitwerking van *toe-eigenen* als transmodale houding in ervaringen van contingentie, kan het verschil met narratieve verwerking worden verhelderd. Kruizinga kenmerkt de modus *ontvangen* door openheid en niet-weten, waarmee deze het summum vormt van het narratieve integratiemodel: het is zelftranscendent, maar er blijft sprake van een zelf dat ontvangt wat plaatsvond.¹⁷⁵ In *toe-eigenen* valt deze verhouding weg: er is slechts verschijnen als open, lege expressie. In toe-eigenen verschijnt het narratief zelf als lege verschijning. De ervaring van contingentie verschijnt daarmee niet in het licht van betekenis, maar in het licht van leegte.

De introductie van toe-eigenen opent zo de mogelijkheid om een dergelijke pre/post/trans-narratieve houding te duiden. Dit werpt reeds de vraag op of contingentie binnen non-duale kaders fundamenteel anders wordt 'verwerkt': niet via betekenis, maar via Zijn. Toch is het belangrijk om hier geen tegenstelling te construeren. De resultaten laten zien hoe toe-eigenen zich niet manifesteert als een stap in de integratie van ervaringen van contingentie, maar als de wijze waarop ervaring wordt beleefd door respondenten die rusten in open gewaarzijn. Binnen deze grondhouding kunnen narratief, betekenis, emotie en duiding vrijelijk verschijnen, zonder dat zij geclaimd worden als 'van mij', 'over mij' of 'voor iets'. Nonduale herkenning sluit niets uit, ook narrativiteit niet. Daarom is toe-eigenen niet zozeer een stap buiten narratieve integratie, het bevindt zich op een andere laag: een laag waar het verhaal niet wordt losgelaten, maar transparant wordt. Dat maakt de bevindingen van dit onderzoek niet tegengesteld aan het model van narratieve integratie, maar verruimend.

Ook ten aanzien van Wuchterls theorievorming rond open en gesloten contingentie biedt de modaliteit van toe-eigenen een aanvulling. In zijn model is het werkelijk openhouden van contingentie voorbehouden aan een houding die zich opent voor verticale transcendentie – dat wil zeggen: voor een werkelijkheid die het menselijke overstijgt.¹⁷⁶ Zoals Weeseman ook aantoonde in haar onderzoek, blijkt verticale transcendentie echter geen noodzakelijke voorwaarde voor het openhouden van

¹⁷⁵ Kruizinga, R., Hartog, I. D., Scherer-Rath, M. Schilderman, H. en van Laarhoven, H. "Modes of Relating to Contingency: An Exploration of Experiences in Advanced Cancer Patients," *Palliative & Supportive Care* 15 (2017): 444–453; K. Wuchterl, "Religious-Philosophical Contingency and Empirical Theology," *Journal of Empirical Theology* 32, no. 2 (2019): 169–187.

¹⁷⁶ Wuchterl, K. "Religious-Philosophical Contingency and Empirical Theology," *Journal of Empirical Theology* 32, no. 2 (2019): 169–187.

contingentie.¹⁷⁷ Dit onderzoek laat zien dat openheid ook mogelijk is zonder verwijzing naar een 'Totale Ander' of een hogere instantie. De respondenten in deze studie openen zich niet voor een transcendente macht, maar voor een nonduale presentie waarin de ervaring van contingentie verschijnt als lege vorm. Toe-eigenen staat dan ook niet in het teken van transcendentie, maar van een herkenning waarin de polen transcendentie en immanentie worden opgeheven. Dit roept de vraag op of we wellicht moeten spreken van een alternatieve epistemologie. Het stelt niet de vraag "Wat betekent deze ervaring voor mij?", maar vertrekt vanuit een fundamenteel andere manier van kennen. De narratieve afstandelijkheid maakt plaats voor fenomenologische intimiteit zonder onderscheid.

Uiteindelijk sluit dit onderzoek daarmee aan bij wat Wuchterl tevens stelt: dat ervaringen van contingentie een ruimte openen die niet volledig rationeel kan worden geduid of geïntegreerd.¹⁷⁸ Wuchterl pleit voor een houding van tolerantie: erkennen dat niemand het "ultieme antwoord" heeft, en dat ieder op zijn eigen wijze probeert te leven met het onverklaarbare. Weeseman beschrijft dit als *contingentie zekerheid*: een vermogen om de fundamentele onzekerheid van het leven te verdragen.¹⁷⁹ De resultaten tonen dat beoefenaars van leegte dit vermogen belichamen, juist door geen antwoorden te zoeken. Hoewel dit mogelijk de indruk wekt dat de beoefenaar zelf de 'bevrijding' van ervaringen teweegbrengt door naar hun ware aard te 'kijken', is het tegendeel waar: zoals het principe van *pure spontaniteit* uit de dzogchen-traditie stelt, is deze 'houding' of dit 'vermogen' inherent aan de natuurlijke staat, voorbij elke notie van oorzaak of gevolg.¹⁸⁰

6.2 Relevantie voor geestelijke verzorging

Voor geestelijk verzorgers biedt dit onderzoek geen kant-en-klaar handelingsmodel, maar wel een inzicht in een wijze van bestaan die radicaal open is voor de contingentie van het leven. Zonder deze praktijk te willen generaliseren of toepassen buiten haar eigen context, kan zij geestelijk verzorgers toch iets leren: namelijk dat niet alle menselijke ervaringen betekenis behoeven en dat juist in het toelaten van het niet-weten een diepe vorm van spirituele presentie kan liggen.

In die zin biedt dit onderzoek geen toepassing, maar een spiegel; een uitnodiging tot dialoog over vormen van aanwezig zijn bij dat wat niet vast te pakken is. Dit sluit aan bij Scherer-Raths oproep tot het erkennen van ervaringen die (nog) geen verhaal kunnen worden¹⁸¹, en bij Wuchterls typologie van contingentie als grenservaring: niet te overbruggen, maar wel te verdragen.¹⁸² Binnen de

¹⁷⁷ Weeseman, Y., van Laarhoven, H. en Scherer-Rath, M. "Modes of Narrative Integration of Experiences of Contingency in Highly Sensitive Children: A Qualitative Pilot Study," *Journal of Empirical Theology* 32, no. 2 (2019): 211–231.

¹⁷⁸ Wuchterl, K. "Religious-Philosophical Contingency and Empirical Theology," *Journal of Empirical Theology* 32, no. 2 (2019): 169–187.

¹⁷⁹ Weeseman, Y., van Laarhoven, H. en Scherer-Rath, M. "Modes of Narrative Integration of Experiences of Contingency in Highly Sensitive Children: A Qualitative Pilot Study," *Journal of Empirical Theology* 32, no. 2 (2019): 211–231.

¹⁸⁰ Capriles, E. *Buddhism and Dzogchen: The Doctrine of the Buddha and the Supreme Vehicle of Tibetan Buddhism* (2007), 88.

¹⁸¹ Scherer-Rath, M. "Ervaring van Contingentie en Spirituele Zorg," *Psyche & Geloof* 24, no. 3 (2013): 184–195.

¹⁸² Wuchterl, K. "Religious-Philosophical Contingency and Empirical Theology," *Journal of Empirical Theology* 32, no. 2 (2019): 169–187.

beroepsstandaard van geestelijke verzorgers staat de hermeneutische competentie centraal: het vermogen om ervaringen te duiden binnen levensbeschouwelijke kaders en onuitgesproken vragen te beluisteren.¹⁸³ Dit onderzoek zet daar een vraag tegenover: zou het vermogen om niet te duiden – om aanwezig te blijven bij datgene wat zich onttrekt aan betekenis en verhaal – niet minstens zo fundamenteel zijn?

De rol van de geestelijk verzorger ligt daarmee niet primair in het vinden van oplossingen, maar in het aanwezig blijven bij het soms onoplosbare. Het raakt aan wat Vosselman en Van Hout aanduiden: het uithouden bij pijnlijke gevoelens vraagt barmhartigheid en mededogen.¹⁸⁴ In het licht daarvan verdient de zogeheten ‘incompetentiecompetentie’ herwaardering als een volwaardige competentie binnen spirituele zorg: het vermogen om stil te staan bij momenten van vastlopen, bij het besef dat alles ook anders had kunnen zijn, zonder dit onmiddellijk te willen herstellen of overbruggen.¹⁸⁵ Dit suggereert dat de geestelijk verzorger niet alleen begeleider is van narratieve herinterpretatie, maar ook hoeder van een ruimte waarin contingentie niet direct kan worden opgelost, maar mag bestaan in haar onherleidbaarheid. Dit veronderstelt wel dat geestelijk verzorgers zelf geoefend zijn in het verdragen van stagnatie, het loslaten van vertrouwde handelingspatronen en het present blijven bij de rauwheid van het niet-weten. Dit onderzoek draagt daar niet aan bij door een nieuwe methodiek aan te reiken, maar door (opnieuw) onder de aandacht te brengen dat het uithouden en het present-zijn zelf wellicht de meest wezenlijke bijdrage is die een geestelijk verzorger kan bieden. Hoewel de presentietheorie dit uitdrukkelijk verwoordt binnen een relationeel kader, laat dit onderzoek zien dat presentie ook gedragen wordt door een persoonlijke grondhouding, waarin juist de eigen geleefde spiritualiteit van de geestelijk verzorger een noodzakelijke bron vormt om bij pijn en onoplosbaarheid aanwezig te kunnen blijven.¹⁸⁶

6.3 Toekomstig onderzoek

Voor vervolgonderzoek kan het waardevol zijn om niet alleen interviews te gebruiken, maar daarnaast veldonderzoek te doen. Zo kan wellicht directer worden benaderd hoe leegte beoefening doorwerkt in de persoonlijke ervaring. De resultaten roepen bovendien vragen op over de rol van specifieke beoefening en overdracht van leegte. Toekomstig onderzoek kan de inzichten verdiepen en verbreden door vergelijkingen te maken met andere contemplatieve tradities die eveneens werken met non-dualiteit, zoals Advaita Vedanta of bepaalde mystieke stromingen (bijv. negatieve theologie of Meister Eckhart). Daarnaast zou het waardevol zijn om populaties te onderzoeken die wel contemplatief getraind zijn, maar geen expliciete leegte- of non-dualiteitsoverdracht hebben ontvangen. Op die manier kan duidelijker worden in hoeverre het opheffen van narratieve integratie samenhangt met de leegtebeoefening van respondenten, of breder voorkomt bij contemplatiepraktijken.

¹⁸³ Vereniging van Geestelijk Verzorgers. *Beroepsstandaard Geestelijk Verzorger 2015*. (2016) Geraadpleegd op 26 juni 2025. <https://vgvz.nl/wp-content/uploads/2018/07/Beroepsstandaard-2015.pdf>

¹⁸⁴ Vosselman, M., en van Hout, K. 2013. *Zingevende gespreksvoering. Helpen als er geen oplossingen zijn*. (Amsterdam: Uitgeverij Boom Nelissen, 2013), 19-48

¹⁸⁵ Nijboer, K. en Scherer-Rath, M. “*Studenten leren hun spirituele levenslijn kennen*” Geraadpleegd op 28 juni 2025 via <https://www.theologie.nl/studenten-leren-hun-spirituele-levenslijn-kennen-herademing/>

¹⁸⁶ Baart, A. *Introductie in de presentietheorie* (2016)

Daarnaast wijzen recente systematische reviews erop dat concentratiegerichte meditatie kan leiden tot verminderde prosocialiteit, terwijl wijsheidsgerichte praktijken dit juist versterken.¹⁸⁷ Dit suggereert dat vervolgonderzoek binnen dit veld explicieter zou moeten onderscheiden tussen concentratie-, ethiek- en wijsheidscomponenten van de beoefening. In het verlengde daarvan is het van belang om de verbinding tussen wijsheidsgerichte praktijken en prosocialiteit verder te onderzoeken, aangezien ecosociale transformatie dringend nodig is in een tijd die wacht op een generatie die meer geeft dan neemt en die genoeg neemt met wat zij ontvangt.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Furnell, M., Van Gordon, W. & Elander, J. Wisdom-Based Buddhist-Derived Meditation Practices for Prosocial Behaviour: A Systematic Review. *Mindfulness* **15**, 539–558 (2024).

¹⁸⁸ Etxagibel, J. A., & Roca, J. G. "Mindfulness and Ecosocial Transformation". *Revista Interuniversitaria de Formación del Profesorado*, (2016). 123-133.

Bibliografie

- Alase, A. "The Interpretative Phenomenological Analysis (IPA): A Guide to a Good Qualitative Research Approach," *International Journal of Education and Literacy Studies* 5, no. 2 (2017): 9–19.
- Alsaigh R. en Coyne, I. "Doing a Hermeneutic Phenomenology Research Underpinned by Gadamer's Philosophy: A Framework to Facilitate Data Analysis," *International Journal of Qualitative Methods* 20 (2021).
- Beck, C.T. *Introduction to Phenomenology: Focus on Methodology* (Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2021), 59.
- Berger, R. "Now I See It, Now I Don't: Researcher's Position and Reflexivity in Qualitative Research," *Qualitative Research* 15, no. 2 (2013): 219–234;
- Bourdieu, P. "Participant Objectivation," *Journal of the Royal Anthropological Institute* 9, no. 2 (2003): 281–294.
- Capriles, E. *Buddhism and Dzogchen: The Doctrine of the Buddha and the Supreme Vehicle of Tibetan Buddhism* (2007)
- Cheng, H. L. "Nagarjuna, Kant and Wittgenstein: The San–Lun Mādhyamika Exposition of Emptiness," *Religious Studies* 17, no. 1 (1981): 67–85.
- Copier, J., Hermans, C.A. en Van der Zee. T. "Spirituality and Contingency in Narrative Biographical Interviews with Primary School Leaders of Catholic Schools in the Netherlands." *Acta Theologica* 30 (2020): 113–132.
- Cutler J. en Newland, G. eds., *The Great Treatise on the Stages of the Path to Enlightenment*, Volume 3 (Boston: Shambhala Publications, 2014).
- Dahlberg, K., Dahlberg, H. en Nyström, M. *Reflective Lifeworld Research*, 2nd ed. (Lund: Studentlitteratur, 2008)
- Dudley, J. "Aristotle's Concept of Chance and Its Importance for Human Responsibility." (*Sobre Responsabilidade*, 2014)
- Etxagibel, J. A., & Roca, J. G. "Mindfulness and Ecosocial Transformation". *Revista Interuniversitaria de Formación del Profesorado*, (2016). 123-133.
- Fedriga, R., en Michalowska, M. *Saveguarding Free Will. William Ockham, Walter Chatton and Richard Kilvington on the Will*. (Kraków: Akademicka publishing, 2022)
- Finlay, L. "Outing" the Researcher: The Provenance, Process, and Practice of Reflexivity," *Qualitative Health Research* 12, no. 4 (2002): 531–545.
- Furnell, M. Van Gordon, M. en Elander, J. "Wisdom-Based Buddhist-Derived Meditation Practices for Prosocial Behaviour: A Systematic Review," *Mindfulness* 15 (2024): 539-558.

- Frechette J., Bitzas, V., Aubry, M., Kilpatrick, K., & Lavoie-Tremblay, M. "Capturing Lived Experience: Methodological Considerations for Interpretive Phenomenological Inquiry," *International Journal of Qualitative Methods* 19 (2020).
- Gadamer, H.G. *Truth and Method* (London: A&C Black, 2013).
- Ganje, S. *Origins and Development of Dzogchen in Tibetan Buddhism*, 2013.
- Garfield, J. pu *The Fundamental Wisdom of the Middle Way: Nagarjuna's Mūlamadhyamakakārikā* (New York: Oxford University Press, 1995).
- Hartog, I., Scherer-Rath, M., Kruizinga, R., Netjes, J., Henriques, J., Nieuwkerk, P. & Van Laarhoven, H. "Narrative Meaning Making and Integration: Toward a Better Understanding of the Way Falling Ill Influences Quality of Life," *Journal of Health Psychology* 25, no. 6 (2020): 738–754;
- Holroyd, A.E.M.M. "Interpretive Hermeneutic Phenomenology: Clarifying Understanding," *Indo-Pacific Journal of Phenomenology* 7, no. 2 (2007): 1–12.
- Houtepen, A. "De Secularisatie in het Westen en de 'Terugkeer van God': Hoe God Verdween uit de Sociologie." *Religie & Samenleving* 1, no. 2 (2006): 65–85.
- Internet Encyclopedia of Philosophy. "William of Ockham (Occam)." Verkregen op 20 april, 2025 via <https://iep.utm.edu/ockham/>.
- Kafle, N.P. "Hermeneutic Phenomenological Research Method Simplified," *Bodhi: An Interdisciplinary Journal* 5, no. 1 (2013): 181–200.
- Karmay, S. G. *The Great Perfection (rDzogs Chen): A Philosophical and Meditative Teaching of Tibetan Buddhism* (Leiden: E.J. Brill, 1988).
- Knibbe, H. *Zie, je bent al vrij!* (Amersfoort: Asoka, 2017), 47.
- Knibbe, H. *Handboek Zijnsoriëntatie* (Amersfoort: Stichting Zijnsoriëntatie, z.j.),
- Knibbe, Hans. "De Ontwikkeling van Zijnsoriëntatie tot Pad van Verlichte Levenskunst." *Cirkel* 44 (2012).
- Knibbe, Hans. "Schets van het Zijnsgeoriënteerde Non-Duale Pad." *Cirkel* 41 (2010): 19–20.
- Kruizinga, R., Hartog, I. D., Scherer-Rath, M. Schilderman, H. en van Laarhoven, H. "Modes of Relating to Contingency: An Exploration of Experiences in Advanced Cancer Patients," *Palliative & Supportive Care* 15 (2017): 444–453; K. Wuchterl, "Religious-Philosophical Contingency and Empirical Theology," *Journal of Empirical Theology* 32, no. 2 (2019): 169–187.
- Leibniz, G. W., en Rescher. N. *G.W. Leibniz's Monadology: An Edition for Students*. (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1991) 136.
- Laish, E. "Necessity and Creativity: The Status of Lived Experience in Longchenpa's 'The Precious Treasury of the Space of Phenomena.'" *Journal of Dharma Studies* 7, no. 1 (2024): 63–81.

- Laverty, S. M. "Hermeneutic Phenomenology and Phenomenology: A Comparison of Historical and Methodological Considerations," *International Journal of Qualitative Methods* 2, no. 3 (2003): 21–35.
- Leezenberg, M. "Alles is leeg, zelfs jij en ik, zegt Nagarjuna," *Filosofie Magazine*. Verkregen op 30 maart 2025 via <https://www.filosofie.nl/alles-is-leeg-zelfs-jij-en-ik-zegt-nagarjuna/>
- Lomas, T. "Experiential Cartography, and the Significance of Untranslatable Words," *Theory & Psychology* 28, no. 4 (2018): 476–495.
- Nijboer, K. en Scherer-Rath, M. "Studenten leren hun spirituele levenslijn kennen" Verkregen op 28 juni 2025 via <https://www.theologie.nl/studenten-leren-hun-spirituele-levenslijn-kennen-herademing/>
- Madaio J. en Long, J.D. "Introduction to the Special Issue on Non-Duality and Cross-Cultural Philosophy," *DHARM* 7 (2024): 1–4.
- Moules N. J. *Conducting Hermeneutic Research: From Philosophy to Practice* (New York: Peter Lang Incorporated, 2015).
- Paley, J. "Heidegger, Lived Experience and Method," *Journal of Advanced Nursing* 70, no. 7 (2014): 1520–1531.
- Park C. L. en Folkman, S. "Meaning in the Context of Stress and Coping," *Review of General Psychology* 1, no. 2 (1997): 115–144.
- Park, C.L. "Religion as a Meaning-Making Framework in Coping with Life Stress." *Journal of Social Issues* 61, no. 4 (2005): 707–729; Park, Crystal L. "Meaning, Coping, and Health and Well-Being." In *The Oxford Handbook of Stress, Health, and Coping*, edited by Susan Folkman, 227–241. Oxford: Oxford University Press, (2011).
- Pascal, M. "Saving Contingency: On Ockham's Objection to Duns Scotus." *Epoché: A Journal for the History of Philosophy* 8, no. 2 (2004): 333–350.
- Pietkiewicz, I. en Smith, J.A. "A Practical Guide to Using Interpretative Phenomenological Analysis in Qualitative Research Psychology," *Psychological Journal* 20, no. 1 (2014): 7–14.
- Puhakka, K. "Encountering the Psychological Research Paradigm: How Buddhist Practice Has Fared in the Most Recent Phase of Its Western Migration," in *Buddhist Foundations of Mindfulness*, ed. E. Shonin, W. Van Gordon, en N. N. Singh (New York: Springer, 2015), 217–242.
- Rosa, H. *Onbeschikbaarheid*. (Amsterdam: Boom, 2022.)
- Sahdra B. K., Shaver, P. R., en Brown, K.W. "A Scale to Measure Non-Attachment: A Buddhist Complement to Western Research on Attachment and Adaptive Functioning," *Journal of Personality Assessment* 92 (2010)
- Sahdra, B. K., Ciarrochi, J., Parker, P. D., Marshall, S., & Heaven, P., "Empathy and

- Nonattachment Independently Predict Peer Nominations of Prosocial Behavior of Adolescents," *Frontiers in Psychology* 6 (2015): 263.
- Scherer-Rath M., van den Brand, J., van Straten, C., Modderkolk, L., Terlouw, C., & Hoencamp, E, "Experience of Contingency and Congruent Interpretation of Life Events in Clinical Psychiatric Settings: A Qualitative Pilot Study," *Journal of Empirical Theology* 25 (2012): 127–152,
- Scherer-Rath, M. "Ervaring van Contingentie en Spirituele Zorg," *Psyche & Geloof* 24, no. 3 (2013): 184–195.
- Schilderman, H. "Wat Is er Geestelijk aan de Geestelijke Zorg?" *Psyche & Geloof*, 2009.
- School voor Zijnsoriëntatie "Opleiding Leraar Non-Dualiteit in de Lijn van Zijnsoriëntatie," Stichting Zijnsoriëntatie, verkregen op 10 april 2025 via <https://zijnsorientatie.nl/aanbod-workshops-en-trainingen/opleidingen/opleiding-leraar-non-dualiteit/>.
- Shinebourne, P. "The Theoretical Underpinnings of Interpretative Phenomenological Analysis (IPA)," *Existential Analysis* 22, no. 1 (2011).
- Shonin, E. en Van Gordon, W. "Dream or Reality?" *Philosophy Now* 103 (2014): 54.
- Shonin E., Van Gordon, W. en Griffiths, M.D. "The Emerging Role of Buddhism in Clinical Psychology: Toward Effective Integration," *Psychology of Religion and Spirituality* 6, no. 2 (2014): 123.
- Shonin, E. Van Gordon, W., Singh, N. N. en Griffiths, M.D. "Mindfulness of Emptiness and the Emptiness of Mindfulness," in *Buddhist Foundations of Mindfulness*, ed. E. Shonin, W. Van Gordon, en N. N. Singh (New York: Springer, 2015), 159–178.
- Smith, J.A., Flowers, P. en Larkin, M. *Interpretative Phenomenological Analysis: Theory, Method and Research* (London: Sage, 2009).
- Snellgrove, D. *Indo-Tibetan Buddhism: Indian Buddhists and Their Tibetan Successors* (London: Serinda Publications, 2003)
- Stepien, R. K. (2024). *Buddhism between religion and philosophy: Nāgārjuna and the ethics of emptiness*. Oxford University Press. 1
- Suddick K. M., "The Work of Hermeneutic Phenomenology," *International Journal of Qualitative Methods* 19 (2020): 1–14.
- Sutcliffe, S. "The Emics and Etics of Religion: What We Know, How We Know It and Why This Matters," in *The Insider/Outsider Debate: New Perspectives in the Study of Religion*, ed. George D. Chryssides and Stephen E. Gregg (Sheffield: Equinox Publishing, 2019), 30–52.
- Taylor, C. *A Secular Age* (Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 2007),
- Tsong-kha-pa, *The Great Treatise on the Stages of the Path to Enlightenment*, vol. 1, trans. and ed. The Lamrim Chenmo Translation Committee (Ithaca, NY: Snow Lion, 2004).

- Trächtler, J. "The World as Witty Agent—Donna Haraway on the Object of Knowledge," *Frontiers in Psychology* 15 (2024).
- Van den Brand, J., et al., "An Instrument for Reconstructing the Interpretation of Life Stories," in *Religious Stories We Live By: Narrative Approaches in Theology and Religious Studies*, ed. Ruard Ganzevoort, Maaïke de Haardt, en Michael Scherer-Rath (Leiden: Brill, 2014), 169–180.
- Van den Brand, J., Scherer-Rath, M. en Hermans, C. *CLZ. Hulpmiddelen en Antwoordboekje voor het Halfgestructureerde Interview naar Contingentie-Ervaringen, Levensdoelen en Zelftranscendentie* (Nijmegen: Radboud Universiteit, 2022).
- Van der Velde, P. *In de huid van de Boeddha*. (Amsterdam: Uitgeverij Balans, 2021),
- Van de Vooren, L. *Ervaring van Contingentie in het Politiewerk*. 2024.
- Van Gordon, W. Shonin, E. en Griffiths, M. D. "Towards a Second-Generation of Mindfulness-Based Interventions," *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 49 (2015): 591.
- Van Gordon W. et al., "There Is Only One Mindfulness: Why Science and Buddhism Need to Work Together," *Mindfulness* 6 (2015): 49–56.
- Van Gordon, W., Shonin, E. en Griffiths M. D., "Buddhist Emptiness Theory: Implications for Psychology," *Psychology of Religion and Spirituality* 9, no. 4 (2017): 309.
- Van Gordon W. Shonin, E., Dunn, T. J., Garcia-Campayo, J., & Griffiths, M. D. "Meditation Awareness Training for the Treatment of Fibromyalgia: A Randomised Controlled Trial," *British Journal of Health Psychology* 22 (2017): 186–206.
- Van Gordon W. Shonin, E., Dunn, T. J., Sheffield, D., Garcia-Campayo, J., & Griffiths, M. D. I., "Meditation-Induced Near-Death Experiences: A Three-Year Prospective Study," *Mindfulness* 9 (2018): 1794–1806.
- Van Gordon, W. Shonin, E., Griffiths, MD. en Singh, N.N. "Exploring Emptiness and Its Effects on Non-Attachment, Mystical Experiences, and Psycho-Spiritual Wellbeing: A Quantitative and Qualitative Study of Advanced Meditators," *Explore* 15, no. 4 (2019): 261–272.
- Van Schaik, S. *Approaching the Great Perfection: Simultaneous and Gradual Approaches to Dzogchen Practice in Jigme Lingpa's Longchen Nyingtig* (Somerville, MA: Wisdom Publications, 2004), 5.
- Vereniging van Geestelijk Verzorger. *Beroepsstandaard Geestelijk Verzorger 2015*. (2016) Verkregen op 26 juni 2025 via: <https://vgvz.nl/wp-content/uploads/2018/07/Beroepsstandaard-2015.pdf>
- Vosselman, M., en van Hout, K. 2013. *Zingevende gespreksvoering. Helpen als er geen oplossingen zijn* (Amsterdam: Uitgeverij Boom Nelissen, 2013)
- Weeseman, Y., van Laarhoven, H. en Scherer-Rath, M. "Modes of Narrative Integration of Experiences of Contingency in Highly Sensitive Children: A Qualitative Pilot Study," *Journal of Empirical Theology* 32, no. 2 (2019): 211–231.

Wuchterl, K. *Kontingenz oder das Andere der Vernunft: Zum Verhältnis von Philosophie, Naturwissenschaft und Religion* (Stuttgart: Kohlhammer, 2011)

Wuchterl, K. "Religious-Philosophical Contingency and Empirical Theology," *Journal of Empirical Theology* 32, no. 2 (2019): 169–187.

Younas, A., Fàbregues, S., Durante, A., Escalante, E. L., Inayat, S., & Ali, P. "Proposing the 'MIRACLE' Narrative Framework for Providing Thick Description in Qualitative Research," *International Journal of Qualitative Methods* 22 (2023).

BIJLAGEN

Bijlage A. Informatiebrief deelnemers

Informatie voor deelnemers aan het wetenschappelijke onderzoek: “Contingentie in het licht van leegte - een fenomenologisch onderzoek naar de leegte van fenomenen” in het kader van scriptieonderzoek aan de Radboud Universiteit Nijmegen.

Utrecht, 14 april 2025

Geachte mevrouw, meneer,

Via deze brief wil ik u informeren over een onderzoek dat ik uitvoer in het kader van de masteropleiding ‘Geestelijke Verzorging’ aan de Radboud Universiteit Nijmegen. In dit onderzoek staat centraal hoe ervaren beoefenaars binnen de School voor Zijnsoriëntatie spreken over hun beoefening van leegte, en hoe zij terugblikken op ingrijpende of betekenisvolle levensgebeurtenissen, ook wel aangeduid als *ervaringen van contingentie*.

Aanleiding

Voor het afronden van mijn master voer ik een onderzoek uit naar de wijze waarop beoefenaars van leegte omgaan met ingrijpende levensgebeurtenissen. Hiervoor zoek ik afgestudeerde leraren Zijnsoriëntatie met een liefde voor het non-duale zicht en die pogen het merendeel van de wakende tijd rusten in tijdloos, non-duaal Gewaarzijn. In het vervolg gebruik ik de term ‘gevorderde beoefenaar’. Dit is niet bedoeld om een hiërarchie te suggereren, maar sluit aan bij het gangbare begrip ‘advanced meditators’ zoals dat in de wetenschappelijke literatuur wordt gebruikt.

Waarom dit onderzoek?

In de afgelopen decennia is er groeiende aandacht voor zogenaamde wijsheidsgerichte boeddhistisch afgeleide praktijken: vormen van beoefening die niet in de eerste plaats gericht zijn op rust of aandacht, maar op directe inzichten in de aard van werkelijkheid. Leegte (*śūnyatā*) geldt hierin als een van de meest fundamentele -en tegelijkertijd minst opgehelderde- boeddhistische leringen. Binnen Zijnsoriëntatie wordt de leer van leegte ‘de ontologische leegte’ genoemd. Vanuit methodologisch perspectief vormt leegte een complex onderzoeksobject, aangezien het zich onttrekt aan discursieve conceptualisatie en de conventionele kaders van waarneming en betekenisgeving doorbreekt. Hoewel er veel is geschreven over de filosofische implicaties van leegte, blijft de vraag hoe gevorderde beoefenaars de practice in hun dagelijks leven brengen en ervaren onderbelicht.

Om wat voor onderzoek gaat het?

Omdat leegte-besef niet als afzonderlijke ervaring te isoleren is, richt dit onderzoek zich op ervaringen van contingentie: gebeurtenissen in het leven die onverwacht, ingrijpend en onomkeerbaar zijn. Deze levensgebeurtenissen dienen als ingang om te verkennen hoe gevorderde beoefenaars van leegte hun werkelijkheid ervaren en verwoorden.

In de wetenschappelijke literatuur wordt vaak verondersteld dat mensen ingrijpende levensgebeurtenissen verwerken binnen narratieve of religieuze kaders. Dit onderzoek beoogt open te verkennen hoe gevorderde beoefenaars binnen Zijnsoriëntatie spreken over hun levenservaringen. Op die manier kunnen dominante opvattingen over betekenisgeving worden bevraagd en in dialoog worden gebracht met de praktijk van leegte-beoefening.

Om te beginnen zal ik u vragen uw dagelijkse practice te beschrijven. Vervolgens zullen vragen gesteld worden over uw levenservaringen, over wat dit voor u betekent, hoe u deze situatie een plaats geeft, hoe u denkt over uw toekomst en wat u in uw leven belangrijk vindt. We doen dit met behulp van een levenslijn met hoogte- en dieptepunten in uw leven die u zelf aangeeft. Dit biedt de mogelijkheid om samen te verkennen hoe u als gevorderde beoefenaar omgaat met positieve en negatieve levensgebeurtenissen.

Door te onderzoeken hoe gevorderde beoefenaars binnen Zijnsoriëntatie ingrijpende levensgebeurtenissen ervaren en verwoorden, wil dit onderzoek bijdragen aan wetenschappelijke kennis over betekenisgeving bij ervaringen van contingentie, en tegelijk een poging doen om inzicht te bieden in de geleefde ervaring van leegte-besef.

Wat gebeurt er met mijn bijdrage?

Omdat leegte niet te isoleren is als 'staat', of 'iets' wat opgeroepen of bereikt kan worden, is het onderzoek puur beschrijvend van aard. Er worden geen uitspraken gedaan over de transmissie van leegte-zicht of over oorzakelijke verbanden. Het gaat uitsluitend om de wijze waarop deelnemers hun ervaring onder woorden brengen – in het besef dat "de grond belangrijker is dan de ervaring".

Stel dat ik deelneem, hoe zit het dan met mijn privacy?

De interviews worden met een recorder opgenomen en later geanonimiseerd uitgewerkt. Elk interview krijgt een code zodat uw naam niet meer zichtbaar is. Op geen enkel moment kunnen persoonlijke gegevens tot de persoon herleid worden. Het is de bedoeling om de resultaten van dit onderzoek in een scriptie te beschrijven die beoordeeld wordt bij de docent van de masteropleiding.

Wat zijn de voordelen en risico's van deelname?

Onderzoek met de interview instrument onder andere doelgroepen laat zien dat deelnemers er met plezier naar terugkijken. Mensen vinden het prettig dat ze kunnen praten over dingen die belangrijk zijn (geweest) in hun leven. Verder is het interview een goede manier om dingen op een rij te zetten en uzelf beter te leren kennen.

Stel dat ik tijdens het interview wil stoppen, kan dat?

Deelname geschiedt op vrijwillige basis. Als u, om wat voor reden dan ook, tijdens het interview wilt stoppen, is dit mogelijk. Dit heeft voor u geen nadelige gevolgen.

In geval van een klacht zal de klachtenprocedure van de Radboud Universiteit Nijmegen gevolgd worden.

Hoe, wat, waar?

Het (eenmalige) interview duurt ongeveer 1,5 uur. Ondergetekende zal het interview afnemen. Wanneer u deelneemt ontvangt u hiervoor *geen* financiële vergoeding. Wel kunt u een schriftelijke weergave van het interview ontvangen. Ook kunt u desgewenst te zijner tijd de resultaten van het onderzoek ontvangen. Voorafgaand aan het interview zal u gevraagd worden met een handtekening toestemming te verlenen voor het afnemen van het interview. Bij het gesprek zijn alleen u en de interviewer aanwezig.

Ten slotte

Ik hoop dat ik u hiermee voldoende informatie heb gegeven. Mocht u nog vragen hebben of een onafhankelijk oordeel willen over dit onderzoek, dan kunt u contact opnemen met mijn begeleider dhr. dr. Michael Schreier-Rath (telefoon: 024- XXX).

Met vriendelijke groet,

Wiki Dijkstra

Tel: XXX

Email: XXX

Bijlage B. Informed consent formulier

“TOESTEMMINGSVERKLARING”

voor deelname aan het wetenschappelijk onderzoek:

“Contingentie in het licht van leegte - een fenomenologisch onderzoek naar de leegte van fenomenen”

Ik ben naar tevredenheid over het onderzoek geïnformeerd. Ik heb de schriftelijke informatie goed gelezen. Ik ben in de gelegenheid gesteld om vragen over het onderzoek te stellen. Mijn vragen zijn naar tevredenheid beantwoord. Ik heb goed over deelname aan het onderzoek kunnen nadenken. Ik heb het recht mijn toestemming op ieder moment weer in te trekken zonder dat ik daarvoor een reden behoef op te geven.

Ik stem toe met deelname aan het onderzoek.

Naam :

Geboortedatum :

Telefoonnummer (nodig voor de interviewer die contact met u opneemt):

Evt. emailadres :

Handtekening :

Datum:

Eén formulier is voor u zelf. Het andere formulier kunt u na ondertekening teruggeven aan de interviewer

Ondergetekende, student Master Religiewetenschappen (programma Geestelijke Verzorging), verklaart dat de hierboven genoemde persoon zowel schriftelijk als mondeling over het bovenvermelde onderzoek geïnformeerd is. Zij verklaart tevens dat een voortijdige beëindiging van de deelname door bovengenoemde persoon van geen enkele invloed zal zijn.

Naam :

Functie :

Handtekening :

Datum:

MEI 2025

Om te beginnen zal ik u vragen uw dagelijkse practice te beschrijven. Vervolgens zullen vragen gesteld worden over uw levenservaringen, over wat dit voor u betekent en hoe u deze situatie een plaats geeft. We doen dit met behulp van een levenslijn met hoogte- en dieptepunten in uw leven die u zelf aangeeft.

Hulpmiddelen bij dit onderzoek:

- **Formulier waarop de levenslijn getekend kan worden (A4)**
- **Tabel met de omschrijving van geluk, ongeluk, prestatie en falen**
- **Tabel met de omschrijving van geschenk, tragiek, plicht/taak en schuld.**
- **Drie Tabellen voor de omschrijving van genade, verlatenheid, roeping, en zonde middels God, iets en een Hogere Macht.**

Deel 1: leegte/Zijnsöorientatie

Ik zou graag willen weten hoe je je levensovertuiging in praktijk brengt.

Vraag 1.1

Hoe is Zijnsoriëntatie op jouw pad gekomen?

Vraag 1.2

Hoe ziet je dagelijkse practice eruit?

Vraag 1.3

Op welke manier vormt leegte-besef hier een onderdeel van?

(Welke meditatieve methode volg je om de ervaring van leegte op te roepen?)

Vraag 1.4

Hoe houd je je inspiratie levend in het dagelijks leven?

Vraag 1.5

Wat zijn je belangrijkste inspiratiebronnen in het leven en in je beoefening?

Deel 2: Levenslijn tekenen

Wil je, zonder er veel bij na te denken, je eigen levenslijn tekenen vanaf de geboorte tot nu en daarbij de hoogte- en dieptepunten aangeven?

Een voorbeeld laten zien en eventueel een voorbeeld tekenen (zie 'Hulpmiddelen').

Let op: bij het verkennen van de betekenis van de hoogte- en de dieptepunten in het verleden gaat het altijd om de betekenis die men er toen aan gaf.

Vraag 2.1

Wil je bij elk van de hoogte- en dieptepunten op deze levenslijn in het kort *met een enkel trefwoord* aangeven wat er is gebeurd en hoe oud je toen was?

Gebeurtenis	Leeftijd
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	

Vraag 2.2

Wat vind je de drie belangrijkste gebeurtenissen in je leven? Welke drie (of vier) gebeurtenissen uit het verleden zijn voor jou het meest bepalend geweest in je levensloop? (waren meest bepalend of sterk van betekenis, van invloed, sterk bijgebleven)

Vragenlijst 3 eerst helemaal afnemen voor gebeurtenis 1, daarna teruggaan naar gebeurtenis 2 en eventueel daarna 3.

Ik ga nu een aantal vragen stellen over deze gebeurtenis.

Deel 3: Het verkennen van de levenslijn

Vraag 3.1

Kun je vertellen **wat** er is gebeurd?

Vraag 3.2

Ging het toen om een **hoogte- of een dieptepunt**? (*aankruisen*) Wat maakte het tot een hoogte- of een dieptepunt?

Vraag 3.3

Moest deze gebeurtenis **onvermijdelijk** gebeuren in jouw leven?

(Had iemand iets kunnen doen/nalaten zodat dit niet gebeurde?)

(Was een ander handelen mogelijk geweest?)

(Had iemand iets kunnen veranderen?)

(Heeft iemand de vrije keuze gehad om iets (anders) te doen/na te laten enz.?)

(Zie je het als een noodzakelijkheid?)

Vraag 3.4

Had deze gebeurtenis kunnen worden **voorspeld**?

Vraag 3.5

Kun je een sluitend antwoord geven op de vraag "**Waarom**"?

(het moest gebeuren?)

(Is er een oorzaak aan te wijzen die sluitend is dat dit moest gebeuren?)

(Als deze gebeurtenis geen fout, geen opdracht en zelfs geen les zou zijn... *wat zou ze dan zijn?*)

Vraag 3.6

Kwam de gebeurtenis voor je **verwacht of onverwachts**? (*aankruisen*)

Wat maakte het tot een verwachte of onverwachtse gebeurtenis?

Vraag 3.7

Welke **emotie** riep deze gebeurtenis bij je op? (*kies uit de lijst, zie 'hulpmiddelen'*)

Wat maakte dat je je zo voelde?

Vraag 3.8

Wie of wat was/is er volgens jou **verantwoordelijk** voor dat de gebeurtenis in je leven heeft plaatsgevonden? Ben jij dat of iets of iemand anders?

Kun je dit uitleggen?

Vraag 3.9

(keuzekaartjes: geluk, ongeluk, prestatie, falen – zie 'hulpmiddelen')

Welk woord geeft het best weer hoe je toen dacht over deze gebeurtenis?

Kun je uitleggen hoe je tot de keuze van dit woord bent gekomen?

Vraag 3.10 (keuzekaartjes: geschenk, tragiek, plicht, schuld – zie ‘hulpmiddelen’)
Vindt je dat een van de volgende woorden nòg beter weergeeft hoe u toen dacht over deze gebeurtenis? Alleen als je het een *beter* woord vindt of aanvult.
Kun je uitleggen hoe je tot de keuze van dit woord bent gekomen?

Vraag 3.11 (keuzekaartjes: genade, verlatenheid, roeping, zonde)
Vindt je dat een van de volgende woorden nòg beter weergeeft hoe u denkt over deze gebeurtenis? Alleen als je het een *beter* woord vindt of aanvult, schrijf je het op.
Kun je uitleggen hoe je tot de keuze van dit woord bent gekomen?

Vraag 3.12
Heeft deze gebeurtenis voor jou op de een af andere wijze te maken het een **hogere werkelijkheid**?

Vraag 3.13
Heeft Zijnsoriëntatie verandert hoe je terugkijkt op deze gebeurtenis?/Wat betekende deze gebeurtenis voor jouw pad?

Vraag 3.14
Wat gebeurt er wanneer je deze gebeurtenis bekijkt vanuit het perspectief van pure openheid of leegte?

 Hetzelfde met gebeurtenis 2 (en 3)

Deel 4: Afsluiting interview

Vraag 4.1

Als je terugkijkt op uw levenslijn met de hoogte- en dieptepunten, wat is volgens jou het verbindende thema? Dit wordt ook wel “de rode draad” genoemd.

(Hoe ben je hierop gekomen?)

Vraag 4.2

Hoe was het voor jou om dit interview te doen?

Vraag 4.3

Is er volgens jou iets van belang waar niet naar gevraagd is en dat je toch nog zou willen vertellen?

Hulpmiddelen bij het semigestructureerde interview

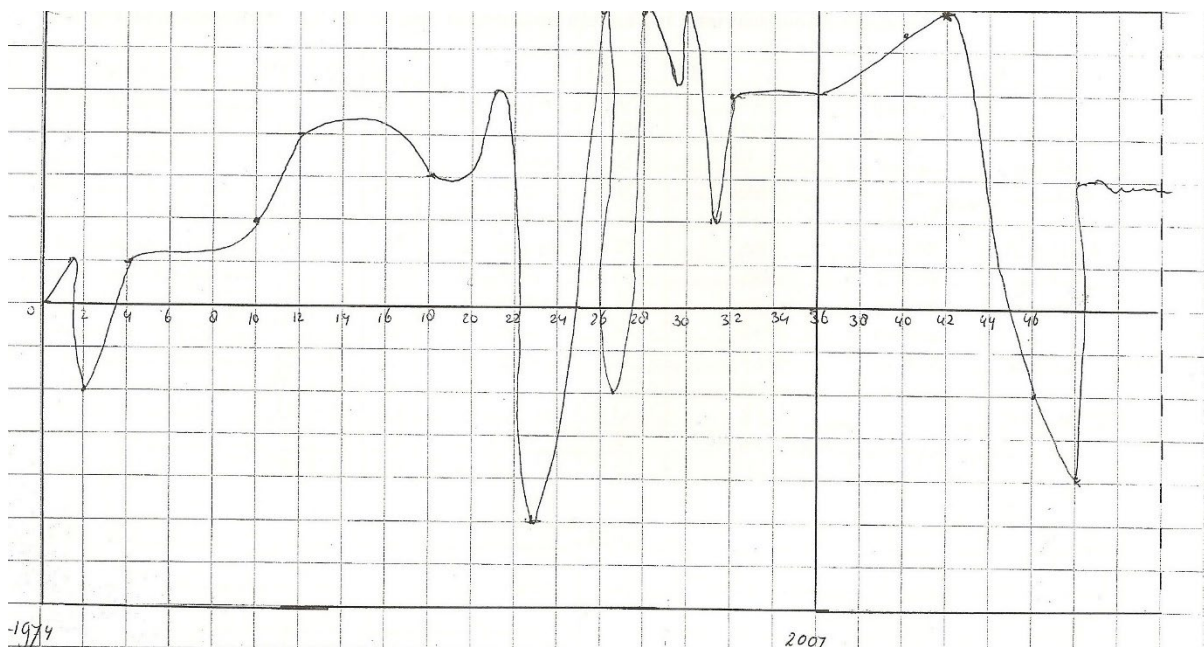
Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen

Radboud Universiteit Nijmegen

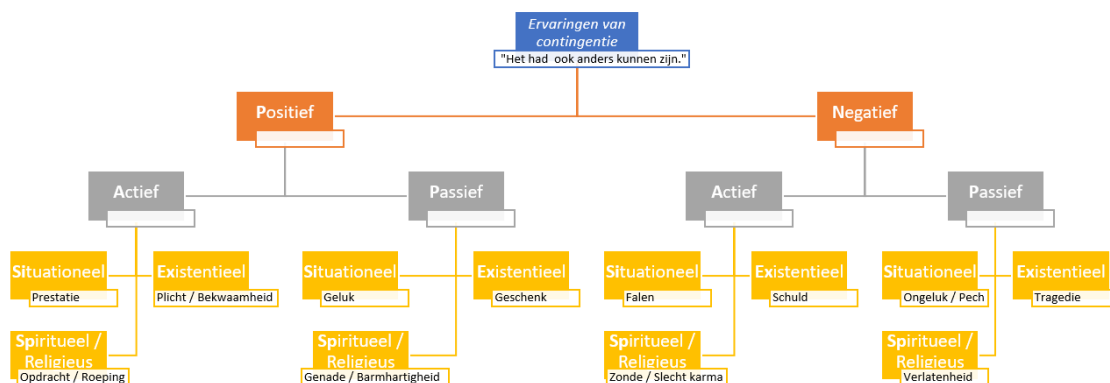
2022

© RU Nijmegen, J. van den Brand/M. Scherer-Rath/C. Hermans

Voorbeeld van een getekende levenslijn

Figuur 1: Aspecten en Dimensies van Contingente Levenservaringen (ADCL).

Tabel 3: omschrijving geluk, ongeluk, prestatie en falen

Geluk / Kans / ...	De gebeurtenis is een <i>gunstige</i> loop van de omstandigheden.
Ongeluk / Pech / ...	De gebeurtenis is een <i>ongunstige</i> loop van de omstandigheden.
Prestatie / Verdienste / ...	De <i>positieve</i> gebeurtenis is door mij tot stand gebracht.
Falen / Tekortkomen / ...	De <i>negatieve</i> gebeurtenis is door mij tot stand gebracht, of heeft door mijn falen plaats kunnen vinden.

Tabel 4: omschrijving geschenk, tragiek, plicht/taak en schuld

Geschenk / Cadeau / ...	De gebeurtenis is mij overkomen en ik ben <i>positief</i> over de nieuwe, betere mogelijkheden die hierdoor zijn ontstaan voor mij.
Tragiek / Noodlot / ...	De gebeurtenis is mij overkomen en ik ben <i>negatief</i> over wat deze mij heeft aangedaan of aan mogelijkheden heeft ontnomen.
Taak / Plicht / ...	Dit hoor ik te doen, dit wordt van mij verwacht.
Schuld / eigen verantwoordelijk- heid / ...	Ik ben zelf verantwoordelijk voor wat verkeerd is gegaan of nagelaten.

Tabel 5: omschrijving genade, verlatenheid, roeping en zonde met God

<p>Genade / Barmhartigheid / ...</p>	<p>De gebeurtenis is mij overkomen <i>door toedoen van God / Iets Hogers</i> en ik ben <i>positief</i> over de nieuwe, betere mogelijkheden die hierdoor zijn ontstaan voor mij.</p>
<p>Verlatenheid / Eenzaamheid / ...</p>	<p>De gebeurtenis is mij overkomen en ik ben <i>negatief</i> over wat deze mij heeft aangedaan of aan mogelijkheden heeft ontnomen. <i>Ik mis hierin de aanwezigheid of ondersteuning van God / Iets Hogers.</i></p>
<p>Roeping / Opdracht / ...</p>	<p>Dit hoor ik te doen, dit wordt van mij verwacht <i>door God / Iets Hogers.</i></p>
<p>Zonde / slecht Karma/ Dwaling / ...</p>	<p>Ik ben <i>ten overstaan van God / Iets Hogers</i>, verantwoordelijk voor wat verkeerd is gegaan of nagelaten.</p>

Bijlage D. Idiografische analyse van de ervaringen van contingentie

Analyse casus 1 — Overlijden moeder (R1)

Samenvattende observaties

De respondent beschrijft het overlijden van haar moeder, na een periode van intensieve mantelzorg. Haar moeder was dementerend en kwam na een val in een palliatieve fase terecht. Kort voor haar dood was er een uitzonderlijk moment van erkenning tussen moeder en dochter (*“ik ben zo blij dat jij er bent”*), wat de respondent diep raakte. Na het overlijden voelde zij opluchting, vrijheid en ervoer zij een grote toename aan energie en productiviteit. Ze beschouwt de ervaring uiteindelijk als een hoogtepunt.

Eerste analyse

- Onvermijdelijk?
Ja: sterven wordt als een natuurlijk en onvermijdelijk gegeven ervaren: *“Mensen gaan dood.”*
- Voorspelbaar?
Ja: zeker in de laatste fase was het verloop voorspelbaar: *“Omdat ze palliatief verzorgd werd, was het zo van: het gaat binnen drie dagen gebeuren.”*
- Verwacht?
Ja: door de palliatieve situatie was het overlijden verwacht.
- Open of gesloten contingentie?
Beide: sterven wordt als natuurlijk verloop geaccepteerd en niet als werkelijk contingentie verstoring ervaren, later in het gesprek verschuift dit naar ontvangen van de contingentie.
- Verantwoordelijkheid?
 - Voor het gebeuren zelf: *“Mijn moeder is verantwoordelijk geweest voor haar leven en haar einde.”*
 - Voor de omgang ermee: De respondent ziet zichzelf als verantwoordelijk voor haar eigen verwerking: *“Ik ben verantwoordelijk voor hoe ik daarmee omga.”*
- Verwijzing naar hogere werkelijkheid?
Een spiritueel perspectief van intergenerationele overdracht, karma en lijden: *“Haar karma, of haar trauma's, dat ik die heb geërfd als oudste dochter.” “Mijn eigen erfenis aan lijden kan ik doorgeven, of ik kan het zien. Daarmee verminder ik dus het lijden in de wereld.”*

ADCL-analyse (Scherer-Rath)

<i>Dimensie</i>	<i>Passief - Positief</i>	<i>Actief - Positief</i>	<i>Passief - Negatief</i>	<i>Actief - Negatief</i>
<i>Situationeel</i>	Opluchting na lange mantelzorg: <i>“Ik was gewoon ontzettend blij dat ik van die zorg verlost was.”</i>	Goed voor zichzelf leren zorgen tijdens mantelzorg: <i>“Ik heb daarin wel geleerd om goed voor mezelf te zorgen.”</i>	n.v.t	n.v.t.
<i>Existentieel</i>	Existentieel betekenisvol moment van erkenning: <i>“Ik ben zo blij dat jij er bent.”</i>	Verantwoordelijkheid nemen voor eigen verwerking: <i>“Ik kijk met veel voldoening op terug. Ik had het niet anders kunnen doen.”</i>	n.v.t	n.v.t.

Spiritueel	Vrijgekomen energie na overlijden: <i>“Daarna was ik vrij, en ik ben toen ontzettend productief geworden.”</i>	Doorbreken van intergenerationeel lijden: <i>“Mijn taak om die dingen in mijzelf op te lossen.”</i>	n.v.t.	n.v.t.
-------------------	--	---	--------	--------

Notitie onderzoeker

De ervaring wordt door de respondent overwegend als positief geduid. Er is zowel sprake van passieve elementen als van actieve elementen. Dit maakt duidelijk dat het onderscheid tussen actief en passief voor de respondent niet eenduidig te trekken is, maar fenomenologisch door elkaar loopt. Binnen de spirituele dimensie wordt een tweedeling zichtbaar: enerzijds een karmisch geïnspireerd interpretatiekader, anderzijds wordt in de latere reflectie op sterfelijkheid een nonduale herkenning van leegte zichtbaar waarin leven en dood als onderscheid verdwijnen.

Narratieve integratiemodi (Kruizinga et al.)

Modus	Kernkenmerk	Toepassing hier (incl. citaten/parafrazen)
Ontkenning	Ervaring wordt niet als contingent erkend	Het overlijden wordt kort gerationaliseerd als logisch gevolg van ouderdom: <i>“Mensen gaan dood.”</i>
Erkenning	Ervaring wordt onder ogen gezien	Dubbelheid van gevoelens erkent: <i>“Een soort van schrik... maar ook opluchting.”</i>
Acceptatie	Ervaring wordt geïntegreerd in bestaand zelfverhaal	Integratie in het levensverhaal: <i>“Ik kijk er met veel voldoening op terug. Ik had het niet anders kunnen doen.”</i>
Ontvangen	Ervaring leidt tot transformatie & zelftranscendentie	Vrijgekomen energie en productiviteit na de zorgtaak: <i>“Daarna was ik vrij, en ik ben toen ontzettend productief geworden.”</i>
Toe-eigenen	Herkenning als spontane expressie van nonduale openheid	Herkenning van leegte-inzicht: <i>“Ja, eigenlijk kom ik dan op mijn eigen sterfelijkheid, en sterfelijkheid, en hoe het ten diepste er niet toe doet. [...] Of ze wel of niet leeft, of ik wel of niet leef.”</i>

Notitie onderzoeker

Deze casus laat een verwerking zien die overwegend binnen het narratieve raamwerk vorm krijgt. Er is sprake van duidelijke gelaagdheid: de ervaring wordt aanvankelijk gerationaliseerd als logisch gevolg van ouderdom (ontkenning), gevolgd door erkenning van de ambivalente gevoelens van verlies en opluchting. Vervolgens wordt de gebeurtenis geïntegreerd binnen het levensverhaal (acceptatie), waarna ruimte ontstaat voor een zelftranscendente beweging waarin energie en creativiteit vrijkomt (ontvangen). In de latere reflectie op sterfelijkheid verschijnt een nonduale herkenning van verschijnselen als stromend gebeuren voorbij leven en dood (toe-eigenen).

Analyse casus 2 – Scheiding (R1)

Samenvattende observaties

De respondent beschrijft haar scheiding als een existentiële wending waarin ze zich losmaakt van conventionele normen en verwachtingen omtrent huwelijk en vrouw-zijn. De beslissing om haar eerste huwelijk te beëindigen markeert een overgang van leven naar maatschappelijke normen (“je hoort getrouwd te zijn”) naar het volgen van een eigen innerlijke gerichtheid (“dit wil ik”). De scheiding wordt beleefd als een moeilijk maar vruchtbaar keerpunt: het ontstaan van een psychologische leegte waarin angst voor eenzaamheid gepaard gaat met bevrijding, heroriëntatie en een nieuwe relatie waarin een diepere liefde ontvouwt.

Eerste analyse

- Onvermijdelijk?
Ja: “Gezien wie ik was en wat ik eigenlijk werkelijk wilde, had dat moeten gebeuren.”
- Voorspelbaar?
Terugkijkend wel: “Toen niet, misschien wel door anderen, niet door mij.”
- Verwacht?
Niet verwacht en niet onverwacht: “Ik had eigenlijk helemaal geen verwachtingen geloof ik.”
- Open of gesloten contingentie?
Open contingentie. Het besluit ontstaat vanuit een innerlijk proces van individuatie en zelfherkenning, zonder dat er sprake is van een dwingende externe oorzaak.
- Verantwoordelijkheid?
Zijzelf: “Nou, ik.”
- Verwijzing naar hogere werkelijkheid?
Geen externe hogere instantie; wel een innerlijk spiritueel resoneren: “Ik denk wel dat ik van begin af aan iets had met het spirituele waardoor ik dus niet ben blijven hangen.”

ADCL-analyse (Scherer-Rath)

	<i>Passief -</i>			
<i>Dimensie</i>	<i>Positief</i>	<i>Actief - Positief</i>	<i>Passief - Negatief</i>	<i>Actief - Negatief</i>
<i>Situationeel</i>	n.v.t.	“Ik heb de knoop doorgehakt”	“Dat gat, dat was aanvankelijk ook angstaanjagend”	“Ik had onvoldoende houvast aan mezelf”
<i>Existentieel</i>	n.v.t.	“Ik koos voor deze man en dat kwam uit een hele andere laag”	“Angst voor alleen zijn, voor eenzaamheid”	“Ik wist niet wat ik zelf wilde”
<i>Spiritueel</i>	n.v.t.	“Ik heb geleerd om te ontdekken wat liefde was”	n.v.t.	n.v.t.

Notitie onderzoeker

De respondent beschrijft een existentieel geladen beslissing waarin actieve en passieve dimensies verweven zijn: enerzijds neemt zij zelfbewust de beslissing (“ik heb de knoop doorgehakt”), anderzijds is er sprake van innerlijke verwarring en normatief bepaald leven voorafgaand aan het besluit (“ik wist niet wat ik zelf wilde”, “het hoort zo”). In spirituele zin duidt zij de ervaring als een

groei in liefde en een leerproces naar werkelijke nabijheid aan zichzelf, waarbij de ervaring van liefde wordt verdiept. De situatie valt moeilijk binnen heldere scheidingen van positief-negatief; ze benoemt zelf de complexe gelaagdheid: *“een dieptepunt, maar eigenlijk ook vruchtbaar”*. Het ADCL-model biedt houvast, maar is in de nuance begrensd door deze verwevenheid.

Narratieve integratiemodi (Kruizinga et al.)

Modus	Kernkenmerk	Toepassing hier (incl. citaten/parafrazen)
Ontkenning	Ervaring wordt niet als contingent erkend	In het vroege huwelijk wordt geleefd vanuit normatief patroon: <i>“ik had totaal geen idee wat liefde inhield.”</i>
Erkenning	Ervaring wordt onder ogen gezien	Het besef dat het huwelijk niet past: <i>“dit huwelijk paste gewoon niet bij mij.”</i>
Acceptatie	Ervaring wordt geïntegreerd in bestaand zelfverhaal	Ze neemt verantwoordelijkheid zonder schuld: <i>“ik ben wel verantwoordelijk”</i> Ook: <i>“toen het eenmaal zover was, hebben we gewoon goed samengewerkt.”</i>
Ontvangen	Ervaring leidt tot transformatie & zelftranscendentie	<i>“Ik sta nu met de rug tegen de muur. En zo voelde dat. En dat voelde ook niet per se slecht.”</i>
Toe-eigenen	Herkenning als spontane expressie van nonduale openheid	In de huidige relatie ervaart ze het vermogen om zonder gehechtheid in verbinding te zijn: <i>“we hebben wel een relatie, maar we zijn Gewaarzijn”</i> ; Verschillen worden vrijgelaten binnen de openheid: <i>“het toelaten van verschillen [...] niet vanuit symbiose, maar vanuit realisme: dit is de situatie.”</i>

Notitie onderzoeker

De respondent beschrijft haar scheiding als een kantelpunt waarin zij zich losmaakt van normen, conventies en identificaties die lange tijd haar keuzen bepaalden. Het huwelijk met haar eerste partner ontstond aanvankelijk vanuit conformeren aan maatschappelijke verwachtingen (*“je hoort als vrouw getrouwd te zijn”*), zonder dat zij werkelijk haar eigen verlangende (*“ik had totaal geen idee wat liefde inhield”*). In deze vroege fase kan gesproken worden van ontkenning in de zin van Kruizinga: er is geen erkenning van de contingentie van haar levenskeuze, noch van de innerlijke discrepantie daarin. Gaandeweg ontstaat erkenning van de innerlijke spanning: een groeiend besef dat het huwelijk haar ware verlangende naar nabijheid en liefde niet vervult. Deze erkenning wordt vergezeld van gevoelens van angst en existentiële onzekerheid (*“dat gat was aanvankelijk ook angstaanjagend”*), maar opent tevens de weg naar acceptatie. In het besluit om de scheiding door te zetten verschijnt acceptatie als het omarmen van verantwoordelijkheid zonder in schuld te vervallen.

Ontvangen toont zich wanneer de respondent de psychologische leegte niet langer vermijdt, maar toelaat als ruimte voor een nieuwe oriëntatie: *“ik sta nu met de rug tegen de muur. En dat voelde ook niet per se slecht, meer van dieper kan ik niet vallen.”* In deze opening ontvouwt zich een ontvankelijkheid voor een nieuwe levensrichting waarin haar huidige relatie ontstaat, waarin liefde voortkomt uit een diepere innerlijke afstemming: *“dit kwam echt van: dit wil ik.”*

In haar latere reflectie wordt zichtbaar hoe deze ervaring zich verder heeft verdiept naar een vorm van toe-eigenen, in de zin van nonduale herkenning van haar open aard. Zij verwoordt dit als een besef waarin de relatie niet langer als gehechtheid functioneert, maar als vrije expressie van Gewaarzijn: *“We hebben wel een relatie, maar we zijn Gewaarzijn.”* Verschillen en spanningen worden niet meer als bedreiging ervaren, maar als uitdrukking van de openheid waarin zij en haar partner beiden vrij zijn: *“vooral de ander vrij laten, ik denk dat dat het belangrijkste is. Ik ben vrij, mijn man is ook vrij.”* Toe-eigenen verschijnt hier als een doorleefd vermogen om liefde, vrijheid en verschil samen te laten bestaan binnen de open, niet-hechtende aard van Gewaarzijn.

Analyse casus 3 – Padcoaching (R1)

Samenvattende observaties

De respondent beschrijft hoe tijdens een padcoaching een fundamenteel hechtvlak zichtbaar werd rond haar streven om Zijsoriëntatie en systeemvisie te integreren. In de ontmoeting met haar leraar wordt voor haar zichtbaar hoe het streven zelf een vorm van gehechtheid was. De formulering “*ik moet stoppen met integratie*” markeert het doorsnijden van deze gehechtheid. Na deze doorbraak volgt een korte crisis waarin vertrouwde oriëntatiepunten wegvallen: “*ik zat in een crisis, dat duurt even, maar dat is vruchtbaar én niet prettig.*” Binnen enkele dagen ontstaat een openheid waarin “*liefde voor mezelf en voor anderen*” spontaan opwelt. In de tijd daarna ontvouwt zich een vrije, spontane stroom waarin handelen voortkomt uit niet-doen, zonder streven: “*waar ik kansen zie, ontvouwt zich iets.*” De respondent beschouwt de gebeurtenis als een hoogtepunt.

Eerste analyse

- Onvermijdelijk?
Ja: in het licht van haar padloperschap moest deze doorbraak plaatsvinden. “*Gezien het feit dat ik mijn pad wil lopen en dat echt serieus neem, was het onvermijdelijk.*”
- Voorspelbaar?
Voor haarzelf niet, omdat het zich in een blinde vlek bevond: “*Ik niet, want het was een blinde vlek.*” Mogelijk wel door anderen: “*Ik denk dat anderen het wel konden voorspellen.*”
- Verwacht of onverwacht?
Onverwacht: “*Dat was toch een beetje onverwacht.*”
- Open of gesloten contingentie?
Open contingentie: het proces ontvouwt zich onverwacht vanuit de padcoaching; de ervaring is niet vooraf geordend of verklaard.
- Verantwoordelijkheid?
Een samenspel van haarzelf en haar leraar. “*Hans heeft zijn werk gedaan en ik heb mijn verantwoordelijkheid genomen door me hier open voor te stellen.*”
- Verwijzing naar hogere werkelijkheid?
Ja, geworteld in het nonduale perspectief: “*De werkelijkheid van Gewaarzijn. De werkelijkheid van wie wij werkelijk zijn.*” Het wordt ook als genadevol ervaren, via de aanwezigheid van de leraar: “*Dat is dus niet iets hogers in de zin van God of zo, maar Gewaarzijn.*”

ADCL-analyse (Scherer-Rath)

<i>Dimensie</i>	<i>Passief-Positief</i>	<i>Actief-Positief</i>	<i>Passief-Negatief</i>	<i>Actief-Negatief</i>
<i>Situationeel</i>	Liefdevolle ontspanning na het doorsnijden	Actief zorg dragen in de crisis: “ <i>ik heb een week vrijgenomen, goed voor mezelf zorgen.</i> ”	Initiële crisis na het loslaten: “ <i>ik zat in een wiebelige nietsheid.</i> ”	Onbewust streven naar integratie als identiteit: “ <i>een blinde vlek</i> ”
<i>Existentieel</i>	Niet-weten waarin identiteit ontspant: “ <i>ik zie wel.</i> ”	Erkennen en doorzien van het hechtvlak: “ <i>ik zag hoe waar dat was.</i> ”	Desoriëntatie bij het wegvallen van het streven:	Narcistische identificatie met ‘gezien willen worden’ door

			<i>“wat moet ik dan?”</i>	integratie: <i>“een hang-up.”</i>
Spiritueel	Openstromende liefde en helderheid: <i>“een warme, weldadige liefde.”</i>	Ontspannen manifesteren vanuit niet-doen: <i>“waar ik kansen zie, ontvouwt zich iets.”</i>	n.v.t.	n.v.t.

Notitie onderzoeker

Binnen het ADCL-model benoemt de respondent zowel negatieve als positieve aspecten, zowel actieve als passieve betrokkenheid. In haar eigen duiding worden deze polen niet rigide onderscheiden: de crisis wordt ervaren als noodzakelijke fase binnen haar spirituele ontwikkeling, waarin zowel de tijdelijke onrust als het loslaten een zinvolle plek krijgen. Het ADCL-model raakt hierdoor aan zijn begrenzing: de dynamiek wordt door haarzelf vooral als een groeibeweging binnen openheid en ontspanning geduid, waarbij het loslaten van identificaties ruimte schept voor het vrijer stromen van liefde als expressie van wie zij werkelijk is, eerder dan als strikt causale, psychologische verwerking.

Narratieve integratiemodi (Kruizinga)

Modus	Kernkenmerk	Toepassing bij deze casus (citaten/parafrasen)
Ontkenning	Ervaring wordt niet als contingent erkend	n.v.t.
Erkenning	Ervaring wordt onder ogen gezien	Herkent haar hechtvlak: <i>“ik zag hoe waar het was.”</i>
Acceptatie	Ervaring wordt geïntegreerd in bestaand zelfverhaal	Doorwerkt de crisis actief: <i>“Ik heb toen onmiddellijk een week vrijgenomen: ik ga daar nu even heel goed zijn voor mezelf.”</i> <i>“ik heb mezelf dankbaar dat ik het heb toegelaten.”</i>
Ontvangen	Ervaring leidt tot transformatie & zelftranscendentie	Opent zich voor niet-weten en niet-doen.
Toe-eigenen	Herkenning als spontane expressie van nonduale openheid	Expressie van openheid: <i>“waar ik kansen zie, ontvouwt zich iets.”</i>

Notitie onderzoeker

Deze casus laat zien hoe een subtiel maar diepgaand proces van zelfherkenning en doorbraak zich voltrekt op het spirituele pad van de respondent. De gebeurtenis verschijnt als een samenspel van een externe ingreep en een innerlijke herkenning van een blinde vlek. Direct ontstaat erkenning van de hechting aan een subtiel patroon, waarna een korte crisis doorleefd wordt in een actief-passieve houding: enerzijds kiest zij ervoor om de ruimte te nemen voor het proces, anderzijds laat zij de controle los en opent zich voor niet-weten.

Ontvangen manifesteert zich in de ontspanning in de situatie zoals die zich aandient (*“ik zie wel”*). In het vervolg ontstaat toe-eigenen: de beweging van het pad ontvouwt zich spontaan vanuit de inherente openheid van Gewaarzijn, waarin handelen, manifestatie en liefde moeiteloos samenvallen (*“het voelt heel erg als mij”, “liefde en helderheid, waar ik van geniet”*). Er is hier geen sprake meer van een positionerend subject dat iets bereikt of verwerkt; het handelen verschijnt spontaan uit de grond van open Zijn. Respondent positioneert zich niet meer als ‘doener’, maar als doorgeefkanaal van de manifestatiekracht van Gewaarzijn: *“Ik zit in een stroom van manifestatie, dynamische energie van Gewaarzijn, manifestatiekracht, levendigheid, die zich uitdrukt op als ‘mij’.”*

Analyse casus 4 – Dwarslaesie (R2)

Samenvattende observaties

De respondent beschrijft een ingrijpende gebeurtenis: acuut verlies van mobiliteit door een tumor in de wervelkolom, gevolgd door langdurige verlamdheid, meerdere operaties en blijvende beperkingen. Opmerkelijk is de manier waarop de ervaring wordt benaderd: zonder verzet, strijd of betekenisconstructie. De gebeurtenis wordt niet als drama of als zinvolle les gezien, maar verschijnt binnen een radicaal open perspectief waarin hoogte- en dieptepunten betekenisloos zijn geworden. Er is een diepe, non-duale openheid zichtbaar, waarin contingentie verschijnt als “gebeuren” zonder verhaal of causaliteit.

Eerste analyse

- Onvermijdelijk?
Nee. “*Het gebeurde.*” Respondent weigert causaliteit of noodzaak te postuleren.
- Voorspelbaar?
Nee. Er was lichaamsbewustzijn over het gaande proces, maar geen voorspellende kennis over de uitkomst: “*Niet in de zin van voorspellen.*”
- Verwacht?
Niet werkelijk. Er was lichamelijke intuïtie, maar geen verwachting van de ernst.
- Open of gesloten contingentie?
Radicaal open contingentie. Er wordt geen narratief, moreel of metafysisch verklarend kader aangebracht: “*Er is gebeuren.*” “*Geen omdat.*”
- Verantwoordelijkheid
 - Voor het gebeuren zelf: Niemand. “*Ik zou niemand kunnen vinden, gelukkig maar.*”
 - Voor de omgang ermee: Er is volledige acceptatie zonder subject dat iets doet: “*Er is gebeuren.*” Wel kiest respondent ervoor om te rusten in Gewaarzijn: “*Kijk, ik kan namelijk ook zeggen “alles is Gewaarzijn, dus het maakt niet uit”. Maar dat is ook een vrijbrief voor de psyche. Ik kies voor dat voorvormelijke, voor Gewaarzijn, terwijl ik ook weet: Gewaarzijn kan niks aangedaan worden, maar toch kies ik daarvoor. Dat is het. Want anders zou het ook kunnen zijn “Ja, nou alles is Gewaarzijn, ik kan er ook niks aan doen”. Dus die verantwoordelijkheid neem ik wel. Startpunt.*”
- Verwijzingen naar hogere werkelijkheid:
Ja, nonduaal: “*Alles heeft te maken met een hogere werkelijkheid. Niet deze gebeurtenis an sich. Alles. Alles. Er is alleen maar... [...] alles is Gewaarzijn. En komt voort uit, maar voorbij inspanning en oorzakelijkheid. En voorbij goed en fout.*”

ADCL-analyse (Scherer-Rath)

<i>Dimensie</i>	<i>Passief - Positief</i>	<i>Actief - Positief</i>	<i>Passief - Negatief</i>	<i>Actief - Negatief</i>
<i>Situationeel</i>	(opgeheven)	(opgeheven)	(opgeheven)	(opgeheven)
<i>Existentieel</i>	(opgeheven)	(opgeheven)	(opgeheven)	(opgeheven)
<i>Spiritueel</i>	(opgeheven)	(opgeheven)	(opgeheven)	(opgeheven)

Notitie onderzoeker

In alle dimensies is het onderscheid actief/passief en negatief/positief opgeheven in non-duale openheid: er is verschijnen. De gebeurtenis wordt niet narratief geïnterpreteerd maar verschijnt als

louter gebeuren zonder verhaal of ordening. Respondent kan van daaruit wel vertellen wat er situationeel heeft plaatsgevonden, maar duidt dit niet. Dit wordt zichtbaar in de uitspraken van de respondent waarin ze verwoordt dat verlamd zijn haar niet bepaalt, waarin ze benoemt dat er niets is en enkel gebeuren, wat ze overigens volledig vertrouwd: *“Vertrouwen in niets. Ja. De leegte.”* Bij de ADCL keuzekaartjes geeft de respondent expliciet aan dat ze zich niet laat meeslepen in de voorgelegde ordening omdat ze zich richt op Dharmakaya, het roerloze, waar het gelukkig is en waar gebeuren plaatsvindt zonder dat ze er in meegaat: *“Nee, het is causaal, hè. Zo denk ik dus niet. Nee, er is gebeuren en... [...] Het bepaalt me niet. [...] Het zou een heel verhaal kunnen worden. Je zou er een prachtverhaal van kunnen maken, maar... Helaas. Lukt niet!”*

Narratieve integratiemodi (Kruizinga et al.)

Modus	Kernkenmerk	Toepassing (incl. citaten/parafrasen)
Ontkenning	Ervaring wordt niet als contingent erkend	n.v.t.
Erkenning	Ervaring wordt onder ogen gezien	<i>“Ik wist dat er iets speelde.”</i>
Acceptatie	Ervaring wordt geïntegreerd in bestaand zelfverhaal	n.v.t. Wordt radicaal overstegen.
Ontvangen	Ervaring leidt tot transformatie & zelftranscendentie	<i>“Vertrouwen in niets. Er is leegte. Er is gebeuren.”</i>
Toe-eigenen	Herkenning als spontane expressie van nonduale openheid	<i>“hoogte en dieptepunten bestaan niet vanuit daar. Dat is het punt. Er is niets. Er is gebeuren. En als we het een hoogtepunt gaan noemen, ja dan zetten we alleen maar de jubel vast. En als we het een dieptepunt noemen, dan zou het een drama zijn. Het is een jubeldrama. Het is alles.”</i> <i>“Op het moment dat ik echt rust als Dharmakaya kan ik zeggen: ik ben God en alles verschijnt als mij.”</i> <i>“Gewaarzijn is echt voorbij causaliteit. Er is geen omdat.”</i>

Notitie onderzoeker

Het model van Kruizinga is nagenoeg niet van toepassing, in deze casus verschijnt toe-eigenen onmiddellijk en direct. Er is geen positionerende zelf dat iets ontvangt; gebeurtenissen verschijnen direct als lege expressie binnen Gewaarzijn. Fenomenologisch zichtbaar is het wegvallen van elk narratief ordeningskader. Er is een vloeiend samenvallen van lotus-kwaliteit (het volledig toelaten van het gebeuren, inclusief de fysieke beperking en de schoonheid van het moment) en vajra-kwaliteit (het radicale doorzien van de leegte van verschijnselen, voorbij causaliteit). Zelfs taal als “geluk”, “pech”, “taak”, of “schuld” wordt door de respondent afgewezen als irrelevant. Ze rust in Gewaarzijn waarin het onderscheid tussen gebeurtenis en belever is opgelost.

Casus 5 - Offeren bij sterven partner (R2)

Samenvattende observaties

De respondent beschrijft een existentiële doorbraak tijdens het stervensproces van haar man. In een nacht waarin de volle realiteit van het naderende overlijden tot haar doordringt, laat ze het volledig waar zijn dat ze alles zal verliezen. In het dieptepunt van dit lijden vindt een doorbraak plaats naar een ervaring van lichtende gelukzaligheid, die ze beschrijft als de *“hand van God”* en *“kennendheid”*. Ze spreekt over overgave, devotie, en uiteindelijk over nonduale herkenning van openheid. De ervaring markeert een verschuiving van existentieel verlies naar spirituele realisatie.

Eerste analyse

- Onvermijdelijk?
Geen sluitend antwoord: *“Of dat nou moest, nou dat weet ik niet. Ik ben bij deze wel dankbaar.” “Ik moest alles uit de handen geven.”*
- Voorspelbaar?
“Nee, totaal onverwachts.”
- Verwacht?
Nee: *“We wisten wel dat hij dood zou gaan, dat wisten we wel.” “Maar deze ervaring [...] totaal onverwacht.”*
- Open of gesloten contingentie?
Open contingentie: de gebeurtenis wordt niet gerationaliseerd of gesloten; de respondent blijft in openheid met het niet-weten.
- Verantwoordelijkheid?
 - Voor het gebeuren: *“Nee.” “Ik zou nooit zeggen dat God ervoor heeft gezorgd dat mijn man zou gaan sterven.”*
 - Voor de omgang ermee: *“Ik heb het uit handen gegeven.” “Door mijn lijden te erkennen op dat moment [...] door realisme.”*
- Verwijzing naar hogere werkelijkheid?
“Ja, dit was het toewenden naar de hogere werkelijkheid.” Verdere beschrijvingen onderstrepen dit verder: *“Dit is zó de ontmoeting geweest met die pure openheid.” “Aangeraakt, als een verbinding met God.” “De hand van God.” “Barmhartigheid en genade kan ik daar wel voelen.”*

ADCL-analyse (Scherer-Rath)

Dimensie	Passief - Positief	Actief - Positief	Passief - Negatief	Actief - Negatief
Situationeel	n.v.t.	n.v.t.	<i>“alles kwijt, identiteit weg”</i>	n.v.t.
Existentieel	n.v.t.	<i>“ik heb het uit handen gegeven”, “door realisme”</i>	<i>“lijden waar laten zijn”, “het verdriet waar laten zijn”</i>	n.v.t.
Spiritueel	<i>“barmhartigheid”, “genade”, “verbinding met God”</i>	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.

Notitie onderzoeker

Het situationele verlies wordt existentieel en spiritueel doorgewerkt. Binnen het existentieel-spirituele domein is het actieve/passieve onderscheid gedeeltelijk opgeheven: de overgave (actief-passief) leidt tot een ervaring van nonduale openheid. De ervaring bevat zowel devotionele taal (“*hand van God*”) als nonduale formuleringen (“*het is er al*”, “*ontmoeting met pure openheid*”). Het ADCL-model wordt in de nonduale diepte begrensd; de ervaring transcendeert het causaal-morele onderscheid waarop het model leunt.

Narratieve integratiemodi (Kruizinga et al.)

<i>Modus</i>	<i>Kernkenmerk</i>	<i>Toepassing (incl. citaten/parafrasen)</i>
Ontkenning	Ervaring wordt niet als contingent erkend	n.v.t.
Erkenning	Ervaring wordt onder ogen gezien	Raakt door ziekte haar man, stiefkinderen, thuis en baan kwijt: “ <i>Nou kortom, ik had eigenlijk helemaal niets over.</i> ”
Acceptatie	Ervaring wordt geïntegreerd in bestaand zelfverhaal	“ <i>ik heb het uit handen gegeven</i> ”, “ <i>ik liet het waar zijn</i> ”
Ontvangen	Ervaring leidt tot transformatie & zelftranscendentie	“ <i>En toen werd ik 's nachts wakker. Echt lichtend, lichtend. Ik zou het nu de kennendheid zelf noemen die wakker is geworden.</i> ” “ <i>Verbonden met God</i> ”
Toe-eigenen	Herkenning als spontane expressie van nonduale openheid	“ <i>de leegte is er al</i> ”, “ <i>ontmoeting met pure openheid</i> ”, “ <i>roerloosheid</i> ”

Notitie onderzoeker

Er is een doorbraak zichtbaar vanuit existentieel lijden naar ontvangen. Opvallend is hoe ontvangen hier samenvalt met devotionele overgave en nonduale herkenning, waarin God, leegte en openheid in elkaars taalvelden verschijnen.

Aanvankelijk wordt het existentiële verlies volledig erkent: “*Alles wat normaal je identiteit bepaalt, was weg*”. In deze volstreekte erkenning volgt de stap van acceptatie, door haar expliciet verwoord als een bewust 'uit handen geven' (“*Ik heb echt bewust gedacht: ik moet het uit handen gaan geven*”), waarbij realisme als existentiële deugd wordt benoemd (“*Realisme vind ik een heel hoog goed*”). Deze overgave opent de weg naar ontvangen: een spontane doorbraak waarin contingentie volledig open blijft. Zij beschrijft hoe tijdens het nachtelijk ontwaken een lichtende ervaring aandient, die zij zowel devotioneel (“*de hand van God*”, “*verbinding met God*”, “*barmhartigheid en genade*”) als nonduaal (“*kennendheid zelf*”, “*ontmoeting met pure openheid*”, “*roerloosheid waar God zelf zit*”) duidt. Daarbij wordt de modus *ontvangen* naderhand steeds meer nonduaal verstaan: van aanvankelijke devotionele taal naar een directe openheid waarin contingentie haar kracht en onbepaaldheid behoudt. De respondent zelf beschouwt het als een geleidelijke verdieping van toewending naar de hogere werkelijkheid, waarbij het onderscheid tussen lijden en geluk transcendeert.

Het model van Kruizinga blijft toepasbaar, maar raakt hier zijn begrenzing: de ervaring overstijgt het narratieve ordenen en ontvouwt zich als een spontane zelfopheffing binnen nonduale leegteherkenning.

Analyse casus 6 – Visioen (R3)

Samenvattende observaties

De respondent beschrijft een onverwachte doorbraakervaring na een periode van existentieel vastlopen (*“ik zat in een soort moeras waar ik niet meer wist welke kant ik op moest”*). Tijdens een visioen valt in één moment alle complexiteit weg en volgt een onmiddellijke keuze: *“voor het liefje gaan”*. Een existentiële keuze voor presentie en liefde als levensoriëntatie, waarin werk, geld en sociale conventies ondergeschikt worden gemaakt.

Eerste analyse

- Onvermijdelijk?
“Nee, ik denk het niet. Ik denk dat ik er ook in had kunnen blijven hangen.” “Het voelde als iets dat wilde gebeuren.”
- Voorspelbaar?
“Ik had het niet kunnen voorspellen.”, “Achteraf gezien lijkt het zo logisch.”
- Verwacht?
“Ik zat gewoon in de shit, zeg maar. Mijn leven was helemaal niet gelopen zoals ik wilde. Ik had totaal niets verwacht. Dat is zoiets positiefs in één keer zo: boink!”
- Open of gesloten contingentie?
Open contingentie: *“Ergens bleef het nog buiten mij... Het is me een beetje overkomen.”*
- Verantwoordelijkheid?
 - Voor het gebeuren: *“Omdat ik een leraar had al lang, ik denk dat dat veel heeft gedaan. Toch mijn vertrouwen in Hans Knibbe. Mijn liefde voor Hans Knibbe ook.” “Ik heb ook een soort opening weten te cultiveren, waardoor het geschenk mij kon toevallen.” “Ik was er open genoeg voor dat mij dat kon overkomen.”*
 - Voor de omgang ermee: *“Ik ga gewoon het liefje op eerst zetten.”*
- Verwijzingen naar hogere werkelijkheid?
Ja, maar niet afgescheiden: *“Voor mij niet in de zin van... Een andere... Ja, hoe zou ik het zeggen? De hele werkelijkheid is hoger geworden. Dus er is niet een andere werkelijkheid naast de werkelijkheid. [...] als ik niet splits, dan is alles een soort magisch iets.”*

ADCL-analyse (Scherer-Rath)

<i>Dimensie</i>	<i>Passief - Positief</i>	<i>Actief - Positief</i>	<i>Passief - Negatief</i>	<i>Actief - Negatief</i>
<i>Situationeel</i>	<i>“geluk”, “geschenk”</i>	Padloperschap	<i>“ik zat in een soort moeras”</i>	n.v.t.
<i>Existentieel</i>	<i>“alle complexiteit werd transparant”</i>	<i>“ik was er open genoeg voor”, “ik ga het gewoon doen”</i>	<i>“ik wist niet meer welke kant ik op moest”</i>	n.v.t.
<i>Spiritueel</i>	<i>“het voelde als een soort zegen”</i>	<i>“ik kies voor het liefje”, “uitdrukking van Spirit”</i>	n.v.t.	n.v.t.

Notitie onderzoeker

De respondent verwoordt een doorbraak waarin existentieel lijden in één beweging oplost in helder inzicht; zij typeert dit als een hoogtepunt waarin ‘alles in één keer werd doorsneden’. De

voorafgaande stagnatie vormt de context waarin de gebeurtenis plaatsvindt, maar wordt door haar niet als voorbereiding of oorzaak benoemd. Actief en passief, positief en negatief zijn op het moment van de doorbraak niet meer afzonderlijk te onderscheiden. De spirituele duiding beweegt zich van ontvangen naar nonduaal: er is sprake van een hogere werkelijkheid, niet als entiteit naast de wereld, maar als een verruimde werkelijkheid waarin immanentie en transcendentie samenvallen (*“de hele werkelijkheid is hoger geworden”*). Binnen deze herkenning valt het onderscheid tussen oorzaak en gevolg weg, en verschijnt het gebeuren als spontaan zich-voltrekkende openheid: *“Als een sleutelpunt... Waardoor ik heb geleerd of ben beginnen te leren, maar ik heb mezelf daar wel toe gezet, beginnen te leren om alles als reeds Verlicht te gaan zien.”*

Narratieve integratiemodi (Kruizinga et al.)

Modus	Kernkenmerk	Toepassing (incl. citaten/parafrasen)
Ontkenning	Ervaring wordt niet als contingent erkend	n.v.t.
Erkenning	Ervaring wordt onder ogen gezien	De crisis wordt erkend: <i>“ik zat in een soort moeras”, “ik wist niet welke kant ik op moest”</i>
Acceptatie	Ervaring wordt geïntegreerd in bestaand zelfverhaal	<i>“het is me een beetje overkomen”</i>
Ontvangen	Ervaring leidt tot transformatie & zelftranscendentie	<i>“alle complexiteit werd transparant”, “geen afstand te overbruggen”, “direct contact”, “alles als reeds Verlicht zien”</i>
Toe-eigenen	Herkenning als spontane expressie van nonduale openheid	<i>“uitdrukking van Spirit”, “discipline van geluk”, “ik blijk zo te zijn”, “het pad is nu veel meer uitdrukking van”</i>

Notitie onderzoeker

Het beschreven visioen als ervaring van contingentie voltrekt zich onverwacht en direct. Binnen het Kruizinga-model is er sprake van een verschuiving van erkenning (existentiële verwarring) naar ontvangen (plotselinge doorbraak en heldere aanwezigheid). Ontvangen wordt hier tot toeëigening waarin haar leven uitdrukking wordt van Gewaarzijn zelf: *“het is geen betere versie van mezelf meer maken, maar een uitdrukking van Spirit.”* De realisatie blijft dynamisch en levendig, zonder matheid of abstractie: *“het is kruidig... rijk aan gevoel en ideeën... er gebeurt veel.”* Het onderscheid tussen voor en na wordt niet narratief opgelost maar in het moment zelf doorbroken. De keuze ‘voor het liefje’ verschijnt niet als instrumentele besluitvorming, maar als onmiddellijke expressie van aanwezigheid en vrijheid: *“je kunt het gewoon meteen doen.”* Vrijheid wordt daarbij niet begrepen als afzondering, maar als vrij kunnen zijn met alles, in open participatie met de werkelijkheid zoals zij verschijnt: *“ik hoef geen afstand te overbruggen, het is er meteen.”* De doorbraak toont de begrenzing van het model: de verwerking onttrekt zich aan het lineaire narratief en voltrekt zich als spontane zelftranscenderende beweging waarin contingentie en zelfbegrip samen oplossen in nonduale openheid.

Analyse casus 7 – Arresteren vader (R3)

Samenvattende observaties

De respondent beschrijft een ingrijpende gebeurtenis uit haar jeugd: het laten arresteren van haar vader na herhaald huiselijk geweld. De context was een gewelddadige en verwaarlozende thuissituatie waarin zij zich genoodzaakt voelde de verantwoordelijkheid op zich te nemen. De arrestatie markeert voor haar een dieptepunt (het geweld) én een hoogtepunt (de succesvolle arrestatie en bevrijding). Later reflecteert ze vanuit Zijnsoriëntatie en non-duale openheid op deze gebeurtenis, waarbij de lading van het verleden is geneutraliseerd.

Eerste analyse

- Onvermijdelijk?
Het was niet noodzakelijk maar heeft bepalend uitgewerkt: *“Ik denk dat het niet onvermijdelijk was. Ik denk dat het ook anders had kunnen lopen.” “Als dat niet was gebeurd, dan had ik echt een heel ander leven gehad.”*
- Voorspelbaar?
“Ik had er een hard hoofd in dat dat echt iets zou opleveren.”
- Verwacht?
“Onverwacht eigenlijk. Ja, ik had wel gebeld enzo, maar ik had niet verwacht dat het zou lukken.”
- Open of gesloten contingentie?
Open contingentie: *“Dingen kunnen ook behoorlijk toevallig gebeuren. En daar ben ik op m’n gemak mee eigenlijk ook wel.”*
- Verantwoordelijkheid?
 - Voor het gebeuren:
“Dat was mijn project als het ware.” “Ik heb daar mezelf echt wel gemobiliseerd om dit toch proberen voor mekaar te krijgen.”
 - Voor de omgang ermee:
“Ik zorgde dat ik dat dubbeltje had en dat ik... Ja, dat was echt iets wat... Dat was mijn project.”
- Verwijzingen naar hogere werkelijkheid?
Ja, subtiel en nonduaal gearticuleerd: *“Er was altijd iets geweest wat ook gewoon intact bleef [...] een soort loyaliteit naar iets wat, over de mensenwereld heen... wat ik dan niet wist dat het was.” “Hoe meer je met non-dualiteit, met leegte bezighoudt, hoe meer je merkt dat alle betekenissen die er zijn, dat dat eigenlijk een activiteit is van mij.” “Het is veel mysterieuzer dan mijn psyche daarvan maakt.”*

ADCL-analyse (Scherer-Rath)

<i>Dimensie</i>	<i>Passief - Positief</i>	<i>Actief - Positief</i>	<i>Passief - Negatief</i>	<i>Actief - Negatief</i>
<i>Situationeel</i>	n.v.t.	<i>“Ik heb daar mezelf echt wel gemobiliseerd om dit toch proberen voor mekaar te krijgen.”</i>	<i>“Een van de vele geweldsincidenten waarbij mijn moeder klappen kreeg.”</i>	<i>“Ik had ook al moordfantasieën. Ik had ook altijd een mes bij me.”</i>

Existentieel	n.v.t.	<i>“Dit maakte heel erg de weg vrij om me open te stellen voor hele andere dingen.”</i>	<i>“Ik ben op de lagere school ook wel een keer heel depressief geweest en suïcidaal ook.”</i>	n.v.t.
Spiritueel	n.v.t.	<i>“Er was iets waar ik ook op kon vertrouwen [...] iets wat intact bleef.”</i>	n.v.t.	n.v.t.

Notitie onderzoeker

De respondent beschrijft een ervaring waarin actief handelen binnen een situatie van passieve onmacht leidt tot een fundamentele levenswending. De actief-negatieve polen (geweld, agressieve impulsen) worden niet uitgeleefd maar getransformeerd via een besluit tot handelen. In de spirituele reflectie verdwijnt de causale logica: betekenis wordt niet ontkend, maar als projectie doorzien (*“alle betekenissen zijn activiteit van mij”*). De nonduale verwijzing verschijnt als een vroege en intuïtieve gevoeligheid voor iets ‘intacts’ dat buiten de sociale wereld valt, zonder over te gaan in een objectiverend metafysisch systeem: *“Er was altijd iets geweest wat ook gewoon intact bleef [...] een soort loyaliteit naar iets wat, over de mensenwereld heen... wat ik dan niet wist dat het was.”*

Narratieve integratiemodi (Kruizinga et al.)

Modus	Kernkenmerk	Toepassing (incl. citaten/parafrasen)
Ontkenning	Ervaring wordt niet als contingent erkend	n.v.t.
Erkenning	Ervaring wordt onder ogen gezien	<i>“Ik wist dat ik eten moest halen. Ik had toen al een missie.”</i>
Acceptatie	Ervaring wordt geïntegreerd in bestaand zelfverhaal	<i>“Als dat niet was gebeurd, dan had ik echt een heel ander leven gehad.”</i>
Ontvangen	Ervaring leidt tot transformatie & zelftranscendentie	<i>“Dit heeft echt bijgedragen aan mijn spirituele ontwikkeling.”</i>
Toe-eigenen	Herkenning als spontane expressie van nonduale openheid	<i>“Hoe meer je met non-dualiteit bezig bent, hoe meer je merkt dat alle betekenissen een activiteit van mij zijn.”</i>

Notitie onderzoeker

De respondent doorloopt erkenning en acceptatie vanuit vroege kinderlijke competentie en verantwoordelijkheid. Via zelfverantwoordelijk handelen (eigen initiatief tot het laten arresteren van de vader) ontstaat een eerste integratie binnen het levensverhaal. Ontvangen verschijnt met de herkenning van het transformerende karakter van de gebeurtenis: het moment markeert een existentiële wending die ruimte opent voor de verdere ontwikkeling.

In de reflectie van de respondent is de initiële transformatie (ontvangen) verinnerlijkt in een blijvende levenshouding (toe-eigenen), waarin nonduale openheid en praktische zelfverantwoordelijkheid samenkomen: de ervaring is niet langer geladen, maar wordt gedragen als helder aanwezig-zijn in het alledaagse leven (*“ik ben gewoon heel erg tevreden”, “het ligt op mijn eigen bordje”*). Betekenisgeving worden als activiteit herkend en losgelaten.

Het model van Kruizinga functioneert adequaat, maar spanning tussen narratief en nonduaal spreken worden retrospectief onderkend (*“vroeger een Hollywoodverhaal – nu: zo is het gegaan”*). Het onderscheid tussen oorzaak en gevolg wordt losgelaten ten gunste van een bredere openheid waarin contingentie mag verschijnen zonder fixatie. De gebeurtenis wordt niet langer gedragen door lading, maar door helderheid en aanwezigheid.

Analyse casus 8 – Kinderen (R4)

Samenvattende observaties

De respondent beschrijft het moederschap als een overweldigende, transformerende ervaring van liefde. Het krijgen van kinderen markeert voor haar een existentiële doorbraak waarin haar hart zich opent en zij zich losmaakt van conventionele levenspatronen. Aanvankelijk ervaart zij het moederschap als roeping of bestemming, maar na verloop van tijd en binnen het perspectief van Zijnsoriëntatie beschouwt zij deze ervaring als een expressie van openheid en Gewaarzijn zelf, zonder causaliteit of identificatie. De oorspronkelijke betekenisgeving wordt gaandeweg losgelaten ten gunste van een transparante, nonduale openheid waarin ook deze ervaring verschijnt als expressie van Zijn.

Eerste analyse

- Onvermijdelijk?
“Toen voelde het heel erg alsof... dit moest gebeuren.” “Nu denk ik: ik had ook geen kinderen kunnen krijgen. Had ook gekund!”
- Voorspelbaar?
“Als ik kijk vanuit mijn dagelijkse geest had ik dat logischerwijs wel kunnen bedenken.” “Je weet het niet.”
- Verwacht?
Zowel verwacht als onverwacht: *“En-en. Ik wilde het heel graag en we gingen ervoor. Maar ik wist niet of het ging lukken.”*
- Open of gesloten contingentie?
Open contingentie: *“Alles ligt open in die zin.” “Het is een expressie van Zijn.”*
- Verantwoordelijkheid?
“Ik kan niemand aanwijzen die daar verantwoordelijk voor is. Anders dan het goddelijke. Of ja... het leven zelf.”
- Verwijzingen naar hogere werkelijkheid?
Ja, expliciet nonduaal: *“Alles heeft te maken met een hogere werkelijkheid.” “Iets hogers dan mijn kleine ikje. Dat zeker. En het is niet ik, ik. Het is Gewaarzijn. Maar dat valt niet buiten mij.” “Het is niet iets of iemand buiten mij. Het is. Het is. Het is. Dát is de genade.”*

ADCL-analyse (Scherer-Rath)

Dimensie	Passief - Positief	Actief - Positief	Passief - Negatief	Actief - neg
Situationeel	<i>“geluk”, “cadeau”, “geschenk”</i>	<i>“ik koos ervoor om te stoppen met werken”</i>	<i>“twijfel of ik wel kinderen kon krijgen”</i>	n.v.t.
Existentieel	<i>“thuiskomen aan iets voorbij mij”</i>	<i>“het openen van mijn hart”</i>	<i>“een kinderlijke behebtheid met mezelf”</i>	n.v.t.
Spiritueel	<i>“alles is expressie van openheid zelf”</i>	<i>“alles wordt herkend als liefde”</i>	n.v.t.	n.v.t.

Notitie onderzoeker

De ervaring van het moederschap verschijnt als existentiële doorbraak waarin zingeving en identiteit zich aanvankelijk rondom het moederschap organiseren. In het perspectief van Zijnsoriëntatie valt

deze identificatie geleidelijk weg; de ervaring wordt niet langer gefixeerd als bestemming, maar verschijnt als open expressie binnen het veld van Gewaarzijn. Actief en passief zijn hier sterk verweven: er is een wens en handelen, maar tegelijkertijd wordt de causaliteit uiteindelijk losgelaten. De spirituele duiding verschuift van gevoel van roeping naar nonduale presentie: alles verschijnt als liefdevolle expressie van Zijn zonder externe oorzaak of doel. *“Zijnsoriëntatie heeft me zeg maar uit het blissvolle eigenlijk juist weggehaald. Meer een soort realisme ook gebracht.”* De ervaring wordt volledig opgenomen in een open mysterie waarin identificatie ermee oplost.

Narratieve integratiemodi (Kruizinga et al.)

Modus	Kernkenmerk	Toepassing (incl. citaten/parafrazen)
Ontkenning	Ervaring wordt niet als contingent erkend	<i>“Als ik kijk vanuit mijn dagelijkse geest had ik dat logischerwijs wel kunnen bedenken.”</i>
Erkenning	Ervaring wordt onder ogen gezien	<i>“ik wilde het heel graag”, “ik wist niet of het ging lukken”,</i>
Acceptatie	Ervaring wordt geïntegreerd in bestaand zelfverhaal	<i>“Toen voelde het heel erg alsof... Doel is niet het goede woord, maar wat is mijn rol hier op de planeet? Nou dat, moeder zijn.”</i>
Ontvangen	Ervaring leidt tot transformatie & zelftranscendentie	<i>“voor mij gaat het over het openen van mijn hart”, “Daar is ook iets wakker geworden, waardoor ik heel erg uit mijn normale hokje stapte.[...]Toen werd ik moeder en toen voelde ik echt van, wow, dit ben ik en ik ga het anders doen.”</i>
Toe-eigenen	Herkenning als spontane expressie van nonduale openheid	<i>“alles is expressie van openheid zelf”, “alles wordt herkend als liefde”, “alles is Gewaarzijn”, “ik hoef het niet vast te maken”, “ik ben echt voorbij dat, voorbij moeder, voorbij wat dan ook”</i>

Notitie onderzoeker

De ervaring van het moederschap verschijnt bij de respondent aanvankelijk als een diepgaand transformerende gebeurtenis, waarin zij spreekt van een overweldigende allesomvattende liefde en een gevoel van bestemming: *“Een gevoel van, dit is de bedoeling dat dit gebeurde.”* De contingentie van het moederschap wordt niet slechts erkend of geaccepteerd, maar ontvangen als een beweging die haar opent naar iets dat voorbij haar eerdere zelfstructuren reikt. Ontvangen toont zich hier als een transformerende ervaring waarin het moederschap een existentiële omslag teweegbrengt: van een op conventies en studies gericht leven, naar een direct gevoelde verbondenheid. Er is geen crisis voorafgaand aan deze beweging, maar wel een plotselinge verschuiving waarin het moederschap wordt ervaren als datgene waardoor ‘iets wakker wordt’.

In de verdere reflectie ontstaat een verschuiving naar toe-eigenen in de nonduale zin: het loslaten van iedere narratieve betekenisconstructie. De oorspronkelijke duiding van het moederschap wordt doorzien als een tijdelijke constructie: *“Zijnsoriëntatie heeft de ophanging eraan losgelaten.”* De respondent verwoordt hoe zelfs het moederschap geen constitutieve identiteit meer vormt: *“ik ben voorbij dat. Voorbij moeder, voorbij wat dan ook.”* Hier valt het onderscheid tussen belever en gebeurtenis weg, en verschijnt het moederschap als verschijning binnen de lege, open aard van Gewaarzijn. De contingentie van het moederschap wordt uiteindelijk niet geïntegreerd in een narratief, maar herkend als vanzelfsprekende expressie van de open leegte waarin niets wordt geïntegreerd of verklaard: *“Het heeft me veel gebracht en het is... En het blijft ook ergens... Insignificant in wie ik ben, wat we zijn. Dat is fantastisch. Want je kunt het verdriet en de lol ervan hebben, maar het is ook heel vrij. Het verschijnt allemaal, mijn liefde voor mijn kinderen, de zorgen... Het is eigenlijk als een soort doodgaan, als je dood bent, zit er ook niks meer wat je vasthoudt, wat je bindt. Ja, het is alleen maar licht.”*

Analyse casus 9 – Overgang middelbare school (R4)

Samenvattende observaties

De respondent beschrijft een existentiële breukervaring bij de overgang van haar veilige en vertrouwde basisschool naar de middelbare school. In deze overgang van het 'sprookje' van de kindertijd naar de onbekende werkelijkheid van de puberteit ervaart zij plots diepe minderwaardigheid, eenzaamheid en uitzichtloosheid. Ze verliest haar gevoel van verbondenheid en identiteit en beleeft het aanvankelijk als noodlottig en tragisch. Later, binnen haar spirituele ontwikkeling en Zijnsoriëntatie, herkadert zij deze ervaring als fundamentele leerweg waarin zij uit een symbiotisch ideaal diende los te breken. In deze beweging vindt zij een hernieuwd perspectief op de gebeurtenis waarin lijden en groei als onafgescheiden worden herkend.

Eerste analyse

- Onvermijdelijk?
“Ja, uiteraard.” “Ik moest gewoon aspecten van mezelf tegen gaan komen.”
- Voorspelbaar?
Nee: *“Ik denk niet dat het, voor mij was het in ieder geval echt een grote verrassing.”*
“Niets leek erop te wijzen dat ik zo in een minderwaardigheid terecht zou komen.”
- Verwacht?
“Heel onverwacht. Ja.”
- Open of gesloten contingentie?
Open contingentie: *“Nou dit is gebeurd, maar het had ook iets anders kunnen zijn. Het is dit. Het is dit geworden.”*
- Verantwoordelijkheid?
“Niemand.” “Het deed zich.”
- Verwijzingen naar hogere werkelijkheid?
Nonduaal: *“Alles heeft zo zijn plek.” “Alles dient zijn rol.” “Ook het lijden is groots.” “Het wordt zo luchtig. [...] De beklemming is weg.”*

ADCL-analyse (Scherer-Rath)

<i>Dimensie</i>	<i>Passief - Positief</i>	<i>Actief - Positief</i>	<i>Passief - Negatief</i>	<i>Actief - Negatief</i>
<i>Situationeel</i>	n.v.t.	n.v.t.	<i>“verloren”, “uitzichtloos”, “ik voelde me uit de boot geflikkerd”</i>	
<i>Existentieel</i>	<i>“tevoorschijn willen komen”</i>	<i>“aspecten van mezelf tegenkomen”</i>	<i>“geen perspectief”, “mijn leven was voorbij” “minderwaardigheid”, “rouw om kindertijd”</i>	n.v.t.
<i>Spiritueel</i>	n.v.t.	<i>“het heeft mij gediend”</i>	n.v.t.	n.v.t.

Notitie onderzoeker

De ervaring wordt aanvankelijk beleefd als radicaal verlies van veiligheid, identiteit en perspectief. In haar latere reflectie verschijnt het gebeuren als noodzakelijke ontwrichting binnen een ontwikkeling naar zelfstandigheid: *“ik moest nog wel tevoorschijn komen”*. Spiritueel wordt deze beweging verder doorgetrokken: de ervaring wordt uiteindelijk herkend als een gebeuren dat zijn eigen plek heeft binnen het grotere geheel: *“alles heeft zo zijn plek”, “ook het lijden is groots”*. De oorspronkelijke

tragiek wordt hier niet ontkend, maar verschijnt als deel van een ruimer verstaan waarin contingentie niet wordt verklaard of gerationaliseerd, maar als vanzelfsprekend opgenomen wordt in een grotere openheid.

Narratieve integratiemodi (Kruizinga et al.)

Modus	Kernkenmerk	Toepassing (incl. citaten/parafrasen)
Ontkenning	Ervaring wordt niet als contingent erkend	n.v.t.
Erkenning	Ervaring wordt onder ogen gezien	<i>“Ik voelde me echt zó lelijk, in één keer.”</i> <i>“Heel eenzaam. Heel verloren.”</i> <i>“Ik had totaal geen... ook geen perspectief zien.”</i>
Acceptatie	Ervaring wordt geïntegreerd in bestaand zelfverhaal	<i>“Ik moest aspecten van mezelf tegen gaan komen.”</i> <i>“Uit een ideaalplaatje komen.”</i>
Ontvangen	Ervaring leidt tot transformatie & zelftranscendentie	<i>“Het was ik die tevoorschijn wilde komen.”</i> <i>“Het liet me zien wie ik wilde zijn.”</i>
Toe-eigenen	Herkenning als spontane expressie van nonduale openheid	<i>“Alles heeft zo zijn plek.”</i> <i>“Er is geen ophanging meer.”</i> <i>“Alle narigheid of zieligheid valt er eigenlijk van af.”</i> <i>“Het is heel vrij. Ook heel los.”</i>

Notitie onderzoeker

Deze casus toont een verwerkingstraject waarin aanvankelijk een ontregeling zichtbaar wordt: verlies van vertrouwde context, eenzaamheid, minderwaardigheid, en uitzichtloosheid markeren het dieptepunt. In deze fase verschijnt erkenning en acceptatie als het onder ogen komen van het plotseling wegvallen van de vanzelfsprekendheid waarin haar kindertijd tot dan toe was ingebed. De respondent herkent hierin dat zij zich moest losmaken uit een symbiotisch ideaalbeeld, waarin haar identiteit nog niet als autonome existentiële aanwezigheid vorm had gekregen.

Ontvangen verschijnt als de beweging waarin zij zich opent voor deze existentiële uitdaging: *“het was ik die tevoorschijn wilde komen.”* Hier is zichtbaar hoe ontvangen, in lijn met Kruizinga, functioneert als zelftranscendente omkering: de ervaring wordt niet enkel verwerkt, maar fungeert als katalysator voor identiteitsvorming: *“er kwam een soort tegenkracht naar boven.”*

Toe-eigenen manifesteert zich in de huidige reflectie, waarin de oorspronkelijke lading van slachtofferschap ontspant (maar niet wordt ontkend of uitgewist) in een open nonduale herkenning. De contingentie van de gebeurtenis verschijnt nu zonder verwerkingsnoodzaak of narratieve ophanging. Goed of fout, tragisch of gelukkig: deze duidingen lossen op in een doorzichtigheid waarin ook het lijden zijn plek heeft binnen het grotere veld van Zijn: *“alles heeft zo zijn plek. [...] Zonder dingen daar zwaar te maken. Of daaraan vast te houden. Of iets weg te moeten duwen.”* De gebeurtenis verschijnt daarmee als deel van de lege beweging van verschijnselen waarin niets vastgehouden of gecorrigeerd hoeft te worden.

Analyse casus 10 – Vliegtuigongeluk (R5)

Samenvattende observaties

De respondent beschrijft een vliegtuigongeluk als een extreme existentiële gebeurtenis waarin zij geconfronteerd wordt met de directe mogelijkheid van de dood. In het moment zelf ervaart zij een scherpe aanwezigheid en helderheid, waarin het zelf en het narratief tijdelijk wegvallen. Zij spreekt over een ervaring van presentie, tijdloosheid en het uit haar verhaal vallen. Hoewel de situatie potentieel traumatisch is, ervaart zij deze achteraf als kostbaar, rijk en genadevol. Later, binnen Zijnsoriëntatie, herkent zij de ervaring als een vroege manifestatie van presencing en leegteherkenning.

Eerste analyse

- Onvermijdelijk?
“Nee, dat had net zo goed niet kunnen gebeuren.” “Dit is gewoon gebeurd.”
- Voorspelbaar?
Absoluut niet: *“Dit soort dingen gebeuren altijd bij een ander.”*
- Verwacht?
“Volstrekt onverwacht.”
- Open of gesloten contingentie?
Open contingentie: *“Het gebeurde.” “Ik ben eigenlijk heel gelukkig geworden van dat niet meer doen [betekenis geven]. Dus ik doe dat gewoon niet.”*
- Verantwoordelijkheid?
“Niemand. Ik kan daar geen ander antwoord op geven.”
- Verwijzingen naar hogere werkelijkheid?
Nonduaal: *“Niet hoger. Dé werkelijkheid. [...] De naakte toestand van ontspannen openheid.”*

ADCL-analyse (Scherer-Rath)

<i>Dimensie</i>	<i>Passief - Positief</i>	<i>Actief - Positief</i>	<i>Passief - Negatief</i>	<i>Actief - Negatief</i>
<i>Situationeel</i>	<i>“ongelooflijk veel geluk dat ik ben blijven leven”</i>	<i>n.v.t.</i>	<i>“ik lag vastgebonden in de modder”</i>	<i>n.v.t.</i>
<i>Existentieel</i>	<i>“in aanwezigheid vallen”</i>	<i>“presentie”</i>	<i>“directe confrontatie met eindigheid”</i>	<i>n.v.t.</i>
<i>Spiritueel</i>	<i>“kostbaar”, “genadevol”</i>	<i>“de naakte openheid”, “dé werkelijkheid”</i>	<i>“ik ga dood”</i>	<i>n.v.t.</i>

Notitie onderzoeker

De gebeurtenis verschijnt voor de respondent niet als zinvol of verklaarbaar, maar als een confrontatie met eindigheid waarin het gebruikelijke subjectieve zelf wegvalt: *“uit mijn verhaal vallen”*. In de existentiële beleving ontstaat een radicale presentie waarin lijden en helderheid samenvallen. De ervaring wordt niet geduid als noodlot, opdracht of les, maar als directe openheid waarin alle verwerkingskaders stilvallen. Spiritueel herkent zij in de latere reflectie de ervaring als een manifestatie van de lege, naakte openheid waarin tijdsbeleving verdwijnt en alle narratieve

ophanging wordt doorzien als constructie. De gebeurtenis wordt door de respondent ten alle tijden niet als betekenisdragend geïnterpreteerd, wat ook blijkt uit haar weigering om de ervaring als een dieptepunt te classificeren, maar als pure aanwezigheid waarin de ervaring van contingentie narratieve relevantie verliest. Binnen alle dimensies, tot aan het situationele niveau, leidt dit tot opheffing van onderscheid: *“dan is er gewoon helemaal niets gebeurd”*.

Narratieve integratiemodi (Kruizinga et al.)

Modus	Kernkenmerk	Toepassing (incl. citaten/parafrasen)
Ontkenning	Ervaring wordt niet als contingent erkend	n.v.t.
Erkenning	Ervaring wordt onder ogen gezien	Erkent direct de nabijheid van de dood en de radicale oncontroleerbaarheid van het gebeuren: <i>“ik ga dood”</i>
Acceptatie	Ervaring wordt geïntegreerd in bestaand zelfverhaal	Zij kan, midden in de dreiging, innerlijk verantwoordelijkheid voelen naar haar kind waarmee zij de realiteit op dat moment omarmt: <i>“het spijt me, dit is niet mijn bedoeling”</i>
Ontvangen	Ervaring leidt tot transformatie & zelftranscendentie	Hier opent zich een onmiddellijke zelftranscendente staat: <i>“ik viel in aanwezigheid”, “presentie”, “er was een en al presentie”, “uit mijn verhaal vallen”</i>
Toe-eigenen	Herkenning als spontane expressie van nonduale openheid	<i>“eigenlijk is er niets gebeurd”, “de naakte openheid”, “tijd bestaat niet”, “ik ben daar thuisgekomen”</i>

Notitie onderzoeker

Deze casus toont een heldere nonduale structuur. Aanvankelijk verschijnt de existentiële dreiging van de dood, wat de respondent volledig erkent en accepteert: *“ik ga dood”, “het spijt me, dit is niet mijn bedoeling”*. Ontvangen manifesteert zich evenwel direct in het moment van uiterste confrontatie met haar eindigheid: *“in aanwezigheid vallen”, “presentie”*. In lijn met Kruizinga ontstaat hier zelftranscendentie, die direct doorklinkt naar een nonduale ervaring: contingentie wordt niet meer gecontroleerd of geduid, maar volledig ontvangen binnen open aanwezigheid.

Toe-eigenen wordt hier zichtbaar in de reflecties waarin elke narratieve ophanging wordt losgelaten. De ervaring wordt niet meer als verwerkingsobject gezien, maar als een vanzelfsprekende expressie van de lege openheid van Zijn: *“de naakte openheid”, “eigenlijk is er niets gebeurd”, “uit mijn verhaal vallen”, “tijd bestaat niet”*. Fenomenologisch verschijnt een doorsnijdende helderheid waarin entiteitsschap wegvalt en verschijnen direct als lege expressie wordt herkend. De casus laat zien hoe ontvangen en toe-eigenen hier vrijwel direct samenvallen, waardoor narratieve verwerking vrijwel geheel wordt overgeslagen.

Analyse casus 11 – Openingservaring (R6)

Samenvattende observaties

De respondent beschrijft een diep ingrijpende eenheidservaring tijdens een yoga-les in de periode na het overlijden van haar vader. Het betreft een onverwachte en niet-beoogde doorbraakervaring waarin zij volledig opent in liefde, helderheid en verbondenheid: *“alles was glashelder [...] ik wist: dit is wie iedereen is.”* De ervaring is ingrijpend levensveranderend: zij verlaat haar werk, begint te reizen en zet zich op een spiritueel pad. De ervaring verschijnt in eerste instantie als een onverwacht hoogtepunt, terwijl zij zich in rouw bevond. Spiritueel duidt zij de ervaring als een roep van *“de Spirit”* of *“het Licht”*: een beweging van ontwaken die vanuit het diepere Gewaarzijn zelf verschijnt. Zijnsoriëntatie heeft haar later vooral taal en verdieping gegeven, maar heeft de betekenis van deze ervaring zelf niet veranderd.

Eerste analyse

- Onvermijdelijk?
“Zoals alles misschien wel: het moet gebeuren zoals het moet gebeuren.”
- Voorspelbaar?
“Nee, ik had het niet zien aankomen.”
- Verwacht?
“Onverwacht.”
- Open of gesloten contingentie?
Open contingentie: *“Ik weet niet of het moest gebeuren”, “het leven is mij overkomen.”*
- Verantwoordelijkheid?
 - Voor het gebeuren: niemand, *“Het is me overkomen.”*
 - Voor de omgang ermee: *“het was mijn nieuwsgierigheid die me op het pad zette van lezen, van ontdekken, van gaan mediteren.”*
- Verwijzingen naar hogere werkelijkheid?
Spiritueel geladen, nonduaal gekleurd: *“Alsof het Licht me geroepen heeft.” “Mijn Spirit die roept.” “Het is Gewaarzijn zelf in die manifestatie.”*

ADCL-analyse (Scherer-Rath)

<i>Dimensie</i>	<i>Passief - Positief</i>	<i>Actief - Positief</i>	<i>Passief - Negatief</i>	<i>Actief - Negatief</i>
Situationeel	Eenheidservaring als geschenk: <i>“Het is me overkomen.”</i>	Actief zoeken na de ervaring: <i>“ik ging boeken lezen”, “ik ben gaan mediteren”</i>	Overlijdenscontext vader als voorafgaande verlieservaring	Doorzettingspatronen vóór de doorbraak: <i>“niet zeuren, doorgaan”</i>
Existentieel	Vreugde, ontzag: <i>“blijdschap, vreugde, verwondering”</i>	Nieuwsgierigheid als drijfveer: <i>“ik was nieuwsgierig, ik wilde het begrijpen”</i>	Rouw, overspannenheid, collapse	Onvermogen om emoties te delen
Spiritueel	Lichtincarnatie: <i>“het licht is in mij geïncarneerd geraakt”</i>	<i>“mijn Spirit die roept”</i>	n.v.t.	n.v.t.

Notitie onderzoeker bij ADCL

De ervaring van contingentie verschijnt hier als een onverwachte en spontane doorbraak waarin existentieel lijden en spirituele opening samenkomen. In de spirituele ervaring valt respondent plotseling in een openheid waarin liefde, helderheid en verbondenheid verschijnen: *“alles viel open”, “dit is wie iedereen is”*.

Elk oorzakelijkheidsdenken wordt door de respondent zelf kritisch ondergraven. Tevens laat de ervaring zich niet eenduidig ordenen binnen de logica van actief-passief en positief-negatief. Zowel passieve overrompeling (*“het is me overkomen”*) als actieve betrokkenheid (*“ik ben gaan zoeken, lezen”*) zijn simultaan aanwezig. Het spirituele duidingskader verschijnt aanvankelijk als een relationele roep van *de Spirit*, later als een nonduale herkenning waarin causaliteit en subject-object-structuren verdwijnen: *“dan is het nooit gebeurd”, “het is het schouwspel van Gewaarzijn.”*

Narratieve integratiemodi (Kruizinga)

<i>Modus</i>	<i>Kernkenmerk</i>	<i>Toepassing (incl. citaten en duiding)</i>
Ontkenning	Ervaring wordt niet als contingent erkend	n.v.t.
Erkenning	Ervaring wordt onder ogen gezien	Erkenning van het openvallen: <i>“alles viel open”, “ik ben in liefde geland”, “dit is wie iedereen is.”</i>
Acceptatie	Ervaring wordt geïntegreerd in bestaand zelfverhaal	<i>“mijn nieuwsgierigheid zette me op het pad van lezen, ontdekken, mediteren.”</i>
Ontvangen	Ervaring leidt tot transformatie & zelftranscendentie	<i>“het licht roept”, “thuiskomen”, “ik was eruit, ik kon niet meer terug.”</i>
Toe-eigenen	Herkenning als spontane expressie van nonduale openheid	<i>“als ik vanuit de grond kijk is het nooit gebeurd”, “het is een uitdrukking van Gewaarzijn zelf. [stilte] Ja, het is Gewaarzijn zelf in dat gezicht, in die manifestatie.”</i>

Notitie onderzoeker

In deze casus verschijnt ontvangen niet als verwerking van een existentieel verlies, maar als onmiddellijke zelftranscendente openbreking binnen een onverwachte spirituele doorbraak. De eenheidservaring doorbreekt abrupt een eerder existentieel spanningsveld waarin verlies en overspanning samenkwamen. Het positionerende zelf valt in het moment weg; zij verwoordt de ervaring als pure liefdevolle openheid waarin subject-object scheidingen verdwijnen: *“ik ben in liefde geland”, “dit is wie iedereen is”*.

Erkenning en acceptatie volgt in de manier waarop de ervaring wordt geïntegreerd in haar levenspad: haar eigen nieuwsgierigheid zet haar na de doorbraak op het pad van studie, meditatie en spirituele verdieping. In de latere reflectie verschijnt toe-eigenen helder: de ervaring wordt doorzien als lege expressie van Gewaarzijn zelf (*“als ik het bekijk vanuit de grond van Gewaarzijn, is het nooit gebeurd”*), waarbij contingentie wordt doorzien als leeg. Ontvangen en toe-eigenen vloeien hier fenomenologisch bijna onmiddellijk samen in een vroege intuïtieve verankering van de natuurlijke staat.

Analyse casus 12 – Overlijden vader (R6)

Samenvattende observaties

De respondent beschrijft het plotseling overlijden van haar vader als een ingrijpende, existentiële gebeurtenis. De hartstilstand van haar vader — onverwacht en abrupt — confronteert haar voor het eerst in haar leven met een groot verlies: *“Je denkt dat iedereen maar 80 wordt, en ineens valt iemand weg.”* Hoewel zij ook enige opluchting benoemt vanwege de moeilijke levensfase waarin haar vader verkeerde, overheerst het besef van plotseling verlies en verdriet.

Zij duidt de gebeurtenis in eerste instantie existentieel als een dieptepunt, waarin gevoelens van verdriet, eenzaamheid en verlatenheid opkomen. Tegelijkertijd, en hierin is haar reflectie bijzonder, benoemt zij dat er geen oorzakelijke of intentionele reden aanwijsbaar is voor het overlijden: *“Er is niemand verantwoordelijk. Het is een gebeurtenis. Die gebeurt. Zonder reden.”* Vanuit het hoogste perspectief wordt de gebeurtenis door haar herkend als louter verschijning binnen leegte: *“het blijft leeg, stromend van zichzelf.”*

Eerste analyse

- Onvermijdelijk?
Ambivalent: *“Ja, blijkbaar moest het gebeuren.”* — niet als causaal bepaald, maar omdat het nu eenmaal zo is gegaan.
- Voorspelbaar?
Gelaagd: vanuit het lichamelijke niveau enigszins voorstelbaar (*“obesitas, stress, verbittering”*), maar vanuit het perspectief van Gewaarzijn: *“als ik daar rust, dan is er geen toekomst, en ook geen voorspelbaarheid.”*
- Verwacht?
Onverwacht: *“Donderslag bij heldere hemel.”*
- Open of gesloten contingentie?
Radicaal open contingentie. Er wordt geen externe reden of schuld geprojecteerd. *“Het is een gebeurtenis. Die gebeurt. Zonder reden.”*
- Verantwoordelijkheid?
Niemand. *“Niemand is verantwoordelijk.”*
- Verwijzing naar hogere werkelijkheid?
Ja, nonduaal: *“Het is Gewaarzijn wat zich op deze manier toont.”* *“Met de gebeurtenis zelf gebeurt eigenlijk niets.”*

ADCL-analyse (Scherer-Rath)

<i>Dimensie</i>	<i>Passief - Positief</i>	<i>Actief - Positief</i>	<i>Passief - Negatief</i>	<i>Actief - Negatief</i>
<i>Situationeel</i>	n.v.t.	n.v.t.	Plotseling verlies vader: <i>“die viel ineens weg.”</i>	Poging tot snel doorgaan: <i>“ik was na twee weken weer aan het werk”</i>
<i>Existentieel</i>	n.v.t.	n.v.t.	Verdriet, verlatenheid: <i>“grote gevoelens van verdriet”, “verlatenheid”</i>	Moeite met emotioneel delen: <i>“ik moest dat leren”, “ik deed dat alleen.”</i>
<i>Spiritueel</i>	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.

Notitie onderzoeker

De gebeurtenis wordt door de respondent zelf helder in verschillende registers geplaatst. Op het situationele en existentiële vlak verschijnt verlies, verdriet en eenzaamheid. Actief-negatief wordt zichtbaar in haar strategie van zelfredzaamheid en het vermijden van delen met anderen. In haar spirituele reflectie echter wordt elke vorm van duiding losgelaten: er is geen oorzaak, geen reden, geen verantwoordelijke. De dood verschijnt als lege verschijning van Gewaarzijn zelf: *“Elke gebeurtenis is een gebeurtenis [...] het is liefde-licht, het is leegte zelf.”* Binnen het ADCL-model zijn de onderscheidingen positief/negatief, actief/passief op spiritueel niveau volledig opgeheven in nonduale leegteherkenning.

Narratieve integratiemodi (Kruizinga et al.)

<i>Modus</i>	<i>Kernkenmerk</i>	<i>Toepassing (incl. citaten/parafrasen)</i>
Ontkenning	Ervaring wordt niet als contingent erkend	<i>“Ik was na twee weken alweer aan het werk”, “Ik deed dat allemaal alleen”</i>
Erkenning	Ervaring wordt onder ogen gezien	<i>“verlatenheid”, “grote gevoelens van verdriet.”</i>
Acceptatie	Ervaring wordt geïntegreerd in bestaand zelfverhaal	<i>“Ik moest dat echt leren”, “Therapie heeft dat ook goed gedaan.”</i>
Ontvangen	Ervaring leidt tot transformatie & zelftranscendentie	<i>“Het gaat zoals het gaat”, “er is niemand verantwoordelijk.”</i>
Toe-eigenen	Herkenning als spontane expressie van nonduale openheid	<i>“Het blijft leeg, stromend van zichzelf”, “het is liefde-licht”, “het is Gewaarzijn zelf in die manifestatie.”</i>

Notitie onderzoeker

In deze casus voltrekt zich aanvankelijk een fase van ontkenning waarin de existentiële impact van het verlies wordt gemeden. In deze fase is er een overschrijding van het verlies: het verdriet wordt geparkeerd, emotioneel contact met de pijn wordt vermeden. De verwerking ontbreekt en heeft de vorm van controlebehoud: niet doorvoelen, maar doorgaan. Via therapeutische en persoonlijke ontwikkeling opent zich erkenning en acceptatie van het verlies. Ontvangen verschijnt vervolgens in haar houding van overgave aan het verloop van het leven: *“het gaat zoals het gaat.”* In haar latere reflecties (mede verdiept door Zijnsoriëntatie) treedt toe-eigenen helder naar voren. De gebeurtenis verschijnt als lege, liefdevolle beweging binnen Gewaarzijn zelf: *“het gebeurt wel en niet tegelijkertijd. Het is naakt Gewaarzijn in die vorm. Het is Gewaarzijn in die manifestatie, in die gebeurtenis.”*

Analyse casus 13 – Spirituele geboorte (R7)

Samenvattende observaties

De respondent beschrijft een ingrijpende omkering. Na het afronden van haar studie belandt zij in een baan waarin zij zich diep ongelukkig voelt. Een periode van uitval (“griep”, “bore-out”) markeert het beginpunt van een wending: zij stopt met werken, begint intuïtief spirituele literatuur te lezen, en ontmoet een vrouw die haar introduceert in boeddhistische kringen. Deze uitval wordt niet beleefd als zware crisis of ontregeling, maar eerder als het wegvallen van bestaande structuren waardoor ruimte ontstaat voor nieuwe mogelijkheden. De ervaring wordt door haar zelf benoemd als een spirituele geboorte, waarbij zich de contouren van een nieuwe levensrichting openen. Hoewel de gebeurtenissen onverwacht en ingrijpend zijn, verschijnt de ervaring voor haar vooral als een onverwacht geschenk: er is sprake van verbazing, vreugde en verwondering over de stroom van gebeurtenissen. Tegelijk is het een eigen besluit geweest om thuis te blijven en zich open te stellen voor deze stroom, wat tevens als groter dan haarzelf wordt ervaren (“grotere krachten”).

Eerste analyse

- Onvermijdelijk?
“Ja, ik denk het wel.” “Het was groter dan mij.” “Een soort tsunami van gebeurtenissen.”
- Voorspelbaar?
Nee: “ik had dit allemaal niet kunnen voorspellen.”
- Verwacht?
“Het was allemaal heel onverwacht.” “Van de ene verbazing in de andere gevallen.”
- Open of gesloten contingentie?
Open contingentie: “Het had ook allemaal heel anders kunnen lopen.”
- Verantwoordelijkheid?
“Ik ben toch wel degene geweest die ervoor gekozen heeft om thuis te blijven.” “Ik koos ervoor om naar de bibliotheek te gaan in plaats van naar mijn werk.” “Het resoneert met mij.”
- Verwijzing naar hogere werkelijkheid?
Spiritueel geladen: “Het voelde als een spirituele geboorte.” “Het komt echt letterlijk uit de hemel vallen.” “Grotere krachten dan wat ik zelf had kunnen bewerkstelligen.”

ADCL-analyse (Scherer-Rath)

Dimensie	Passief - Positief	Actief - Positief	Passief - Negatief	Actief - Negatief
Situationeel	“blijdschap”, “verwondering”, “geschenk”	“ik koos ervoor thuis te blijven”, “ik ging naar de bibliotheek”	“burn-out, bore-out”, “geen houvast”	n.v.t.
Existentieel	“spirituele geboorte”, “tot leven komen”	“resonantie met mezelf”, “het kwam precies op mijn pad”	“ik zat diep”, “het was heel dubbel”	Impliciet: voldeed niet aan het reguliere pad
Spiritueel	“het kwam uit de hemel vallen”, “het voelde als een zegen”	“good karma”, “spontane opening”	n.v.t.	n.v.t.

Notitie onderzoeker

In deze casus verschijnt de contingentie niet als verstoring, maar als een onverwachte en transformerende openbreking. Het onderscheid tussen actief en passief is genuanceerd verweven: de respondent kiest bewust om het werk los te laten (*"ik koos ervoor om thuis te blijven"*) en opent zich actief voor de spirituele zoektocht (*"ik liep de bibliotheek in"*), terwijl zij tegelijk de stroom van gebeurtenissen ervaart als groter dan haarzelf (*"grotere krachten"*, *"het kwam uit de hemel vallen"*).

De gebeurtenis wordt als een spirituele geboorte benoemd, waarin leven, leren en zoeken naar betekenis spontaan op gang komen. Er is sprake van resonantie met haar eigen pad, zonder dat deze beweging als puur eigen verdienste of als extern opgelegd wordt benoemd. In haar spirituele duiding verschijnen zowel elementen van karma als van spontane zegening, waarin contingentie verschijnt als een uitnodiging die met haar persoonlijk resoneert.

Narratieve integratiemodi (Kruizinga)

Modus	Kernkenmerk	Toepassing (incl. citaten en duiding)
Ontkenning	Ervaring wordt niet als contingent erkend	n.v.t.
Erkenning	Ervaring wordt onder ogen gezien	<i>"Ik zat diep", "het was heel dubbel", "geen houvast."</i>
Acceptatie	Ervaring wordt geïntegreerd in bestaand zelfverhaal	<i>"Ik koos ervoor thuis te blijven", "ik besloot naar de bibliotheek te gaan."</i>
Ontvangen	Ervaring leidt tot transformatie & zelftranscendentie	<i>"Het resoneert met mij", "het voelde als een spirituele geboorte", "het kwam uit de hemel vallen." Ontvangen verschijnt hier als een relationele, zelftranscendente opening waarin zij zich ontvankelijk toont voor wat zich aandient.</i>
Toe-eigenen	Herkenning als spontane expressie van nonduale openheid	<i>"Ik ben de spiegel", "alles is het schouwspel van Gewaarzijn", "het is leeg", "vanuit het hoogste perspectief voel ik wat meer de stille grond, en dat er ook eigenlijk niks gebeurt. Als de reflecties in de spiegel."</i>

Notitie onderzoeker

De verwerking in deze casus opent zich niet vanuit een existentiële crisis, maar vanuit een subtiele innerlijke ontvankelijkheid waarin het wegvallen van houvast samenvalt met het ontstaan van spirituele openingen. De respondent erkent aanvankelijk haar uitval en het gevoel van richtingloosheid. Acceptatie verschijnt in haar bewuste keuze om het werk los te laten en zich te openen voor nieuwe impulsen. Ontvangen manifesteert zich vervolgens in de manier waarop zij zich laat raken door de opeenvolging van ontmoetingen, boeken, en spirituele inwijdingen: *"het resoneert met mij", "het was een spirituele geboorte."* De verwerking voltrekt zich binnen een spiritueel geladen ontvankelijkheid waarin contingentie verschijnt als een spontane, persoonlijke en relationele wending. In de latere reflectie, wanneer de gebeurtenis wordt beschouwd vanuit het hoogste perspectief, wordt een beweging van toe-eigenen zichtbaar. Zij beschrijft hoe zij de gebeurtenis herkent als leeg verschijnen binnen Gewaarzijn zelf: *"het is een blijge gebeurtenis, maar het is ook leeg."*

Analyse casus 14 – Scheiding (R7)

Samenvattende observaties

De respondent beschrijft hoe zij besluit haar relatie te beëindigen, ondanks blijvende liefde en verbondenheid. Er ontstaat een omslagpunt waarin de respondent besluit niet langer te blijven werken aan de relatie. De breuk wordt beleefd als zowel pijnlijk als noodzakelijk: enerzijds is er verdriet en verlies, anderzijds spreekt zij van een roeping om geluk te kiezen. De psychologische kant van Zijnsoriëntatie heeft haar geholpen patronen te herkennen en los te komen van de familiegeschiedenis.

Eerste analyse

- Onvermijdelijk?
“Ja. Ik denk dat het een hele belangrijke les was.”
- Voorspelbaar?
“Nee, je ontdekt het pas door het helemaal mee te maken.”
- Verwacht?
Zowel verwacht als onverwacht: *“Allebei wel.”* *“Achteraf was het wel zichtbaar; tijdens de relatie hoopte ik steeds op een andere wending.”*
- Open of gesloten contingentie?
Open contingentie: *“Het had ook anders kunnen lopen.”*
- Verantwoordelijkheid?
Wordt aan zichzelf toegeschreven: *“Ik zelf.”*
- Verwijzingen naar hogere werkelijkheid?
Respondent herkent nonduale perspectief direct *“alles heeft te maken met een hogere werkelijkheid”*, maar ziet ook andere lagen die hierin: *“Mijn spirit maakt dit besluit mogelijk.”*
“Het is vanuit een hoger perspectief besloten.”

ADCL-analyse (Scherer-Rath)

<i>Dimensie</i>	<i>Passief - Positief</i>	<i>Actief - Positief</i>	<i>Passief - Negatief</i>	<i>Actief - Negatief</i>
<i>Situationeel</i>	<i>“opluchting”, “ruimte”</i>	<i>“verantwoordelijkheid nemen”, “de moed om te stoppen”</i>	<i>“verdriet”, “angst”, “rouw”, “frustratie”</i>	<i>“uitputting”, “zichzelf steeds moeten stretchen”</i>
<i>Existentieel</i>	<i>“thuiskomen in aard”, “zichzelf geluk gunnen”</i>	<i>“bewust kiezen voor beëindiging”, “gezonde zelfliefde”</i>	<i>“relatieverlies”, “onzekerheid over de toekomst”</i>	<i>“misschien wel tekortkomen”</i>
<i>Spiritueel</i>	<i>“mijn spirit maakte dit besluit mogelijk”, “het is vanuit spirit genomen”</i>	<i>“roeping tot geluk”</i>	n.v.t.	n.v.t.

Notitie onderzoeker

De scheiding wordt door de respondent beleefd als een pijnlijk maar noodzakelijk besluit. De contingentie wordt niet ervaren als extern bepaald, maar als een ervaring waarin de respondent

actief verantwoordelijkheid neemt: niet langer meegaan in voortdurende inspanning, maar stoppen met het werken aan de relatie. De gebeurtenis is gelaagd waarin actief-passief en positief-negatief moeilijk scherp te onderscheiden zijn. De respondent benoemt zelf deze spanning: het besluit voelt tegelijkertijd als een moedig, actief gekozen stap (*“ik neem liever een besluit dan doordenderen in net niet”*), als een noodzakelijk loslaten van uitputtende inspanning (*“ik ga niet meer mezelf stretchen”*), en als een vorm van tragiek (*“het is ook een scheiding, dus dat heeft ook iets tragisch”*). Ze verwerpt slachtofferschap: *“nee, dat vind ik te slachtofferachtig”*, maar ziet het evenmin als een positieve wending. De respondent benoemt zelf de ambiguïteit: *“het is op een bepaalde manier niet helemaal in de hokjes te plaatsen.”*

Spiritueel duidt zij het besluit als een beweging die in resonantie met haar eigen Spirit ontstaat: *“het is vanuit mijn Spirit besloten.”* Respondent ervaart het als een roeping om geluk toe te laten, waarin moed en zelfliefde samenkomen zonder dat het ervaren wordt als een plicht of opdracht van iets buiten zichzelf. In deze persoonlijke spirituele duiding vallen verantwoordelijkheid en verlangen naar geluk samen, als een beweging van thuiskomen in haar Aard: *“mijn Aard is liefde, ruimte.”*

Narratieve integratiemodi (Kruizinga et al.)

Modus	Kernkenmerk	Toepassing (incl. citaten en parafraserende duiding)
Ontkenning	Ervaring wordt niet als contingent erkend	n.v.t.
Erkenning	Ervaring wordt onder ogen gezien	<i>“Veel verdriet, angst, frustratie”</i> respondent erkent zichzelf te moeten stretchen.
Acceptatie	Ervaring wordt geïntegreerd in bestaand zelfverhaal	<i>“Ik neem liever een besluit dan doordenderen in net niet.”</i>
Ontvangen	Ervaring leidt tot transformatie & zelftranscendentie	<i>“Mijn spirit maakt dit besluit mogelijk”, “het is een roeping om gelukkig te zijn”, “met de moed om ergens mee te stoppen zet je de deur open naar het leven.”</i>
Toe-eigenen	Herkenning als spontane expressie van nonduale openheid	<i>“er is een soort zoeken naar geluk, ik denk vooral onbewust dat ook meespeelt dat je aard gelukkig is, je aard is liefde, je aard is ruimte. Dat je als het ware opzoek bent naar thuiskomen in je aard.”</i>

Notitie onderzoeker

Niet een externe ontregeling zet de verwerking in gang, maar een existentieel geladen besluit vormt de ervaring van contingentie. Dit begint bij hoe de respondent erkent dat het doorgaan met de relatie haar uitputte en dat verdere inspanning geen wezenlijke verandering meer bracht. In deze erkenning ontstaat het actieve besluit om te stoppen: *“ik neem liever een besluit dan doordenderen in net niet.”* Acceptatie manifesteert zich hierin als moed en gezonde zelfliefde. Ontvangen verschijnt vervolgens in de beweging waarin zij zich opent voor het innerlijk resoneren met haar aard. Zij benoemt dit als een *“roeping om gelukkig te zijn”*. Ontvangen functioneert hier, in lijn met Kruizinga, als zelftranscendente opening waarin respondent zich opent voor het leven: *“met de moed om ergens mee te stoppen zet je de deur open naar het leven.”*

Toe-eigenen verschijnt ten tijde van het interview niet: *“ik wil niet gelijk naar het non-duale perspectief, want dan geef bijna hetzelfde antwoord als net: dit verschijnt, dit is de display van Gewaarzijn.”* De reflectie vindt plaats op Spiritniveau, wat binnen ontvangen blijft: geworteld in een relationeel en persoonlijk spirituele laag waarin contingentie verschijnt als uitnodiging tot moed, volwassenheid en thuiskomen in de eigen Aard: een ontvankelijk en volwassen houding naar wat voor de respondent resoneert als juist.

